

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

**«Η ΟΠΙΣΘΟΧΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ ΑΤΟΜΩΝ ΣΕ
ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΚΡΑΤΗ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ Η
ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟ ΤΑ ΟΡΓΑΝΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟΥ»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΗΝΑ, 2022

Επιβλέπουσα καθηγήτρια
Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

FACULTY: INTERNATIONAL COMMUNICATION & CULTURE STUDIES

DEPARTMENT: INTERNATIONAL, EUROPEAN AND AREA STUDIES

SPECIALIZATION: INTERNATIONAL LAW AND DIPLOMATIC STUDIES

"THE RETREAT OF LGBTi PEOPLE'S RIGHTS IN INDIVIDUAL MEMBER STATES OF THE COUNCIL OF EUROPE AND ITS TREATMENT BY THE STRASBOURG INSTITUTIONS"

DISSERTATION

IOANNIS PANAGOPOULOS

ATHENS, 2022

Supervising Professor
Maria-Daniella Marouda, Assistant Professor, Panteion University

*Στην πολυαγαπημένη μου γιαγιά
γιατί ήταν πάντα εκεί
για εμένα.*

Copyright © Ιωάννης Παναγόπουλος, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δε δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέως.

ΧΡΗΣΙΜΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ:

ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΛΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΣΤΕ	Συμβούλιο της Ευρώπης
ΚΜ	Κράτος- Μέλος
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΛΟΑΤΚΙ	LGBTi (Lesbian, Gay, Bi, Trans, intersex)
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
SOGI	Sexual Orientation and Gender Identity Unit of Council of Europe
Rec.	Recommendation
σελ.	σελίδα
κ.α.	και άλλα
παρ.	παράγραφος/οι

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ABSTRACT	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΜΕΡΟΣ Α: ΠΡΟΟΔΟΣ ΣΤΑ ΛΟΑΤΚΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΜΙΣΟΥΣ ΚΑΙ ΒΙΑΣ:	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
1.1 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 20 ΧΡΟΝΙΑ	12
1.2 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 2020 ΚΑΙ ΜΕΤΑ:.....	16
1.2.1 ΕΔΔΑ	17
i. Νομική προσέγγιση του όρου σύμφωνα με την ορολογία της ΕΣΔΑ	17
ii. Νομολογία του ΕΔΔΑ.....	17
iii. Πώς απαντάει το ΕΔΔΑ στην online ρητορική μίσους μέσω των social media; ...	18
α) ΜΜΕ	18
β) Social media	19
iv. Αστυνομικές υπηρεσίες και ρητορική μίσους	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΥΝΑΨΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	22
ΕΙΣΑΓΩΓΗ:	22
2.1 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ:	23
2.2. ΕΔΔΑ	24
2.2.1 Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ: Δικαίωμα σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή: ..	24
i. Πώς αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «ιδιωτική ζωή»	25
ii. Πώς αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «οικογενειακή ζωή»	25
2.2.2 Άρθρο 12 της ΕΣΔΑ: Δικαίωμα στο γάμο και στη δημιουργία οικογένειας	
α) Σύναψη «ένωσης»	
i. Πώς αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «γάμος».....	26
ii. Πώς αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «Σύμφωνο Συμβίωσης».....	28
β) Υιοθεσία μεταξύ ομοφυλοφίλων.....	30
2.2.3. Άρθρο 14: Απαγόρευση των διακρίσεων:	32
ΜΕΡΟΣ Β: ΟΠΙΣΘΟΧΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΛΟΑΤΚΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	33
ΕΙΣΑΓΩΓΗ:	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΡΟΟΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΕΝΟΣ ΣΗΜΕΙΟΥ	
1.1. ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΜΙΣΟΥΣ ΚΑΙ ΒΙΑΣ.....	33
1.1.1 Περίπτωση Πολωνίας:	35
1.2 ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΟΜΟΦΥΛΩΝ ΖΕΥΓΑΡΙΩΝ ΚΑΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑ	36
1.2.1 Περίπτωση Ουγγαρίας:	37
1.3. ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΙΣΟΝ ΠΗΓΗ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ	40
2.2.1 Υγειονομική Περίθαλψη:.....	40
2.2.2 Στέγαση:.....	42
2.2.3 Εργασία- Απασχόληση:	43
2.2.4 Άσυλο:.....	44
i. Νομοθετικό Πλαίσιο σχετικά με το άσυλο:.....	44
ii. Παραβίαση του δικαιώματος παροχής ασύλου:	45
2.2.5 Ελευθερίας έκφρασης:	46
ΜΕΡΟΣ Γ'	47
Γ. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΜΕΤΡΑ/ΛΥΣΕΙΣ:	47
3.1 ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΟ:	47
3.1.1 Εκπαίδευση:	47
3.1.2 Επιμόρφωση:.....	48
3.1.3 Δικαιώματα κατάλληλης υγειονομικής περίθαλψης, σωματικής ακεραιότητας και σωματικής αυτονομίας:.....	49
3.2 ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΤΑΣΤΑΛΤΙΚΟ.....	49
3.2.1 Ρητορική Μίσους και Βίας:	50
3.2.2 Γάμος- Υιοθεσία και άλλα κοινωνικά δικαιώματα:.....	51
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:	54
ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ:	59

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Συμβούλιο της Ευρώπης και τα όργανά του ήδη από τη δεκαετία του 90 -και λίγο νωρίτερα- είχαν ξεκινήσει να φυτεύουν τους σπόρους στο έδαφος που ονομάζεται «ΛΟΑΤΚΙ δικαιώματα» καθώς είχαν αντιληφθεί πως το ΣΤΕ ως οργανισμός ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κράτους-δικαίου και δημοκρατίας έπρεπε να αναλάβει δράση απέναντι στην έλλειψη νομικής αναγνώρισης αλλά και απολαβής των δικαιωμάτων μίας μερίδας των πολιτών των κρατών μελών που στην κυριολεξία στερούταν βασικά ανθρώπινα δικαιώματα. Με την πάροδο του χρόνου η κινητοποίηση του Συμβουλίου της Ευρώπης άλλοτε υπήρξε πιο έντονη κι άλλοτε πιο στάσιμη. Εν έτει 2022 -με στοιχεία κυρίως μέχρι το 2021- η κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων στο πλαίσιο προστασίας του ΣΤΕ σχετικά με τη ρητορική μίσους και βίας, τη σύναψη γάμου-συμφώνου συμβίωσης και την υιοθεσία τέκνου μεταξύ ΛΟΑΤΚΙ ατόμων έχει βελτιωθεί ή παραμένουμε σε μία κατάσταση οπισθοχώρησης; Έχει υπάρξει ουσιαστική πρόοδος που καθιστά τους ΛΟΑΤΚΙ πολίτες πιο ασφαλείς από όσο ήταν στο παρελθόν ή απλώς κάνουμε λόγο για επιφανειακή πρόοδο χωρίς ουσιαστικό αντίκτυπο;

Στο πρώτο μέρος της εργασίας μου εξετάζω το φαινόμενο της ρητορικής μίσους και βίας, της σύναψης γάμου-συμφώνου συμβίωσης και της υιοθεσίας τέκνου μεταξύ ΛΟΑΤΚΙ ατόμων ως προς τα επιτεύγματα του Οργανισμού. Συγκεκριμένα, αναλύω τη στάση δικαστικών και μη δικαστικών οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης στα παραπάνω ζητήματα αναδεικνύοντας τη συμβολή τους σε αυτό που ονομάζουμε σήμερα Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσο αναφορά την κοινότητα του ουράνιου τόξου συμπεριλαμβάνοντας και νέες προκλήσεις. Το πρώτο μέρος ολοκληρώνεται με την διαπίστωση πως οι διακρίσεις αποτελούν βασικό κομμάτι της agenda του Οργανισμού.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας μου αντιπαραβάλλω την προαναφερθείσα πρόοδο με πραγματικά γεγονότα του σήμερα και πως αυτά λαμβάνουν χώρα σε ΚΜ για να κατανοήσουμε τι συμβαίνει πέρα της θεωρίας και να περάσουμε από το θεωρητικό στο πρακτικό, δηλαδή την ίση απολαβή δικαιωμάτων. Συγκεκριμένα, η παρουσία διακριτικών συμπεριφορών και η παγίωση προτύπων που ακολουθούν το ετεροκανονικό παράδειγμα στα ΚΜ αποτελούν τροχοπέδη όχι μόνο απέναντι στην πρόοδο σχετικά με την ρητορική μίσους το γάμο και την υιοθεσία αλλά και στην απολαβή κ κοινωνικών δικαιωμάτων όπως είναι η εργασία, η στέγαση και η υγεία.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας μου παρουσιάζω κάποιες διαπιστώσεις και προτεινόμενες λύσεις ,εμπνευσμένος από την κινητοποίηση στο διεθνές επίπεδο, που θα μπορούσα να καλυτερέψουν την κατάσταση είτε προτείνοντας κάτι καινούργιο είτε αναθεωρώντας κάτι παλιό.

ABSTRACT

The Council of Europe and its institutions had already in the 1990s - and a little earlier - started to plant the seeds in the soil called "LGBTI rights" as they had realized that the Council of Europe as an organization of human rights, rule of law and democracy had to take action against the lack of legal recognition and enjoyment of the rights of a part of the citizens of the member states who were literally deprived of basic human rights. Over the years, the Council of Europe's mobilization has sometimes been more intense and sometimes more stagnant. In 2022 - with data mainly up to 2021 - has the situation of LGBTI rights under the CoE protection on hate speech and violence, civil partnership marriage and child adoption between LGBTI people improved or do we remain in a state of regression? Has there been meaningful progress that makes LGBTI citizens safer than they were in the past, or are we just talking about superficial progress with no real impact?

In the first part of my dissertation, I examine the phenomenon of hate speech and violence, civil partnership-marriage and child adoption among LGBTI people in relation to the achievements of the Agency. In particular, I analyze the attitude of judicial and non-judicial organs of the Council of Europe on the above issues, highlighting their contribution to what we now call Public International Human Rights Law as it relates to the rainbow community including new challenges. The first part concludes by stating that discrimination is a key part of the Organisation's agenda.

In the second part of my dissertation, I contrast the aforementioned progress with real events of today and how they take place in Member States to understand what is happening beyond theory and move from the theoretical to the practical, namely equal enjoyment of rights. In particular, the presence of discriminatory attitudes and the entrenchment of norms that follow the heteronormative paradigm in Member States are a barrier not only to progress on hate speech, marriage and adoption but also to the enjoyment of social rights such as employment, housing and health.

In the third part of my dissertation, I present some findings and proposed solutions, inspired by the mobilization at the international level, that could improve the situation either by proposing something new or revising something old.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ερευνητικό ερώτημα: το παρόν διεθνές νομικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι επαρκές στο σύνολο των κρατών-μελών του;

Επιμέρους ερωτήματα:

- α) Υπάρχει επαρκής προστασία των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων έναντι του hate speech;
- β) Τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα απολαμβάνουν με ίσο τρόπο τα δικαιώματα στο γάμο, την υιοθεσία παιδιών αλλά και άλλα κοινωνικά δικαιώματα όπως τα ετεροφυλόφιλα άτομα;

Το Συμβούλιο της Ευρώπης από την ίδρυση του τη δεκαετία του '60 έχει διαδραματίσει αξιοσημείωτο και εξέχοντα ρόλο σε ό,τι σχετίζεται με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του κράτους δικαίου και της δημοκρατίας στα ΚΜ του μιας και θεωρεί πως αυτά τα τρία είναι άμεσα εξαρτώμενα μεταξύ τους. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες έχει σημειωθεί σημαντική κινητοποίηση στα πλαίσια τόσο του Συμβουλίου της Ευρώπης όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης πάνω στα δικαιώματα και το καθεστώς των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Από το σημείο όπου, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, τα κράτη απαγόρευαν τη σύναψη σεξουαλικής -και όχι μόνο- σχέσης μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου ενώ στη χείριστη περίπτωση τη θεωρούσαν ποινικά κολάσιμη, απέκλειαν κάθε μορφή ελεύθερης έκφρασης αυτών των ατόμων, τα εξέθεταν συνεχώς σε διακριτικές συμπεριφορές που ελάμβαναν τη μορφή βίας αλλά και στέρησης κοινωνικών δικαιωμάτων, πλέον απολαμβάνουν αυξημένη κοινωνική, πολιτική και νομική προβολή σε αρκετά ζητήματα μιας και η ορατότητα σε ζητήματα που αφορούν την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα είναι μεγαλύτερη, μπορούν να αναγνωρίσουν νομικά την σχέση τους, υπάρχει και το ενδεχόμενο υιοθεσίας παιδιού, υπάρχουν πολιτικές για να αντιμετωπίσουν ενδεχόμενα προβλήματα κ.α.

Ωστόσο, παρά την ευπρόσδεκτη αυτή πρόοδο, εξακολουθούν να υπάρχουν πολλές προκλήσεις. Αν και η κοινή γνώμη μετατοπίζεται, εξακολουθεί να υπάρχει σημαντική εχθρότητα προς τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα σε ορισμένα ΚΜ η οποία έχει ως συνέπεια να πλήττεται η πρόοδος σε όλο το εύρος των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων δημιουργώντας ερωτήματα ως προς το αν το παρόν διεθνές νομικό καθεστώς παρέχει κατάλληλη και επαρκή προστασία, αν επιδέχεται δραστικότερων αλλαγών, αν η πλειοψηφία των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης επιτυγχάνει τα προηγούμενα και αν υπάρχουν ΚΜ που επιβραδύνουν την συνολική δράση του Οργανισμού και κατά συνέπεια αμφισβητούν το παρόν πλαίσιο προστασίας εν μέρει ή εν όλω;

Πριν περάσουμε στα κύρια μέρη της διπλωματικής εργασίας οφείλουμε να προσδιορίσουμε σε τι αναφερόμαστε όταν χρησιμοποιούμε τους όρους «LGBTi (ΛΟΑΤΚΙ)», «Σεξουαλικός προσανατολισμός (sexual orientation)» και «Ταυτότητα φύλου (gender identity)» για να είμαστε σίγουροι πώς όλοι έχουμε κοινό σημείο αναφοράς και πως αποδίδουμε την ίδια σημασιολογία στον καθένα. Για αυτό το λόγο θα πρέπει να συμβουλευτούμε το ειδικό γλωσσάριο στα πλαίσια του SOGI του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Στα πλαίσια του σεξουαλικού προσανατολισμού έχουμε τα πρώτα τρία γράμματα, δηλαδή το συστατικό «LGB» του ακρωνυμίου LGBTI. Ο σεξουαλικός προσανατολισμός νοείται ότι αναφέρεται στην ικανότητα κάθε ατόμου για βαθιά έλξη (συναισθηματική, σωματική, σεξουαλική, ψυχολογική ή/και άλλη) προς, και στενές και σεξουαλικές σχέσεις με, ένα άλλο άτομο. Μπορεί να είναι προς ένα άτομο του ίδιου φύλου (ομοφυλόφιλος), διαφορετικού φύλου άτομο (ετεροφυλόφιλο), είτε σε γυναίκες είτε σε άνδρες (αμφιφυλόφιλο) ή ανεξαρτήτως φύλου

και/ή φύλου (πανσεξουαλικό).¹ Έτσι, το αρκτικόλεξο αναφέρεται από αριστερά προς τα δεξιά, σε ομοφυλόφιλη γυναίκα (λεσβία-lesbian), σε ομοφυλόφιλο άντρα (γκέυ-gay) και σε αμφιφυλόφιλα άτομα (bisexual). Ο παράλογος φόβος και η αποστροφή προς τα άτομα που θεωρούνται λεσβίες, γκέυ και αμφιφυλόφιλα λόγω προκατάληψης ονομάζονται «ομοφοβία (homophobia)» και «διφοβία (biphobia)» αντίστοιχα.²

Όσο αναφορά το «Τ», με αυτό γίνεται λόγος για την ταυτότητα φύλου. Η ταυτότητα φύλου νοείται ως αναφορά στη βαθιά αισθητή εσωτερική ατομική εμπειρία του φύλου κάθε ατόμου, η οποία μπορεί να αντιστοιχεί ή να μην αντιστοιχεί στο φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση, συμπεριλαμβανομένης της προσωπικής αίσθησης του σώματος, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει, εφόσον επιλέγεται ελεύθερα, τροποποίηση της σωματικής εμφάνισης με ιατρικά, χειρουργικά ή άλλα μέσα και άλλες εκφράσεις του φύλου, όπως το ντύσιμο, η ομιλία, οι τρόποι συμπεριφοράς³

Όταν η παραπάνω «αντιστοιχία» υπάρχει τότε κάνουμε λόγο για τον όρο «cis-gender», άτομο του οποίου η ταυτότητα και η έκφραση φύλου αντιστοιχεί στις κυρίαρχες κοινωνικές προσδοκίες με βάση το φύλο που του αποδόθηκε κατά τη γέννηση. Αλλιώς κάνουμε λόγο για τον όρο «τρανσέξουαλ» όπου είναι μια έκφραση-ομπρέλα που αναφέρεται σε άτομα που έχουν ταυτότητα φύλου διαφορετική από τις επικρατούσες κοινωνικές προσδοκίες με βάση το φύλο που τους έχει αποδοθεί κατά τη γέννηση. Τέλος, στα πλαίσια του «I» γίνεται λόγος για τα χαρακτηριστικά φύλου (sex characteristics).⁴ Ο παράλογος φόβος και η αποστροφή προς τα άτομα που θεωρούνται τρανσέξουαλ και ίντερσεξ λόγω προκατάληψης ονομάζονται «τρανσφοβία (transphobia)» και «ιντερφοβία (interphobia)» αντίστοιχα.⁵

ΜΕΡΟΣ Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΜΙΣΟΥΣ ΚΑΙ ΒΙΑΣ:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η «ρητορική μίσους» αναφέρεται σε «δημόσιες εκφράσεις που διαδίδουν, υποκινούν, προωθούν ή δικαιολογούν μίσος, διακρίσεις ή βία προς μια μειονοτική ομάδα - για παράδειγμα, δηλώσεις πολιτικών και θρησκευτικών ηγετών ή άλλων που κυκλοφορούν στον Τύπο ή στο

---

¹ Council of Europe, “Glossary on Sexual Orientation, Gender Identity or Expression and Sex Characteristics, σελ.11, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/glossary-on-sogiesc-because-words-matter-en/1680a1f110>

² Council of Europe, “Glossary on Sexual Orientation, Gender Identity or Expression and Sex Characteristics, σελ.11, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/glossary-on-sogiesc-because-words-matter-en/1680a1f110>

³ Council of Europe, “Glossary on Sexual Orientation, Gender Identity or Expression and Sex Characteristics, σελ.13, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/glossary-on-sogiesc-because-words-matter-en/1680a1f110>

⁴ Αναφέρεται στα χρωμοσωμικά, γονιδιακά και ανατομικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου, τα οποία περιλαμβάνουν πρωτογενή χαρακτηριστικά φύλου, όπως τα αναπαραγωγικά όργανα και τα γεννητικά όργανα και/ή στις χρωμοσωμικές δομές και τις ορμόνες- και δευτερογενή χαρακτηριστικά φύλου, όπως η μυϊκή μάζα, η κατανομή των τριχών, το στήθος και/ή η δομή. Οι ίντερσεξ γεννιούνται με βιολογικά χαρακτηριστικά φύλου που δεν ταιριάζουν με τα κοινωνικά πρότυπα ή τους ιατρικούς ορισμούς του τι κάνει ένα άτομο αρσενικό ή θηλυκό.

⁵ Council of Europe, “Glossary on Sexual Orientation, Gender Identity or Expression and Sex Characteristics, σελ.15, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/glossary-on-sogiesc-because-words-matter-en/1680a1f110>

Διαδίκτυο και αποσκοπούν στην υποκίνηση του μίσους». Όταν η ρητορική μίσους κλιμακωθεί, τότε λαμβάνει μία διαφορετική μορφή που ονομάζεται «έγκλημα μίσους». Τα εγκλήματα μίσους περιλαμβάνουν εκφοβισμό, απειλές, υλικές ζημιές, επίθεση, φόνο ή οποιοδήποτε άλλο ποινικό αδίκημα όπου το θύμα, οι χώροι ή ο στόχος του εγκλήματος επιλέγονται λόγω της πραγματικής ή αντιληπτής σύνδεσής τους, προσκόλληση, ένταξη, υποστήριξη ή συμμετοχή σε προστατευόμενη ομάδα. Τα εγκλήματα μίσους -που αποτελούν εγκληματική πράξη με κίνητρο προκατάληψη- για να χαρακτηριστούν ως τέτοια πρέπει να έχουν δύο βασικά χαρακτηριστικά: α) να έχει διαπραχθεί ποινικό αδίκημα και β) ο δράστης να είχε κίνητρο προκατάληψης. Χωρίς κάποιο από τα παραπάνω συστατικά, ένα περιστατικό δεν μπορεί να χαρακτηριστεί έγκλημα μίσους.⁶

Συνεπώς, το κλειδί για να καταλάβουμε πότε περνάμε από την ρητορική μίσους στο έγκλημα μίσους είναι η κλιμάκωση και για να χαρακτηρίσουμε μία πράξη ως έγκλημα μίσους θα πρέπει να πληρούνται σωρευτικά τα δύο παραπάνω στοιχεία, δηλαδή το α και το β.

Τα εγκλήματα μίσους όμως μπορεί να λάβουν και ένα πιο συγκεκριμένο χαρακτήρα, «τα εγκλήματα μίσους κατά ΛΟΑΤΚΙ ατόμων». Αυτά θεωρούνται εγκληματικές πράξεις με κίνητρο προκατάληψης. Πρόκειται για εγκλήματα μίσους όταν το θύμα, οι χώροι ή ο στόχος του εγκλήματος επιλέγονται λόγω της πραγματικής ή αντιληπτής σχέσης, του δεσμού, της ένταξης, της υποστήριξης ή της συμμετοχής τους σε ομάδα ΛΟΑΤΚΙ. Ακόμη, θα πρέπει να υπάρχει εύλογη υποψία ότι το κίνητρο του δράστη είναι ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα φύλου, η έκφραση φύλου ή τα χαρακτηριστικά φύλου του θύματος⁷. Η ECRI θεωρεί πως η ρητορική μίσους «αποτελεί σοβαρό κίνδυνο για τη συνοχή μιας δημοκρατικής κοινωνίας, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το κράτος δικαίου» και πως «αν δεν αντιμετωπιστεί, μπορεί να οδηγήσει σε πράξεις βίας και συγκρούσεις ευρύτερης κλίμακας». Υπό αυτή την έννοια, η ρητορική μίσους είναι μια ακραία μορφή μισαλλοδοξίας που συμβάλλει στα εγκλήματα μίσους.

1.1 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ 20 ΧΡΟΝΙΑ

Ήδη από το 1997 η Επιτροπή Υπουργών έχοντας κατά νου ότι βασικός στόχος του Συμβουλίου της Ευρώπης ήταν -και εξακολουθεί να είναι- η ενότητα μεταξύ των Κρατών Μελών του και ότι η ρητορική μίσους ήταν ένα αναδυόμενο πρόβλημα που θα δημιουργούσε εμπόδια στην επίτευξη του προαναφερθέντος στόχου, κάλεσε τα ΚΜ να καταπολεμήσουν τη ρητορική μίσους αντιλαμβάνοντας όμως για αρχή την οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική και οποιαδήποτε άλλη πτυχή του προβλήματος⁸ ούτως ώστε να είναι σε θέση να αναλάβουν μέτρα τα οποία θα προστάτευαν το δικαίωμα έκφρασης ή θα ήταν δυσκολότερο από πριν να παραβιαστεί.⁹

Συγκεκριμένα, έχει τοποθετηθεί αναφέροντας πως «ο όρος ρητορική μίσους πρέπει να νοείται ότι καλύπτει όλες τις μορφές έκφρασης που διαδίδουν, υποκινούν, προωθούν ή δικαιολογούν το

---

⁶Joanna Perry and Paul Franey, 2017, Council of Europe “Policing Hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response”, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/prems-030717-gbr-2575-hate-crimes-against-lgbti-web-a4/1680723b1d>

⁷ Τα εγκλήματα μίσους συχνά αποκαλούνται και «εγκλήματα μηνυμάτων», καθώς ο στόχος του δράστη είναι συχνά να στείλει ένα μήνυμα σε μια ομάδα ή κοινότητα ότι δεν είναι ασφαλής.

⁸ Committee of Ministers, 1997, Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to member states on “hate speech”, διαθέσιμο σε: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680505d5b

⁹ Λαμβάνοντας υπόψιν τις Συντάξεις του 1981 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης σχετικά με τις διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου.

φυλετικό μίσος, την ξενοφοβία, τον αντισημιτισμό ή άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία, συμπεριλαμβανομένης της μισαλλοδοξίας που εκφράζεται με επιθετικό εθνικισμό και εθνοκεντρισμό, διακρίσεις και εχθρότητα κατά των μειονοτήτων, των μεταναστών και των ατόμων μεταναστευτικής καταγωγής». Για να ενδυναμώσει το τελευταίο, η Επιτροπή Υπουργών προχώρησε σε μία διαφορετική σύσταση στην οποία αναγνώρισε το σημαντικό ρόλο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διάδοση αλλά συνάμα και στην αντιμετώπιση του προβλήματος καθώς κάλεσε τα ΜΜΕ των ΚΜ αλλά ακόμη και τις σχολές δημοσιογραφίας να εναντιωθούν στο πρόβλημα και να λάβουν στάση ανοχής.¹⁰ Η Σύσταση (97)21 σχετικά με τα ΜΜΕ και την προώθηση της κουλτούρας της ανεκτικότητας θεωρήθηκε ως το λογικό συμπλήρωμα της σύστασης 97(20) μιας και απέβλεπε στην επιβολή νομικά δεσμευτικών προτύπων χωρίς να παραβιάζεται η ελευθερία της έκφρασης και η αρχή της ανεξαρτησίας της σύνταξης¹¹

Μέχρι στιγμής όμως δεν έχει γίνει καμιά ακριβής αναφορά σε σεξουαλικό προσανατολισμό ή ταυτότητα φύλου που να συνδέεται έμμεσα ή άμεσα με τη ρητορική μίσους έναντι των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, με εξαίρεση τη Σύσταση R(97)20 όπου χρησιμοποιήθηκε η φράση «άλλες μορφές μίσους που βασίζονται στη μισαλλοδοξία» σαν κατά κάποιο τρόπο να προετοιμάζε το έδαφος για την σύσταση του 2000. Το 2000 τα ΚΜ του ΣΤΕ κλήθηκαν να λάβουν πειθαρχικά μέτρα εναντίον οποιουδήποτε έκανε διακρίσεις σε βάρος ομοφυλόφιλων, να προσθέσουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό στους λόγους διάκρισης που απαγορεύονται από την ΕΣΔΑ -όπως ζητήθηκε και στη γνωμοδότηση αριθ. 216 (2000) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης- να επεκτείνουν την αρμοδιότητα της ECRJ ώστε να καλύπτει την ομοφοβία και να προσθέσει στο προσωπικό του Ευρωπαϊκού Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ένα άτομο με ειδική αρμοδιότητα για ζητήματα διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού.^{12 13}

Έπειτα ακολούθησαν και κάποιες εξελίξεις όπως η Σύσταση 211 (2007) του Κογκρέσου των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την «ελευθερία του συνέρχεσθαι και την ελευθερία έκφρασης των λεσβίων, των ομοφυλόφιλων, των αμφιφυλόφιλων και των διαφυλικών ατόμων» και η κοινή δήλωση 66 κρατών στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών τη 18η Δεκεμβρίου 2008, όπου κατήγγειλαν παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, όπως φόνους, βασανιστήρια, αυθαίρετες συλλήψεις και «στέρηση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος στην υγεία».¹⁴

---

¹⁰Committee of Ministers , 1997, “Recommendation no. r (97) 21 of the Committee of Ministers to member states on the media and the promotion of a culture of tolerance”, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168050513b>,

¹¹Dr. Tarlach McGonagle, 2013, University of Amsterdam, “The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges”, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/168059bfce>

¹² Ακόμη, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση κάλεσε τα ΚΜ να ανακαλέσουν όλες τις νομοθετικές διατάξεις που καθιστούν τις ομοφυλοφιλικές πράξεις μεταξύ συναινούντων ενηλίκων ποινικά διωκόμενες, να απελευθερώσουν με άμεση ισχύ οποιονδήποτε έχει φυλακιστεί για σεξουαλικές πράξεις μεταξύ συναινούντων ομοφυλόφιλων ενηλίκων, να θεσπίσουν νομοθεσία που να προβλέπει την καταχωρισμένη συμβίωση και να αναγνωριστεί η δίωξη κατά των ομοφυλόφιλων ως λόγος χορήγησης ασύλου

¹³ Parliamentary Assembly of Council of Europe, 2000, “Situation of lesbians and gays in Council of Europe member states” Recommendation 1474 (2000), διαθέσιμο σε: <https://pace.coe.int/en/files/16829/html>

¹⁴ Congress of Local and Regional Authorities Council of Europe (COE), 2007, “Freedom of assembly and expression for lesbians, gays, bisexuals and transgendered persons”, Recommendation 211 (2007), διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/freedom-of-assembly-and-expression-for-lesbians-gays-bisexuals-and-tra/168071908c>

Το 2010 η Επιτροπή Υπουργών με τη σύστασή της¹⁵ δεσμεύτηκε για αρχή να εγγυάται την αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων και την απόλαυση των δικαιωμάτων και ελευθεριών όλων των ατόμων χωρίς διακρίσεις λόγω φύλου φυλής χρώματος θρησκείας πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, ένταξης σε εθνική μειονότητα, παρουσίας, γέννησης ή άλλης κατάστασης, σύμφωνα με τη Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και τα Πρωτόκολλά της. Έπειτα, αναγνώρισε ότι οι λεσβίες, οι ομοφυλόφιλοι, οι αμφιφυλόφιλοι και οι τρανσέξουαλ υφίστανται εδώ και αιώνες και εξακολουθούν να υφίστανται ομοφοβία, τρανσφοβία και άλλες μορφές μισαλλοδοξίας και διακρίσεων ακόμη και εντός της οικογένειάς τους - συμπεριλαμβανομένης της ποινικοποίησης, της περιθωριοποίησης, του κοινωνικού αποκλεισμού και της βίας - λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, και ότι απαιτείται ειδική δράση προκειμένου να διασφαλιστεί η πλήρης απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ατόμων αυτών.¹⁶

Πιο συγκεκριμένα, κάλεσε τα ΚΜ να δώσουν ιδιαίτερη βαρύτητα στα εγκλήματα μίσους με κίνητρο το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου με ιδιαίτερη έμφαση ότι το τελευταίο θα πρέπει να αποτελεί επιβαρυντική περίπτωση για το δράστη, να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα μέσα στις φυλακές που ενδέχεται να λαμβάνουν διαφορετική μεταχείριση λεκτική ή σωματική, να ενθαρρύνουν τα θύματα να μιλήσουν για τα περιστατικά αυτά δημόσια και να επαγρυπνήσουν τους αρμόδιους φορείς και θεσμούς ούτως ώστε να είναι σε ετοιμότητα τόσο για την καταγραφή δεδομένων και την συλλογή περιστατικών αλλά όσο και για την καταγγελία τους. Σχετικά με το τελευταίο, το ΣΤΕ θεώρησε πως θα βοηθούσε σημαντικά η ύπαρξη συγκεκριμένων ενώσεων ή επιτροπών. Έτσι ακριβώς συνέβη, με την ECRI που ασχολείται με τη μισαλλοδοξία και τις διακρίσεις κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στο πλαίσιο των εργασιών της για την παρακολούθηση των χωρών από το 2013 αλλά και από τη SOGI που άρχισε να προσφέρει τη βοήθειά της το 2014.

Σύμφωνα με τη Σύσταση Γενικής Πολιτικής αριθ. 15 της ECRI, «η ρητορική μίσους βασίζεται στην αδικαιολόγητη υπόθεση ότι ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων είναι ανώτερο από τους άλλους, υποκινεί πράξεις βίας ή διακρίσεων, υπονομεύοντας έτσι τον σεβασμό προς τις μειονοτικές ομάδες και βλάπτοντας την κοινωνική συνοχή». Η ECRI ζήτησε την ταχεία αντίδραση των δημόσιων προσώπων στη ρητορική μίσους, την προώθηση της αυτορρύθμισης των μέσων ενημέρωσης, την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις επικίνδυνες συνέπειες της ρητορικής μίσους, την απόσυρση της οικονομικής και άλλης υποστήριξης από πολιτικά κόμματα που χρησιμοποιούν ενεργά τη ρητορική μίσους και την ποινικοποίηση των πιο ακραίων εκδηλώσεών της, με σεβασμό της ελευθερίας της έκφρασης¹⁷.

Η Επιτροπή για είναι σε θέση να έχει πιο καθαρή εικόνα της κατάστασης της ρητορικής μίσους έναντι των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων έχει προτείνει στις αρχές να δημιουργήσουν ένα ολοκληρωμένο σύστημα συλλογής δεδομένων για τα ρατσιστικά και ομοφοβικά-τρανσφοβικά περιστατικά ρητορικής μίσους, με πλήρως διαχωρισμένα στοιχεία, ανά κατηγορία αδικήματος, είδος κινήτρου

---

¹⁵ Committee of Ministers of COE, 2010, “Measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity” Recommendation CM/Rec(2010)5, διαθέσιμο σε: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a

¹⁶ Committee of Ministers of COE, 2010, “Measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity” Recommendation CM/Rec(2010)5, διαθέσιμο σε: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a

¹⁷ ECRI, 2015, “General Policy Recommendation N°15” διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15>

μίσους, ομάδα-στόχο, καθώς και δικαστική παρακολούθηση και αποτέλεσμα. Το τελευταίο είχε προταθεί σε ΚΜ όπως σε η Αυστρία, η Δανία, η Εσθονία κ.α.¹⁸

Όσο αναφορά τη ρητορική μίσους per se κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, η Επιτροπή καλεί συνεχώς τα κράτη να καταδικάσουν αυτή την πρακτική δημόσια (πχ. Η ECRJ πρότεινε στις ελληνικές αρχές να προβούν σε δημόσια δήλωση καταδίκης της ομοφοβικής-τρανσφοβικής ρητορικής μίσους), έχει προτείνει σε όλα τα πολιτικά κόμματα να λάβουν σταθερή θέση κατά του ομοφοβικού/τρανσφοβικού λόγου από τους εκπροσώπους τους, το ίδιο και σε Αρμενία) και τέλος θεωρεί πως εύλογο θα ήταν συζητήσουν τα ΚΜ με τις θρησκευτικές «αρχές» καθώς αυτές μπορούν να αποτελέσουν κινητήρια δύναμη για την καταπολέμηση αυτών των συμπεριφορών (πχ. στην Ελλάδα με την Ορθόδοξη Εκκλησία ή στη Μολδαβία με την Μολδαβική Ορθόδοξη Εκκλησία).¹⁹

Παράλληλα με τη δράση των υπόλοιπων οργάνων του ΣΤΕ η SOGI από το 2014 ²⁰ παρέχει τεχνική υποστήριξη και εμπειρογνωμοσύνη στα κράτη μέλη, κατόπιν αιτήματος, μέσω δραστηριοτήτων συνεργασίας που αποσκοπούν στη βελτίωση του νομικού και θεσμικού πλαισίου, στην ανάπτυξη των ικανοτήτων του διοικητικού προσωπικού και των αρχών επιβολής του νόμου, αλλά και στην προώθηση της ανταλλαγής ορθών πρακτικών και στην ευαισθητοποίηση των πολιτών.²¹

Για αυτό ακριβώς το λόγο θεωρεί πως είναι σημαντικό τα ΚΜ να διασφαλίζουν την αποτελεσματική, άμεση και αμερόληπτη έρευνα σε εικαζόμενες περιπτώσεις υποκινούμενων από ρητορική μίσους και εγκλημάτων μίσους όπου ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου του θύματος δημιουργούν εύλογες υποψίες ότι αυτά αποτέλεσαν κίνητρο για το δράστη.²³ ²⁴ Ενώ παλαιότερα η Κοινοβουλευτική Συνέλευση συνέδεε την ρητορική μίσους κυρίως με την ελευθερία έκφρασης και την ελευθερία του να πιστεύεις σε οποιαδήποτε θρησκεία ²⁵, τα τελευταία χρόνια έχει προστεθεί και ένας επιπλέον συνδετικός κρίκος καθώς η ρητορική μίσους συγκεκριμενοποιείται στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Εξού και η έντονη κινητοποίηση. Είναι

---

¹⁸ECRI, 2018, “Compilation of ECRI country reports recommendations pertaining to LGBT persons(fifth monitoring cycle), σελ. 8-9, διαθέσιμο: <https://rm.coe.int/5th-cycle-ecri-recommendations-on-lgbt-issues/16809e7b66>

¹⁹ECRI, 2018, “Compilation of ECRI country reports recommendations pertaining to LGBT persons(fifth monitoring cycle), σελ. 11-12, διαθέσιμο: <https://rm.coe.int/5th-cycle-ecri-recommendations-on-lgbt-issues/16809e7b66>

²⁰ Χρησιμοποιώντας ως νομική βάση τη Σύσταση CM/Rec(2010)5.

²¹ Τα συγκεκριμένα θέματα κυμαίνονται από τη νομική αναγνώριση του φύλου, τη συμπερίληψη της SOGIESC-διαφορετικότητας στον εργασιακό χώρο, την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους με βάση τη SOGIESC, τη ρητορική μίσους και τον εκφοβισμό, καθώς και τις πολλαπλές διακρίσεις (π.χ. γυναίκες ΛΟΑΤΚΙ, ΛΟΑΤΚΙ εθνικές μειονότητες, ΛΟΑΤΚΙ αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες, ΛΟΑΤΚΙ άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους

²² <https://www.coe.int/en/web/sogi>

²³<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804820d8>

²⁴ Ακόμη θα πρέπει να απαγορεύουν και να αποκηρύττουν την ρητορική μίσους οπότε αυτή εμφανίζεται συμπεριλαμβανομένων των μέσων μαζικής ενημέρωσης και του διαδικτύου, να ευαισθητοποιούν σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου την αστυνομία, τους εισαγγελείς, τους δικαστές αλλά και τους δικηγόρους και να παρέχουν κατάρτιση για την ενίσχυση των γνώσεων και των δεξιοτήτων των τελευταίων, να καταργήσουν πιθανά εμπόδια που τα θύματα ρητορικής μίσους συναντούν όταν καταγγέλλουν στην αστυνομία, να παίρνουν θέση και να μιλούν κατά της ομοφοβίας και της τρανσφοβίας.

²⁵ Dr. Tarlach McGonagle, 2013, University of Amsterdam, “The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges”, σελ. 25, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/168059bfce>

αδιαμφισβήτητο ότι τις τελευταίες δεκαετίες έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος προς την κατεύθυνση της πραγματοποίησης των ίσων δικαιωμάτων για τις λεσβίες, τους ομοφυλόφιλους, τους αμφιφυλόφιλους, τους τρανς και τους ίντερσεξ σε όλη την Ευρώπη, πρόοδος όμως που συχνά αμφισβητείται.

1.2 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 2020 ΚΑΙ ΜΕΤΑ:

Σαν απότοκο όλων των παραπάνω εμφανίζεται το ψήφισμα 2417(2022)-το νεότερο μέχρι στιγμής- που μας ενημερώνει για το τι συμβαίνει στο παρόν, δίνει στίγματα της νέας πολιτικής για την προάσπιση των δικαιωμάτων των οικογενειών του ουράνιου τόξου και καλεί τα ΚΜ που δεν συμμορφώθηκαν στο παρελθόν να το πράξουν γιατί η απειλή παραμένει, αν δεν έχει γίνει ήδη μεγαλύτερη.

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση έχει αναγνωρίσει πως τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αξιοσημείωτη αύξηση της ρητορικής μίσους, της βίας και των εγκλημάτων μίσους κατά των LGBTI ατόμων, κοινοτήτων και οργανώσεων σε πολλά κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και πως η προστασία που παρέχεται είναι ανεπαρκής. Αυτό αποτελεί πηγή ανησυχίας καθώς ένα σημαντικό ποσοστό της ρητορικής μίσους, της συκοφαντίας και του αποδιοπομπαίου τράγου των LGBTI ατόμων, καθώς και των ευρείων επιθέσεων στην άσκηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων, προέρχονται από πολιτικά πρόσωπα και ηγέτες, συμπεριλαμβανομένων κυβερνητικών εκπροσώπων, και από θρησκευτικούς ηγέτες (βλ. χαρακτηριστικά παραδείγματα στην Ουγγαρία και στην Πολωνία).²⁶

Γίνεται αντιληπτό πως τέτοιες αφηγήσεις αρνούνται την ίδια την ύπαρξη των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων και αυτό το λόγο ακριβώς επανέφερε στο προσκήνιο τη γνωμοδότηση της Επιτροπής της Βενετίας τον Ιουλίου 2021 σχετικά με τις ουγγρικές συνταγματικές τροποποιήσεις, στην οποία η Επιτροπή είχε ήδη προειδοποιήσει για τον κίνδυνο «περαιτέρω ενίσχυσης μιας στάσης σύμφωνα με την οποία οι μη ετεροφυλόφιλοι τρόποι ζωής θα θεωρούνται κατώτεροι και τροφοδοτούν μια εχθρική και στιγματιστική ατμόσφαιρα κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων», αλλά επικαλέστηκε και τη νεότερη γνωμοδότηση, σύμφωνα με την οποία «οι τροπολογίες στιγματίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα και τους κάνουν διακρίσεις με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου και την έκφραση φύλου». Τέλος, έθιξε το ζήτημα του αντίκτυπο αυτών των συμπεριφορών στα ΛΟΑΤΚΙ παιδιά όπου «συμβάλλουν στη δημιουργία ενός απειλητικού περιβάλλοντος όπου τα ΛΟΑΤΚΙ παιδιά μπορούν να υποστούν κινδύνους που σχετίζονται με την υγεία, τον εκφοβισμό και την παρενόχληση».^{27 28}

Οι εκφράσεις ομοφοβίας, τρανσοφοβίας, διφοβίας ή ιντεροβίας «επιδιώκουν να καταπνίξουν τις ταυτότητες και τις πραγματικότητες όλων εκείνων που αμφισβητούν τα κοινωνικά κατασκευάσματα που διαιώνίζουν τις ανισότητες των φύλων και τη βία με βάση το φύλο στις κοινωνίες μας» και το μόνο στο οποίο συμβάλλουν είναι η παραμονή στη στασιμότητα και η αμφισβήτηση των μέχρι τώρα επιτευγμάτων, άρα την πιθανή προσκόλληση στην οπισθοδρόμηση

²⁶ Parliamentary Assembly, 2022, “Combating rising hate against LGBTI people in Europe Resolution 2417 (2022)”, διαθέσιμο σε: <https://pace.coe.int/en/files/29712/html>

²⁷ Parliamentary Assembly, 2022, “Combating rising hate against LGBTI people in Europe Resolution 2417 (2022)”, παρ. 12, διαθέσιμο σε: <https://pace.coe.int/en/files/29712/html>

²⁸ Venice Commission, 2021, “Opinion on the compatibility with international human rights standards of act Ixxix amending certain acts for the protection of children, Opinion No.1059 / 2021”, διαθέσιμο σε: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)050-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)050-e)

και όχι την πρόοδο. Σύμφωνα με την Κοινοβουλευτική Συνέλευση σε ολόκληρη την Ευρώπη παρατηρείται παραβίαση των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων -ανεξάρτητα από την έκταση της προστασίας που παρέχεται ήδη- όμως στην Ουγγαρία, την Πολωνία, τη Ρωσική Ομοσπονδία, την Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο οι παραβιάσεις αλλά και η ένταση αυτών των παραβιάσεων παραμένει παρούσες, αισθητές και επικίνδυνες. Άλλωστε η Ρωσία κλήθηκε να διπλασιάσει τις προσπάθειές της για δίωξη και τιμωρία των δραστών αυτών των πράξεων, να παράσχει αποζημίωση και να διασφαλίσει ότι δεν υπάρχει ατιμωρησία για τους δράστες.^{29 30}

1.2.1 ΕΔΔΑ

i. Νομική προσέγγιση του όρου σύμφωνα με την ορολογία της ΕΣΔΑ

Έχοντας ρίξει μία ματιά στο μη δικαστικό πλαίσιο του ΣΤΕ, οφείλουμε να αναφερθούμε και στο δικαστικό πλαίσιο, δηλαδή στο ΕΔΔΑ. Ο όρος «ρητορική μίσους» δεν κατοχυρώνεται στην ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ χρησιμοποίησε τον όρο αυτό για πρώτη φορά το 1993, χωρίς όμως να εξηγήσει την εισαγωγή του, τον επιδιωκόμενο σκοπό του ή τη σχέση του με την υφιστάμενη νομολογία. Το Δικαστήριο έχει αποφύγει να ορίσει τον όρο *per se*. Αντ' αυτού, φαίνεται να προτιμά να «αναλύει κάθε υπόθεση που του υποβάλλεται επί της ουσίας της και να διασφαλίζει ότι το σκεπτικό του - και η νομολογία του –δεν περιορίζεται σε ορισμούς που θα μπορούσαν να περιορίσουν τη δράση του σε μελλοντικές υποθέσεις»³¹

Κατά την εξέταση υποθέσεων που αφορούν την υποκίνηση μίσους και την ελευθερία της έκφρασης, το ΕΔΔΑ χρησιμοποιεί δύο προσεγγίσεις που προβλέπονται από την ΕΣΔΑ:

α) την προσέγγιση του αποκλεισμού από την προστασία της Σύμβασης, που προβλέπεται από άρθρο 17 (απαγόρευση της κατάχρησης δικαιωμάτων), όταν τα εν λόγω σχόλια ισοδυναμούν με ρητορική μίσους και αναιρούν τις θεμελιώδεις αξίες της Σύμβασης και

β) την προσέγγιση της θέσπισης περιορισμών στην προστασία, που προβλέπεται από το άρθρο 10, παράγραφος 2 της Σύμβασης (η προσέγγιση αυτή υιοθετείται όταν ο εν λόγω λόγος, αν και πρόκειται για ρητορική μίσους, δεν είναι ικανή να καταστρατηγήσει τις θεμελιώδεις αξίες της Σύμβασης).³²

ii. Νομολογία του ΕΔΔΑ

Στην πρωτοποριακή απόφασή του στην υπόθεση «*Handyside κατά Ηνωμένου Βασιλείου*» (υπόθεση που αφορούσε περιορισμούς του δικαιώματος της ελευθερίας της έκφρασης για την προστασία των ηθών), το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η «ελευθερία της έκφρασης εφαρμόζεται όχι μόνο σε «πληροφορίες» ή «ιδέες» που γίνονται ευνοϊκά δεκτές ή θεωρούνται αβλαβείς ή αδιάφορες, αλλά και στις εκείνες που προσβάλλουν, σοκάρουν ή ενοχλούν το κράτος ή οποιοδήποτε τμήμα του πληθυσμού. Τέτοιες είναι οι απαιτήσεις αυτού του πλουραλισμού, της

²⁹ Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση επικαλέστηκε τη Σύσταση 2138(2018) και το ψήφισμα 22(30) του οποίου η εφαρμογή ήταν ανεπιτυχής.

³⁰ Parliamentary Assembly, 2022, “Combating rising hate against LGBTI people in Europe Resolution 2417 (2022)”, παρ. 15 και 15.1, διαθέσιμο σε: <https://pace.coe.int/en/files/29712/html>

³¹Dr. Tarlach McGonagle, 2013, University of Amsterdam, “The Council of Europe against online hate speech: Conundrums and challenges”, διαθέσιμο σε https://www.ivir.nl/publicaties/download/Expert_paper_hate_speech.pdf

³²ECHR, 2022, “Press Unit on Hate Speech”, διαθέσιμο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf

ανεκτικότητας και της ευρύτητας, χωρίς τις οποίες δεν θα υπήρχε η δημοκρατική κοινωνία. Αυτό σημαίνει, μεταξύ άλλων, ότι κάθε «διατύπωση», «όρος», «περιορισμός» ή «ποινή» που επιβάλλονται σε αυτόν τον τομέα πρέπει να είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό.³³

Η απόφαση Handyside αναγνωρίζει ότι στη δημοκρατική κοινωνία, πρέπει να δημιουργείται και να διατηρείται χώρος για δημόσια συζήτηση και διάλογο, ακριβές αντίθετο της ρητορικής μίσους που έχει άλογη βάση και που δεν οδηγεί ποτέ σε ένα υγιές και λειτουργικό συμπέρασμα. Η δημοκρατική κοινωνία δεν στερείται των τραχειών άκρων της και η πλουραλιστική δημόσια συζήτηση περιλαμβάνει αναγκαστικά υγιείς διαφωνίες και αντιπαραθέσεις μεταξύ αντίθετων απόψεων. Συνεπώς, «μπορεί να θεωρηθεί αναγκαίο σε ορισμένες δημοκρατικές κοινωνίες να επιβληθούν κυρώσεις ή ακόμη και να απαγορεύεται κάθε μορφή έκφρασης που διαδίδει, υποκινεί, προάγει ή δικαιολογεί το μίσος που βασίζεται στη μισαλλοδοξία υπό την προϋπόθεση ότι κάθε «διατύπωση», «όρος», «περιορισμός» ή «ποινή» που επιβάλλονται σε αυτόν τον τομέα είναι ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο νόμιμο σκοπό.^{34 35}

Τέλος, το ΕΔΔΑ αποφάσισε το 2017 στην υπόθεση «Bayen και άλλοι κατά Ρωσία» ότι ο ρωσικός νόμος, γνωστός ως «ο νόμος της γκέι προπαγάνδας» παραβίασε τα άρθρα 10 και 14 της ΕΣΔΑ, που αφορούν την ελευθερία έκφρασης και την απαγόρευση των διακρίσεων.³⁶ Έκρινε ότι τα όρια των νόμων αυτών δεν είχαν καθοριστεί σαφώς και η εφαρμογή τους ήταν αυθαίρετη καθώς επίσης ότι ο ίδιος ο σκοπός των νόμων και ο τρόπος με τον οποίο διατυπώθηκαν και εφαρμόστηκαν στην περίπτωση των προσφευγόντων εισήγαγαν δυσμενείς διακρίσεις και, συνολικά, δεν εξυπηρετούσαν κανένα νόμιμο δημόσιο συμφέρον. Πράγματι, με την έγκριση τέτοιων νόμων, οι αρχές ενίσχυσαν το στίγμα και τις προκαταλήψεις και ενθάρρυναν την ομοφοβία, η οποία είναι ασυμβίβαστη με τις αξίες μιας δημοκρατικής κοινωνίας.³⁷ Συνεπώς, και η ουγγρική νομοθεσία με την ψήφιση του αντι-λοάτκι νομοσχεδίου (βλ. κεφ. 2) παραβιάζει τη νομολογία του Δικαστηρίου με τη διαφορά όμως ότι το τελευταίο δεν εφαρμόστηκε στην πράξη.

iii. Πώς απαντάει το ΕΔΔΑ στην online ρητορική μίσους μέσω των social media;

α) MME

Κάτι εξίσου σημαντικό που οφείλουμε να αναφέρουμε είναι η σχέση που υπάρχει μεταξύ των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων και των (σόσιαλ) μίντια. Τα μίντια, δηλαδή τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, προυπάρχουν των social media συνεπώς πρέπει να επιστήσουμε την προσοχή στις νόρμες και στα πρότυπα που δημιουργήθηκαν στα πλαίσια των MME τα οποία μετέπειτα πέρασαν και στο πεδίο των social media.

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 μία Σλοβένικη έρευνα αποτύπωσε πως τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα αποτυπώνονται στα εγχωρία MME. Αυτό συνοψίζεται ως εξής:

---

³³ “Handyside v. the United Kingdom” judgment of 7 December 1976, § 49

³⁴ “Erbakan v. Turkey” judgment of 6 July 2006, § 56

³⁵ Η διαφωνία και η αντιπαράθεση αυτή - ακόμη και όταν εκφράζεται με αυστηρούς όρους (επειδή ο άρθρο 10 προστατεύει όχι μόνο την ουσία των πληροφοριών και των ιδεών, αλλά και τη μορφή τους με την οποία μεταδίδονται) - συνήθως εμπίπτουν στο πεδίο της προστασίας που παρέχεται από το άρθρο 10.

³⁶ Parliamentary Assembly, 2022, “Combating rising hate against LGBTI people in Europe Resolution 2417 (2022)”, παρ. 12, διαθέσιμο σε: <https://pace.coe.int/en/files/29712/html>

³⁷ ECHR, 2022, “Press Unit on Sexual Orientation Issues”, σελ. 25, διαθέσιμο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf

- στερεοτυπικά - στηριζόμενα σε άκαμπτα σχήματα φύλου που παρουσιάζουν τους γκέι άνδρες ως θηλυπρεπείς και τις λεσβίες γυναίκες ως αρσενικές,
- ιατροκοποίηση - η κατάταξη της ομοφυλοφιλίας στην ιατρική και ψυχιατρική σφαίρα και η αναζήτηση αιτιών,
- σεξουαλικοποίηση - αναγωγή της ομοφυλοφιλίας σε ζήτημα φύλου,
- μυστικοπάθεια - η ομοφυλοφιλία εμφανίζεται ως κρυμμένη και σχετιζόμενη με ντροπή και λύπη και
- κανονικοποίηση - να εμφανίζονται οι ομοφυλόφιλοι ως ετεροφυλόφιλοι προκειμένου να καταστεί η ομοφυλοφιλία λιγότερο απειλητική και πολιτικοποιημένη.³⁸

Πέραν τούτου όμως τα τρανς άτομα βρίσκονταν -και βρίσκονται αλλά όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό πλέον- σε δυσμενή θέση καθώς οι αναπαραστάσεις τους στα ΜΜΕ είναι αρνητικές και ανακριβείς, οι τελευταίες ενέπνευσαν τουλάχιστον κάποια λεκτική και σωματική κακοποίηση κατά των ατόμων οδηγώντας εν τέλει στη δημιουργία ενός «ενδημικού προβλήματος».³⁹ Το μείζον πρόβλημα είναι ο ομοφοβικός και τρανσφοβικός λόγος στα ΜΜΕ καθώς αυτά έχουν θεωρηθεί «ως ο πιο δημόσιος υποστηρικτής της ομοφοβίας».^{40 41}

Με την πάροδο του χρόνου όμως έγινε αντιληπτό ότι αυτό στιγματίζει-στιγματίζει την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα και πως έπρεπε άμεσα να αναληφθεί δράση για να αντιμετωπιστεί η προαναφερθείσα κατάσταση. Έτσι, έχουμε παραδείγματα την πρώτη δεκαετία του 2000 όπου ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης ανέλαβαν κάποιες δράσεις όπως για παράδειγμα ο μηχανισμός επίβλεψης των ΜΜΕ στο Ηνωμένο Βασίλειο, η οργάνωση δημοσιογραφικών σεμιναρίων στοχευμένα στα LGBTί ζητήματα στη Ρωσική Ομοσπονδία αλλά και η γενικότερη δραστηριοποίηση των ΜΚΟ.⁴² Τέτοιου είδους δράσεις όμως δεν έδωσαν προφανώς μία οριστική λύση στο ζήτημα καθώς ρητορική μίσους βλέπουμε να χρησιμοποιείται ακόμη όχι όμως τόσο στα ΜΜΕ αλλά στα social media.

β) Social media

Η τελευταία δεκαετία χαρακτηρίζεται από την ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου και συνάμα με αυτήν από την εντυπωσιακή εξάπλωση των social media. Τα social media αντικαταστήσει τα ΜΜΕ λόγω της αμεσότητας, της εύκολης πρόσβασης σε αυτά αλλά και της δυνατότητας ο καθένας να τοποθετείται και να εκφράζεται σε φλέγοντα ζητήματα της χώρας του και όχι μόνο. Άρα, πολλές απόψεις που εκφράζονταν μέσα από τα ΜΜΕ τώρα εκφράζονται σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα και στα social media. Πλέον όλοι μπορούν να εκφράσουν την γνώμη τους - δικαίωμα το οποίο όλοι έχουμε και χρήζει προστασίας βάσει του άρθρου 10 της ΕΣΔΑ (ελευθερία έκφρασης)-

³⁸ Kuhar R., 2003, “Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000, Mediawatch: Ljubljana”, σελ. 7

³⁹ Trans Media Watch, 2010, “How Transgender People Experience the Media. Conclusions from Research November 2009-February 2010”, σελ. 11

⁴⁰ Council of Europe, 2011, 2nd edition, “Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe”, σελ. 33 διαθέσιμο σε: https://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf,

⁴¹ Αυτό είχε αναγνωριστεί παλαιότερα ως πρόβλημα σε πολλά ΚΜ του ΣΤΕ, μεταξύ των οποίων στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Ιταλία, την Πολωνία και τη Λετονία που αναφέρθηκαν σε μελέτες από τη Λιθουανία, τη Γερμανία, τη Σκωτία (Ηνωμένο Βασίλειο) και την «Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας» ενώ τα ΜΜΕ διαπιστώθηκαν ως ενεργός παίκτης στη δημιουργία αρνητικών αντιλήψεων για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα στη Ρωσία.

⁴² Council of Europe, 2011, 2nd edition, “Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe”, σελ.34 διαθέσιμο σε: https://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf,

σε μία κοινή πλατφόρμα (πχ. Facebook, Twitter) άρα η αντιμετώπιση της ρητορικής μίσους έναντι των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων είναι πολύ πιο δύσκολη καθώς προέρχεται από πολλές διαφορετικές και ταυτόχρονες πηγές οι οποίες είναι κατά βάση μη ελέγξιμες. Οι δημοσιεύσεις αυτές μπορεί να προέρχονται από τον καθέναν μας, για παράδειγμα από έναν απλό πολίτη ή έναν εκπρόσωπο πολιτικού κόμματος. Η κάθε μία περίπτωση έχει διαφορετική βαρύτητα. Ωστόσο, το κοινό τους σημείο είναι ότι ενδυναμώνουν τη νοοτροπία της ρητορικής μίσους per se και θέτουν εν αμφιβόλω την ακεραιότητα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων μειώνοντας τα αλλά και όλων των δράσεων έναντι αυτής (πχ. χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Πολωνία)

Δεδομένου ότι τα παραπάνω διαδραματίζονται σε ΚΜ του ΣΤΕ και αφορούν τους πολίτες αυτών των ΚΜ, η ρητορική μίσους με την όχι και τόσο κλασική έννοια όπως την είδαμε παραπάνω έχει απασχολήσει το ΕΔΔΑ κυρίως ως προς το κομμάτι του άρθρου 14 δηλαδή της απαγόρευσης των διακρίσεων.

Στα πλαίσια όμως των social media το ΕΔΔΑ καταδίκασε τη ρητορική μίσους όταν αυτή έλαβε τη μορφή ομοφοβικών σχολίων και σχολίων μίσους στο Facebook. Στην υπόθεση «*Beizaras και Levickas κατά Λιθουανίας*». Ο τελευταίος είχε αναρτήσει στη σελίδα του στο Facebook μια φωτογραφία τους να φιλιούνται, η οποία οδήγησε σε εκατοντάδες διαδικτυακά σχόλια μίσους. Ορισμένα από αυτά ήταν για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα γενικά, ενώ άλλα απειλούσαν προσωπικά τους προσφεύγοντες. Οι προσφεύγοντες, δύο νεαροί άνδρες που διατηρούσαν σχέση, ισχυρίστηκαν ότι υπέστησαν διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, λόγω της άρνησης των αρχών να ξεκινήσουν προδικαστική έρευνα σχετικά με τα σχόλια μίσους στο Facebook του ενός από αυτούς.

Το Δικαστήριο χαρακτήρισε τα σχόλια αυτά «ομοφοβικά σχόλια μίσους»⁴³ και έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 (απαγόρευση της διακρίσεων) σε συνδυασμό με το άρθρο 8 (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής) της Σύμβασης, διαπιστώνοντας ότι οι προσφεύγοντες είχαν υποστεί διακρίσεις λόγω του λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού και ότι η λιθουανική κυβέρνηση δεν είχε προσκόμισε καμία αιτιολόγηση που να αποδείκνυε ότι η διαφορετική μεταχείριση ήταν συμβατή με τα πρότυπα της Σύμβασης. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 (δικαίωμα πραγματικής προσφυγής) της Σύμβασης, διότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν λάβει αποτελεσματικό εσωτερικό ένδικο μέσο για τις καταγγελίες τους. Τέλος, σημείωσε ειδικότερα ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός των προσφευγόντων είχε παίξει ρόλο στον τρόπο με τον οποίο τους είχαν αντιμετωπίσει οι αρχές, οι οποίες είχαν εκφράσει ξεκάθαρα την αποδοκιμασία τους τόσο δημόσια επιδεικνύοντας την ομοφυλοφιλία τους όσο και όταν αρνήθηκαν να κινήσουν προδικαστική έρευνα.⁴⁴

iv. Αστυνομικές υπηρεσίες και ρητορική μίσους

Η σχέση των αστυνομικών αρχών με τη ρητορική μίσους συνήθως εκδηλώνεται με περιστατικά στα οποία οι αστυνομικές αρχές δεν κατάφεραν ή αμέλησαν να προστατέψουν μία μερίδα ανθρώπων, στην δική μας περίπτωση την ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα. Στην υπόθεση «*Oganezova κατά*

⁴³ ECHR, 2020, Press Release: “Refusal to investigate hate-speech comments about same-sex kiss on Facebook was discriminatory”, ECHR 011 (2020) 14.01.2020, σελ. 1,

⁴⁴ECHR, 2022, “Press Unit on Sexual Orientation Issues”, σελ. 17, διαθέσιμο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf

Αρμενίας»^{45 46} το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ (απαγόρευση της απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης) σε συνδυασμό με το άρθρο 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) της ΕΣΔΑ. Οι Αρμενικές αρχές «δεν είχαν παράσχει επαρκή προστασία στην προσφεύγουσα από ομοφοβικές επιθέσεις και τη ρητορική μίσους», «απέτυχαν να διεξαγάγουν κατάλληλη έρευνα σχετικά με την κακομεταχείριση εναντίον της με κίνητρο το μίσος και «τα σχόλια μίσους [όπου] στην παρούσα υπόθεση περιείχαν απροκάλυπτες εκκλήσεις για βία κατά της προσφεύγουσας που απαιτούσαν προστασία από το ποινικό δίκαιο»^{47 48}, δηλαδή λαμβάνοντας υπόψη τις πραγματικές πράξεις βίας -οι οποίες είχαν προηγηθεί της διαδικτυακής λεκτικής βίας- οι αρχές θα έπρεπε να είχαν λάβει πιο σοβαρά υπόψη τα σχόλια μίσους που είχαν αναρτηθεί σε πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης.⁴⁹ Αντ' αυτού, βουλευτές και υψηλόβαθμοι πολιτικοί είχαν προβεί οι ίδιοι σε μισαλλόδοξες δηλώσεις, υποστηρίζοντας δημοσίως τις πράξεις των δραστών της εμπρηστικής επίθεσης. Το Δικαστήριο εμμέσως πλην σαφώς καταδίκασε τη ρητορική μίσους και στην ηλεκτρονική μορφή της δεδομένου ότι στην Αρμενία δεν υπήρχε εθνική νομοθεσία που θα μπορούσε να προστατέψει το θύμα από την ρητορική μίσους άρα η Αρμενία βρέθηκε υπαίτια και για την έλλειψη τέτοιου είδους νομοθεσίας.⁵⁰

Ακόμη, στην υπόθεση «*Identoba v. Georgia*»⁵¹ το Δικαστήριο ασχολήθηκε με την αίτηση 13 συμμετεχόντων σε μία ειρηνική πορεία που έπесαν θύματα «εκατό ή περισσότερων αντιδιαδηλωτών, οι οποίοι ήταν ιδιαίτερα επιθετικοί και λεκτικά προσβλητικοί» τη στιγμή που οι αρχές της Γεωργίας είχαν δηλώσει πως «θα αναπτυχθούν αστυνομικές δυνάμεις για να διασφαλιστεί ότι η πομπή θα διεξαχθεί ειρηνικά». Το προηγούμενο όχι απλώς δεν συνέβη αλλά όπως αναφέρει το ΕΔΔΑ οι αστυνομικοί απομακρύνθηκαν από την διαδήλωση υποστηρίζοντας πως «δεν είναι εντός των καθηκόντων τους να παρέμβουν» τη στιγμή που ακούγονταν συνθήματα όπως «πρέπει να καούν μέχρι θανάτου και να συνθλιβούν» και τη στιγμή που η επιθετικότητα είχε κλιμακωθεί σε τέτοια σημεία που είχαμε σπρωξίματα, κακοποίηση, ξυλοδαρμούς και γενικότερα σωματικές βλάβες.⁵² Στην συγκεκριμένη υπόθεση η τοποθέτηση του ΕΔΔΑ είναι αξιοσημείωτη καθώς όχι μόνο υπογράμμισε το ψυχολογικό αντίκτυπο αυτών των συμπεριφορών⁵³ αλλά έκανε

---

⁴⁵ECHR, 2022, “Oganezova against Armenia” 17/05/2022, διαθέσιμο σε: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-13661%22%7D>

⁴⁶ Η υπόθεση αυτή αφορούσε μια επιθετική ομοφοβική καμπάνια κατά της προσφεύγουσας, γνωστού μέλους της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας στην Αρμενία, συμπεριλαμβανομένης μιας εμπρηστικής επίθεσης τον Μάιο του 2012 στο μπαρ που ήταν συνιδιοκτήτρια και διηύθυνε στο Ερεβάν. Το μπαρ και η προσφεύγουσα προσωπικά είχαν καταστεί στόχος συνεχών επιθέσεων σχεδόν καθημερινά και για περισσότερο από δύο εβδομάδες και η τελευταία δέχθηκε απειλές θανάτου, σωματικές βιαιοπραγίες και ρητορική μίσους, μεταξύ άλλων και στο διαδίκτυο.

⁴⁷ Επιβεβαιώνοντας την κρίση του στην υπόθεση «*Beizaras and Levickas v. Lithuania*» (βλ. παρακάτω)

⁴⁸“Oganezova v. Armenia”, 71367/12,72961/12, Legal Summary, 17/05/2022, Law – Article 3 read in conjunction with Article 14, Hate Speech (ii), διαθέσιμο σε: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-13661%22%7D>

⁴⁹ “Oganezova v. Armenia”, 71367/12,72961/12, Legal Summary, 17/05/2022, Law – Article 3 read in conjunction with Article 14, Hate Speech (ii), διαθέσιμο σε: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22002-13661%22%7D>

⁵⁰ “Oganezova against Armenia”: “the hateful comments in the present case had contained undisguised calls for violence against the applicant which had required protection by criminal law. No such possibility, however, existed under domestic criminal law”

⁵¹ Βλ. παρόμοιες υποθέσεις όπως “Genderdoc-M and M.D. v Moldova”, “Association ACCEPT and Others v Romania”

⁵²Joanna Perry and Paul Franey, 2017, Council of Europe, “Policing Hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response”, σελ. 50-52, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/prems-030717-gbr-2575-hate-crimes-against-lgbti-web-a4/1680723b1d>

⁵³ «Η μεταχείριση των προσφευγόντων πρέπει αναγκαστικά να τους προκάλεσε αισθήματα φόβου, οδύνης και ανασφάλειας, τα οποία δεν συμβιβάζονταν με το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειάς τους

λόγο για «ομοφοβία» και «εχθρότητα»⁵⁴ από τις αστυνομικές δυνάμεις -οι οποίες όφειλαν να προστατέψουν ή να έχουν λάβει μέτρα που θα προστατεύουν- ενώ ο συνθετικός τρόπος κρίσης του ήταν πολύ ενδιαφέρον και ελπιδοφόρος για τη μελλοντική νομολογία του ΕΔΔΑ.

Τέλος, σε μία πιο πρόσφατη απόφαση, «*Sabalic v Croatia*»⁵⁵, το Δικαστήριο διαπιστώνοντας παραβίαση των άρθρων 3 και 14 λόγω της αδυναμίας των κροατικών αρχών να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας σχετικά με τη βίαιη ομοφοβική επίθεση εναντίον της, έκρινε πως «μια τέτοια απάντηση των εγγώριων αρχών μέσω της διαδικασίας για αδικήματα ήσσονος σημασίας δεν είναι ικανή να αποδείξει τη δέσμευση του κράτους στη Σύμβαση να διασφαλίσει ότι η ομοφοβική κακομεταχείριση δεν θα παραμείνει αγνοημένη από τις αρμόδιες αρχές και να παράσχει αποτελεσματική προστασία κατά των πράξεων κακομεταχείρισης με κίνητρο το σεξουαλικό προσανατολισμού της προσφεύγουσας».⁵⁶

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τον τρόπο με τον οποίο τα ΚΜ αντιλαμβάνονται το φαινόμενο αυτό αλλά και πως το βιώνουν ούτως ώστε να μπορεί να το προσεγγίσει, να το θεμελιώσει αλλά και να το μεταλαμπαδεύσει στα μέλη του με απόλυτο στόχο την καταπολέμησή του. Αξιοσημείωτο είναι βέβαια πως οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ τα τελευταία χρόνια έχουν ασχοληθεί και με τις διαστάσεις που λαμβάνει η ρητορική μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων μέσω των social media που πλέον μοιάζει να αποτελεί την κύρια πηγή τέτοιων διακριτικών συμπεριφορών. Είναι πολύ σημαντικό που οι τρόποι διάδοσης του φαινομένου αποτυπώνονται και παρουσιάζονται από ένα τόσο ισχυρό δικαστικό όργανο. Αυτό σημαίνει πως ο Οργανισμός λαμβάνει θέση έναντι του φαινομένου και προετοιμάζει το έδαφος για δραστικότερες τοποθετήσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΥΝΑΨΗ ΓΑΜΟΥ ΚΑΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕΤΑΞΥ ΟΜΟΦΥΛΟΦΙΛΩΝ ΠΡΟΣΩΠΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Πριν από κάποιες δεκαετίες η νομική αναγνώριση της σχέσης μεταξύ ομοφυλοφίλων ανθρώπων αλλά και η δυνατότητα παροχής τους γονικής κηδεμονίας φάνταζε απίθανο και για πολλά κράτη ποινικά κολάσιμο. Μην ξεχνάμε πως το τελευταίο είχε ενσωματωθεί σε εσωτερικό εθνικό νόμο με κύριο στόχο την προσκόλληση στο ετεροφυλικό παράδειγμα και την απόρριψη σε ό,τι διαφορετικού αποκλίνει από αυτό (πχ. η Ρωσία το 2012, η Ουγγαρία το 2011 και η Μολδαβία το 2012)⁵⁷. Το τελευταίο εξακολουθεί να ισχύει για αρκετά κράτη όπως είναι η Ρωσία, η Τουρκία ή η Πολωνία κ.α -που βρίσκονται τελευταία στην κατάταξη -σύμφωνα με το Review της ILGA για

και έφθασαν στο όριο της σοβαρότητας κατά την έννοια του άρθρου 3 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης», *Identoba and Others v. Georgia* - 73235/12, Judgment 12.5.2015 [Section IV]

⁵⁴ “*Identoba and Others v. Georgia* - 73235/12”, Judgment 12.5.2015 [Section IV], διαθέσιμο σε: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-10544%22%7D%7D>,

⁵⁵ Βλ. παρόμοιες υποθέσεις “*M.C. and C.A. v. Romania* (application no. 12060/12) (2016)” και “*Aghdgomelashvili and Japaridze v. Georgia* (2020)”

⁵⁶ ILGA, 2022, “*ILGA Europe Annual Review 2022*”, σελ. 20, διαθέσιμο σε: <https://ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

⁵⁷ Venice Commission, 2013, “*Opinion on the issue of the prohibition of so-called “propaganda of homosexuality” in the light of recent legislation in some member states of the Council of Europe*”, Opinion 707 / 2012, σελ. 3-7, διαθέσιμο σε: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)022-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)022-e)

το έτος 2022⁵⁸ όμως στο συγκεκριμένο κεφάλαιο επικεντρωνόμαστε στην πρόοδο που έχει επιτευχθεί πάνω στα προαναφερθέντα ζητήματα.

Σύμφωνα με στοιχεία του 2018, 23 ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης τα ομόφυλα ζευγάρια μπορούν να αναγνωριστούν επίσημα βάσει καταχωρισμένης συμβίωσης ή της νομοθεσίας περί γάμου (πχ. Γαλλία, Γερμανία), σε 11 ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης τα ομόφυλα ζευγάρια έχουν πρόσβαση στην από κοινού υιοθεσία, σε 14 ΚΜ η υιοθεσία από δεύτερο γονέα είναι δυνατή για τους συντρόφους ενός ομόφυλου ζευγαριού, σε 11 ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης τα ομόφυλα ζευγάρια έχουν πρόσβαση σε ιατρικά υποβοηθούμενη γονιμοποίηση και σε 22 ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης οι ανύπαντρες γυναίκες έχουν πρόσβαση σε ιατρικώς υποβοηθούμενη γονιμοποίηση χωρίς διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού.⁵⁹ Όλα τα παραπάνω δεν επιτεύχθηκαν εν μία νυκτί καθώς σιγά-σιγά η μία δράση οργάνων του ΣΤΕ διαδεχόταν την άλλη και προετοιμάζαν το έδαφος προκειμένου η αμφισβήτηση των μέχρι τότε δεδομένων να είναι σταδιακή και άρα πιο εύκολα εφαρμόσιμη στο εσωτερικό των ΚΜ.

Σημαντικό είναι πως πλέον στα 30/46 ΚΜ του ΣΤΕ δεν υπάρχει (πλέον) συνταγματικός περιορισμός στο γάμο. Παρόλα αυτά μόνο 18/46 ΚΜ παρέχουν τη δυνατότητα σύναψης συμφώνου συμβίωσης ίσο με το γάμο ενώ 9/46 παρέχουν το τελευταίο με δικαιώματα όχι ισοδύναμα με αυτά του γάμου. Παρόλο που η διστακτικότητα είναι εμφανής στην πράξη δεν μπορούμε να μην αναγνωρίσουμε την δυναμική που σημειώνεται.⁶⁰ Αν δούμε τα στατιστικά σε μεγαλύτερη εικόνα αντιλαμβανόμαστε, ότι βρισκόμαστε οριακά στο 50% των ΚΜ του ΣΤΕ που είναι υπέρ αυτής της προόδου ενώ σε ευρωπαϊκό επίπεδο 21 κράτη μέλη έχουν αναγνωρίσει νομικά τα ομόφυλα ζευγάρια.⁶¹ Τέλος, το γεγονός ότι τα παραπάνω έχουν επιτευχθεί δε σημαίνει πως το έργο του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει ολοκληρωθεί καθώς το τελευταίο δεν επαναπαύεται στα ήδη υπάρχοντα επιτεύγματα του μιας και ο κύριος στόχος είναι όλα τα ΚΜ να σέβονται τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος υιοθέτησης παιδιού και σύναψης μίας νομικής ένωσης που τα καλύπτει.

2.1 Η ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ:

Η δραστηριοποίηση του ΣΤΕ είναι παρούσα τόσο σε δικαστικό όσο και σε μη δικαστικό επίπεδο. Εδώ θα αναφερθούμε στο τελευταίο. Η ECRI επιθυμώντας την εξομάλυνση της κατάστασης του νόμιμου γάμου και της νόμιμης συμβίωσης ζευγαριών του ίδιου φύλου προτείνει συνεχώς στις αρχές να παράσχουν ένα νομικό πλαίσιο που να επιτρέπει ζευγάρια του ίδιου φύλου, χωρίς καμία διάκριση, τη δυνατότητα να έχουν τη σχέση τους αναγνωρισμένη και προστατευμένη, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα πρακτικά προβλήματα που σχετίζονται με την κοινωνική πραγματικότητα στην οποία ζουν.⁶²

Ακόμη, η ολική αναδιαμόρφωση και αξιολόγηση του ποινικού κώδικα των ΚΜ ούτως ώστε αυτός να περιλαμβάνει «the grounds of colour, language, citizenship and gender identity in the relevant provisions» και έτσι η εφαρμογή του διεθνούς δικαίου να γίνεται με πολύ πιο ομαλό

⁵⁸ILGA, “Rainbow Map 2022”, διαθέσιμο σε: <http://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/06/rainbow-map-2022.pdf>

⁵⁹<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000101680481ed3>

⁶⁰ILGA, 2022, “Rainbow Europe Map and Index 2022”, διαθέσιμο σε: <https://www.rainbow-europe.org/>

⁶¹ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/lgbtiq_strategy_2020-2025_en.pdf

⁶² πχ. Εσθονία, Βοσνία Ερζεγοβίνη, Βόρεια Μακεδονία, Ρωσία, Λιθουανία, Ρουμανία κλπ.

τρόπο ενώ παράλληλα οι διακρίσεις μειώνονται (Πχ. σε Βέλγιο, Αλβανία, Λιθουανία και Λουξεμβούργο) είναι μια βασική γραμμή δράσης που η ECRI ακολουθεί και προτείνει σε κάθε monitoring cycle της⁶³ παράλληλα με τη δράση της SOGI⁶⁴ που παρέχει εμπειρογνωμοσύνη στα ΚΜ προσπαθώντας να διαδώσει «awareness» πάνω σε ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα μέσα από άμεση και συνεχή διαβούλευση με ΚΜ και άλλα όργανα του ΣΤΕ.

Ακόμη, ζητήματα ταυτότητας φύλου έχουν αποκτήσει ορατότητα εντός των κοινωνιών κατά την τελευταία δεκαετία ενώ τα ίντερσεξ ζητήματα δεν έχουν ακόμη τεθεί ή αναγνωρισθεί σημαντικά. Ως αποτέλεσμα, η συζήτηση για νόμους σε θέματα ταυτότητας φύλου μπορεί μερικές φορές να είναι όντως επωφελής καθώς αμφισβητούμε το διαδίκιο παράδειγμα. Στις περισσότερες περιπτώσεις, όταν υπάρχει νομοθεσία για τα τρανς άτομα οι συζητήσεις για τα ίντερσεξ αργά ή γρήγορα θα ακολουθήσουν με ό,τι αυτό συνεπάγεται όπως το δικαίωμα σύναψης συμβίωσης και υιοθέτησης τέκνου.⁶⁵ Βέβαια, δεν έχουμε φτάσει ακόμη στο σημείο που βρίσκονται άλλα κράτη, εκτός ΣΤΕ, στο γάμο μεταξύ «δύο ατόμων» ή «δύο προσώπων» που ξεφεύγουν από την παραδοσιακή άποψη του γάμου και τον κάνουν προσβάσιμο σε ίντερσεξ άτομα και γενικά σε άτομα που μπορεί να μην ταυτίζονται ως άνδρες ή γυναίκες (πχ. Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία)⁶⁶.

Ωστόσο, εξέχουσα σημασία αποτελεί η Σύσταση 2010(5) της Επιτροπής Υπουργών του ΣΤΕ -επιβεβαιώνοντας προηγούμενες δράσεις των οργάνων του ΣΤΕ- καθώς αναγνώρισε την υποχρέωση των ΚΜ να χορηγούν στα ομόφυλα ζευγάρια επιλογή μέσων για να αντιμετωπίζουν τα πρακτικά καθημερινά προβλήματα όταν η εθνική νομοθεσία τους δεν τα προβλέπει αλλά έθεσε ως γνώμονα για την παροχή ατομικής γονικής μέριμνας ή κηδεμονίας όχι το παραδοσιακό ετεροφυλικό δυαδικό παράδειγμα αλλά το καλύτερο συμφέρον του παιδιού, δηλαδή τις συνθήκες κάτω από τις οποίες το παιδί θα έχει την καλύτερη πολυεπίπεδη κάλυψη των αναγκών του. Το τελευταίο που θα δούμε και παρακάτω υιοθετήθηκε και από το ΕΔΔΑ στην πράξη. Όλα αυτά βέβαια υπό το πρίσμα της απαγόρευσης των διακρίσεων βάσει σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου.

2.2. ΕΔΔΑ

2.2.1 Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ: Δικαίωμα σεβασμού στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή:

Δεδομένου ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί κεκτημένο του 1950 -δεκαετία όπου ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου ήταν όχι τόσο εύκολα προσεγγίσιμες έννοιες και η ομοφυλοφιλία σε αρκετά κράτη διώκονταν ποινικά- όταν υποθέσεις που αφορούσαν τη σύναψη «γάμου» μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών -και στη συνέχεια ζευγαριών που αποτελούνταν και από τρανς άτομα- έφταναν στο Δικαστήριο, το τελευταίο βρέθηκε ενώπιον βασικών εμποδίων. Όπως για παράδειγμα αν μπορεί να επιληφθεί των υποθέσεων αυτών και αν μπορεί πως θα το πραγματώσει. Στο τελευταίο η απάντηση είναι μία πιο ευρεία και σύγχρονη ερμηνεία της ΕΣΔΑ, της νομικής του βάσης.

---

⁶³ ECRI, 2018, “Compilation of ECRI country reports recommendations pertaining to LGBT persons (fifth monitoring cycle), σελ. 7, διαθέσιμο: <https://rm.coe.int/5th-cycle-ecri-recommendations-on-lgbt-issues/16809e7b66>

⁶⁴ Η Μονάδα Σεξουαλικού Προσανατολισμού και Ταυτότητας Φύλου (SOGI) του Συμβουλίου της Ευρώπης συστάθηκε το 2014 για την αντιμετώπιση των προκλήσεων στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με βάση την εντολή που της δόθηκε από τη σύσταση CM/Rec(2010)5.

⁶⁵ Nikoletta Pikramenou, 2019, Springer, “Intersex Rights, Living between sexes, σελ. 134

⁶⁶ Nikoletta Pikramenou, 2019, Springer, “Intersex Rights, Living between sexes, σελ. 133

i. Πως αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «ιδιωτική ζωή»

Σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ οι όροι σεξουαλικός προσανατολισμός και ταυτότητα φύλου συνδέονται για αρχή με το άρθρο οχτώ, δηλαδή το δικαίωμα σεβασμού στην οικογενειακή και ιδιωτική ζωή.⁶⁷ Σχετικά με το σεξουαλικό προσανατολισμό, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει πως δεδομένου ότι «ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι ένα από τα βασικά κομμάτια της προσωπικότητας του ανθρώπου» και ότι «η σεξουαλική και η συναισθηματική σχέση με τον ομόφυλο σύντροφό σου (ή λεσβιακές ή ομόφυλες σχέσεις) προστατεύεται πάλι από το άρθρο 8»⁶⁸ αλλά και ότι «στο άρθρο οκτώ εμπίπτει το δικαίωμα να δημιουργεί και να αναπτύσσει κανείς σχέσεις με άλλους ανθρώπους, ιδίως στον συναισθηματικό τομέα, για την ανάπτυξη και την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του»⁶⁹ αυτό επηρεάζει το τι ορίζουμε ιδιωτική ζωή, το οποίο εν τέλει δεν μπορεί να οριστεί, δηλαδή δεν υπάρχει κάποιος «εξαντλητικός» ορισμός καθώς είναι ένας ευρύς όρος υπό διαφορετικές συνθήκες κάθε φορά.⁷⁰

Το Δικαστήριο έχει τοποθετηθεί ρητά εκφράζοντας πως «οποιαδήποτε νομοθεσία ποινικοποίησης της ομοφυλοφιλίας per se αποτελεί παραβίαση του άρθρου 8» και θα πρέπει να καταργηθεί γιατί πλήττει τον δικαιούχο δικαιωμάτων, τον πολίτη.⁷¹ ενώ σχετικά με την ταυτότητα φύλου, ο όρος αυτός «καλύπτει τη σωματική και ψυχολογική ακεραιότητα ενός προσώπου»⁷², αλλά «μπορεί μερικές φορές να περιλαμβάνει πτυχές της φυσικής και κοινωνικής ταυτότητας ενός ατόμου».⁷³ Στοιχεία όπως, για παράδειγμα, η αναγνώριση του φύλου, το όνομα, ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η σεξουαλική ζωή εμπίπτουν στην προσωπική σφαίρα που προστατεύεται από το άρθρο 8 εγκαθιδρυμένα.

Το Δικαστήριο έχει επιβεβαιώσει, εξάλλου, ότι, μολονότι ο σκοπός του άρθρου 8 είναι ουσιαστικά η προστασία του ατόμου από αυθαίρετες παρεμβάσεις των δημόσιων αρχών, δεν υποχρεώνει απλώς το κράτος να απέχει από τέτοιου είδους παρεμβάσεις: εκτός από αυτή την πρωτίστως αρνητική δέσμευση, μπορεί να υπάρχουν και θετικές υποχρεώσεις που είναι συνυφασμένες με τον αποτελεσματικό σεβασμό της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής. Τα όρια μεταξύ των θετικών και των αρνητικών υποχρεώσεων του κράτους δυνάμει του άρθρου 8 δεν επιδέχονται ακριβή καθορισμό, αλλά οι αρχές που ισχύουν για την πρώτη περίπτωση είναι συγκρίσιμες με εκείνες που ισχύουν για τη δεύτερη. Προκειμένου να καθοριστεί αν υφίσταται υποχρέωση -θετική ή αρνητική-, πρέπει να ληφθεί υπόψη η δίκαιη ισορροπία που πρέπει να επιτευχθεί μεταξύ του γενικού συμφέροντος και των συμφερόντων του ατόμου. Και στις δύο περιπτώσεις το κράτος διαθέτει ένα ορισμένο περιθώριο εκτίμησης.⁷⁴

ii. Πως αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «οικογενειακή ζωή»:

Ο όρος της «οικογένειας» σύμφωνα με το άρθρο 8 δεν περιορίζεται σε σχέσεις που βασίζονται στο γάμο, αλλά μπορεί να περιλαμβάνει και άλλους de facto «οικογενειακούς δεσμούς» όπου τα

---

⁶⁷Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, σελ.14

⁶⁸ Antonio Mata Estevez v. Spain, 10 May 2001, no. 56501/00, admissibility decision

⁶⁹ X v. Iceland, No. 5, p. 86.

⁷⁰ Niemietz v. Germany, §29,

⁷¹ Dudgeon v. the United Kingdom, 22 October 1981, no. 7525/76)

⁷² X. and Y. v. the Netherlands, judgment of 26 March 1985, Series A no. 91, p. 11, §22

⁷³ Mikulić v. Croatia, no. 53176/99, §53, ECHR 2002-I

⁷⁴ Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, σελ. 17, παρ. 102

μέρη συμβιώνουν χωρίς να είναι παντρεμένα». ⁷⁵ Συνεπώς, ούτε για τον όρο οικογενειακή ζωή υπάρχει περιοριστική ερμηνεία καθώς ακόμη και ελλείψει συμβίωσης αν υπάρχουν «επαρκείς οικογενειακοί δεσμοί» αυτό είναι επαρκές για να συστήσουν τον όρο «οικογενειακή ζωή». ⁷⁶ Το Δικαστήριο μπορεί, επομένως, να λάβει υπόψιν παράγοντες όπως οι αιτούντες που συμβιώνουν ελλείψει νομικής αναγνώρισης οικογενειακής ζωής ή τη διάρκεια της σχέσης τους. Όσον αφορά ειδικά τα ΛΟΑΤΚΙ πρόσωπα, αναγνωρίζεται σήμερα ότι το δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής ζωής βάσει του άρθρου 8 προστατεύει σταθερές σχέσεις μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου ή με τρανσέξουαλ. Πρόκειται για εξέλιξη που σηματοδοτεί μια σημαντική αλλαγή.

Η νομολογία του Δικαστηρίου είχε δεχθεί μόνο ότι η συναισθηματική και σεξουαλική σχέση ενός ζευγαριού του ίδιου φύλου συνιστά ιδιωτική ζωή αλλά δεν είχε διαπιστώσει ότι συνιστά οικογενειακή ζωή, ακόμη και όταν επρόκειτο για μακροχρόνια σχέση συντρόφων που συμβιώνουν. ⁷⁷ Επίσης, το Δικαστήριο έχει σημειώσει ότι από το 2001, όταν εκδόθηκε η απόφαση στην υπόθεση «*Mata Estevez κατά Ισπανίας*», σε πολλά κράτη μέλη σημειώθηκε ραγδαία εξέλιξη της κοινωνικής στάσης απέναντι στα ομόφυλα ζευγάρια. Έκτοτε, ένας σημαντικός αριθμός κρατών μελών έχει παράσχει νομική αναγνώριση στα ομόφυλα ζευγάρια καθώς επίσης ορισμένες διατάξεις του δικαίου της Ε.Ε. αντικατοπτρίζαν-αντικατοπτρίζουν επίσης μια αυξανόμενη τάση να συμπεριληφθούν τα ομόφυλα ζευγάρια στην έννοια της «οικογένειας». ⁷⁸ Κατά συνέπεια, η σχέση ενός ζευγαριού του ίδιου φύλου που συμβιώνει με σταθερή de facto συμβίωση εμπίπτει στην έννοια της «οικογενειακής ζωής», όπως ακριβώς θα ενέπιπτε και η σχέση ενός ζευγαριού διαφορετικού φύλου στην ίδια κατάσταση.

2.2.2 Άρθρο 12 της ΕΣΔΑ: Δικαίωμα στο γάμο και στη δημιουργία οικογένειας

α) Σύναψη «ένωσης»:

ι. Πως αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «γάμος»:

Το βασικό πρόβλημα σχετικά με το «γάμο» μεταξύ ομόφυλων προσώπων πηγάζει από τη ρητή αναφορά στο άρθρο ότι «ο ανήρ και η γυνή έχουν το δικαίωμα να συνέρχονται εις γάμον και ιδρύωσιν οικογένειαν συμφώνως προς τους διέποντας το δικαίωμα τούτο εθνικούς νόμους». Συνεπώς, κάνοντας μία γραμματική ερμηνεία του άρθρου τα ομόφυλα ζευγάρια αποκλείονταν-αποκλείονται αυτόματα από μία αυστηρή ερμηνεία και εφαρμογή του άρθρου αυτού καθώς αναφέρεται σε άνδρα και γυναίκα αντί σε «όλους» ή «οποιοδήποτε» ούτως ώστε η γραμματική ερμηνεία να βοηθούσε στην εφαρμογή του.

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο αυτό περιέχει δύο διακριτές πτυχές «το δικαίωμα στο γάμο» και «το δικαίωμα στην ίδρυση οικογένειας». Το Δικαστήριο έχει δηλώσει ότι η δεύτερη πτυχή δεν αποτελεί προϋπόθεση της πρώτης. ⁷⁹ Ωστόσο, στο τελευταίο μέρος του άρθρου «σύμφωνα με τις εθνικές νομοθεσίες που διέπουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού στην εθνική νομοθεσία» έχει αφεθεί ένα ορισμένο περιθώριο για την υπαγωγή της άσκησης των δικαιωμάτων σε ορισμένες προϋποθέσεις, όπως η ρύθμιση των έννομων συνεπειών του γάμου και τη θέσπιση διατάξεων σχετικά με τους συνακόλουθους οικογενειακούς δεσμούς. Το πεδίο εφαρμογής του εθνικού

⁷⁵ “Johnston and Others v. Ireland”, §56

⁷⁶ “Kroon and Others v. Netherlands”, §30.

⁷⁷ “Schalk and Kopf v. Austria”, 24 June 2010, no. 30141/04

⁷⁸ Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, σελ. 17-19, παρ. 90-95

⁷⁹ “Christine Goodwin v. the United Kingdom” [GC] (2002), § 98.

δικαίου, ωστόσο, δεν είναι απεριοριστο και οι περιορισμοί που εισάγονται από το εθνικό δίκαιο «δεν πρέπει να περιορίζουν ή να μειώνουν το δικαίωμα κατά τρόπο που ή σε τέτοιο βαθμό ώστε να θίγεται η ίδια η ουσία του δικαιώματος».⁸⁰ Οι περιορισμοί που τίθενται στο δικαίωμα από το εθνικό δίκαιο πρέπει να επιβάλλονται για νόμιμο σκοπό και δεν πρέπει να υπερβαίνουν ένα εύλογο όριο για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Στην υπόθεση «*Schalk και Kopf κατά Αυστρίας*» το Δικαστήριο εξέτασε για πρώτη φορά κατά πόσον ένα ομόφυλο ζευγάρι μπορεί να διεκδικήσει το δικαίωμα να παντρευτεί βάσει της ΕΣΔΑ. Σημείωσε ότι το άρθρο 12 παρέχει το δικαίωμα του γάμου σε «άνδρες και γυναίκες», αλλά ο «θεσμός του γάμου έχει υποστεί σημαντικές κοινωνικές αλλαγές από την υιοθέτηση της Σύμβασης». Το Δικαστήριο υπογράμμισε επίσης ότι το άρθρο 9 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων αποκλίνει από το άρθρο 12 της ΕΣΔΑ και μάλιστα σύμφωνα με τις επεξηγήσεις που δόθηκαν σχετικά με το άρθρο 9⁸¹ το άρθρο αυτό βασίζεται στο άρθρο 12 της ΕΣΔΑ. Η διατύπωση του άρθρου έχει εκσυγχρονιστεί ώστε να καλύπτει περιπτώσεις στις οποίες η εθνική νομοθεσία αναγνωρίζει ρυθμίσεις εκτός του γάμου για την ίδρυση- δημιουργία οικογένειας. Το άρθρο αυτό δεν απαγορεύει ούτε επιβάλλει την απονομή της ιδιότητας του γάμου σε ενώσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου. Το δικαίωμα αυτό είναι επομένως παρόμοιο με εκείνο που παρέχει η ΕΣΔΑ».⁸² Με αυτήν τη σκόπιμη παράλειψη της αναφοράς στο «άνδρες και γυναίκες» καθιστά δυνατή τη μελλοντική εφαρμογή σε ομόφυλα ζευγάρια, αν και η αναφορά των «εθνικών νόμων» αφήνει στα κράτη μέλη κάποιο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας.⁸³

Ωστόσο, στην υπόθεση «*Oliari κ.α. κατά Ιταλίας*» το αίτημα των προσφευγόντων ήταν η καταγγελία της ιταλικής νομοθεσίας που δεν τους επέτρεπε να συνάψουν γάμο ή έστω κάποιου άλλου είδους σύμβαση. Εκεί το Δικαστήριο τοποθετήθηκε πιο στιβαρά και στοχευμένα καθώς έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8, δηλαδή το τοποθέτησε στο πλαίσιο της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής και όχι στα πλαίσια του άρθρου 12. Θεώρησε ότι η νομική προστασία που διέθεταν τα ομόφυλα ζευγάρια στην Ιταλία - όπως προκύπτει από την κατάσταση των προσφευγόντων - όχι μόνο δεν εξασφάλιζε τις βασικές ανάγκες που αφορούν ένα ζευγάρι σε σταθερή δεσμευμένη σχέση αλλά δεν ήταν επίσης επαρκώς αξιόπιστη. Μια πολιτική ένωση ή καταχωρημένη συμβίωση θα ήταν ο καταλληλότερος τρόπος για τα ζευγάρια του ίδιου φύλου, όπως οι προσφευγόντες, για να αναγνωρίσουν νομικά τη σχέση τους.

Βέβαια, το Δικαστήριο δεν έφτασε στο σημείο να υποδείξει ότι απαιτείται «γάμος», αναφερόμενο απλώς σε ένα «ειδικό νομοθετικό πλαίσιο», το οποίο έκρινε ότι απαιτείται για την προστασία και την αναγνώριση των ενώσεων ομοφύλων ζευγαριών και για να τους εγγυηθεί ορισμένα δικαιώματα που αφορούν ένα ζευγάρι σε σταθερή και αφοσιωμένη σχέση. Ως εκ τούτου, ελλείψει ενός κυρίαρχου κοινοτικού συμφέροντος που να προβάλλεται από την Κυβέρνηση, έναντι του οποίου να σταθμίζονται τα «βαρύνουσας σημασίας συμφέροντα» των προσφευγόντων, και υπό το πρίσμα των συμπερασμάτων των εθνικών δικαστηρίων επί του θέματος που παραμένουν ασχολίαστα, το Δικαστήριο έκρινε ότι η Κυβέρνηση «υπερέβη το περιθώριο

---

⁸⁰ “Christine Goodwin v. the United Kingdom” [GC] (2002), § 99; van Dijk et al. 2006, 842.

⁸¹ «Το δικαίωμα του γάμου και της ίδρυσης οικογένειας κατοχυρώνεται σύμφωνα με τους εθνικούς νόμους που διέπουν την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών».

⁸² Nikoletta Pikramenou, 2019, Springer, “Intersex Rights, Living between sexes”, σελ.139

⁸³ Aija Valleala, 2014, University of Helsinki, “Legal recognition of same-sex family life in the jurisprudence of the European Court of Human Rights”, σελ. 45

εκτίμησής της και δεν εκπλήρωσε τη θετική της υποχρέωση να διασφαλίσει ότι οι προσφεύγοντες είχαν ένα συγκεκριμένο νομικό πλαίσιο για την αναγνώριση και προστασία της σχέσης τους».⁸⁴

Αν και η απόφαση στην υπόθεση «*Oliari κ.α. κατά Ιταλίας*» δεν ήταν δεσμευτική για την υπόλοιπη Ευρώπη, υπήρχε η αντίληψη ότι η απόφαση αυτή θα μπορούσε να έχει κάποια πειστική αξία και θα αποτελέσει έναυσμα για όσα ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν είχαν/έχουν ακόμη θεσπίσει νομοθεσία που να επιτρέπει στα ομόφυλα ζευγάρια να αναγνωρίζουν τη σχέση τους ως νόμιμο γάμο ή ως μορφή πολιτικής ένωσης ή καταχωρημένης συμβίωσης/ένωσης.

ii. Πώς αντιλαμβάνεται το ΕΔΔΑ τον όρο «Σύμφωνο Συμβίωσης»;

Το Δικαστήριο τις περισσότερες φορές για να αποφύγει την σύγκρουση με τον όρο γάμο (άρθρο 12) αναφέρεται σε «πολιτικές ενώσεις» (σύμφωνα συμβίωσης) ή «κατοχυρωμένες ενώσεις» -που εμπίπτουν στο άρθρο 8- για να προσδιορίσει το νομικό πλαίσιο που απαιτείται για να καλύψει ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι και να έχει τη νομική βάση για να επιληφθεί μίας υπόθεσης εφόσον αυτή είναι παραδεκτή. Για πρώτη φορά το Δικαστήριο ασχολήθηκε με αυτό το ζήτημα στην υπόθεση «*Βαλλιαντός κ.α. εναντίον Ελλάδας*» όπου εκεί δεδομένου του νόμου του 2008⁸⁵ -ο οποίος προέβλεπε μία επίσημη μορφή συμβίωσης που επέτρεπε στους ενδιαφερόμενους να καταχωρίσουν τη σχέση τους μέσα σε ένα πιο ευέλικτο νομικό πλαίσιο από αυτό που προβλέπει ο γάμος- οι προσφεύγοντες θεώρησαν πως αποτέλεσαν θύματα διακρίσεων λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και πως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής τους παραβιάστηκε καθώς ο εν λόγω νόμος προέβλεπε σύμφωνο συμβίωσης μόνο για διαφορετικού φύλου ζευγάρια, αποκλείοντας έτσι αυτομάτως τα ζευγάρια του ίδιου φύλου από το πεδίο εφαρμογής του.

Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η διαφορετική μεταχείριση του νόμου για τα ομόφυλα ζευγάρια δεν ήταν ανάλογη προς τους στόχους της προστασίας του γάμου και της οικογένειας «υπό την παραδοσιακή έννοια» και πως το ελληνικό κράτος δεν παρείχε επαρκείς αιτιολογήσεις για τον τρόπο με τον οποίο εφάρμοζε τον παραπάνω νόμο. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα ομόφυλα ζευγάρια βρίσκονταν σε συγκρίσιμη κατάσταση με τα ετερόφυλα ζευγάρια σε σχέση με την ανάγκη τους για νομική αναγνώριση και προστασία της σχέσης τους, απορρίπτοντας έτσι το επιχείρημα της Ελληνικής κυβέρνησης ότι η δυνατότητα απόκτησης βιολογικών παιδιών δικαιολογεί τον περιορισμό των συμφώνων συμβίωσης στα ζευγάρια διαφορετικού φύλου. Το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι η διαφορετική μεταχείριση του νόμου με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό απαιτούσε «ιδιαίτερα πειστικούς και σοβαρούς λόγους» ως αιτιολόγηση.^{86 87}

---

⁸⁴ Human Rights Law Centre, 2015, “*Oliari and Others v Italy* (European Court of Human Rights, Chamber, Applications Nos. 18766/11 and 36030/11, 21 July 2015)”, διαθέσιμο σε: <https://www.hrlc.org.au/human-rights-case-summaries/landmark-ruling-for-same-sex-couples-in-italy?rq=Oliari>

⁸⁵ «Μεταρρυθμίσεις σχετικά με την οικογένεια, τα παιδιά και την κοινωνία, Ν. 3719/2008»

⁸⁶ Aija Valleala, 2014, University of Helsinki, “Legal recognition of same-sex family life in the jurisprudence of the European Court of Human Rights”, σελ. 61

⁸⁷ Βέβαια, το Δικαστήριο ήταν πολύ σαφές και αποφάνθηκε μόνο για τη συγκεκριμένη κατάσταση, δηλαδή όταν ένα κράτος (εδώ η Ελλάδα) έχει ήδη θεσπίσει νομοθεσία για το σύμφωνο συμβίωσης και αποκλείει τα ομόφυλα ζευγάρια από το πεδίο εφαρμογής του και ουσιαστικά δίνει πλεονέκτημα στα ετερόφυλα ζευγάρια με πρόσχημα τη προστασία των παιδιών. Ως εκ τούτου, δεν ασχολήθηκε με το κατά πόσον υπήρχε γενική υποχρέωση για ένα κράτος της Σύμβασης να παρέχει μια μορφή νομικής αναγνώρισης στο εσωτερικό του δίκαιο.

Αξιοσημείωτο είναι να αναφέρουμε πως το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι με τα τότε δεδομένα 17 συμβαλλόμενα μέρη στην ΕΣΔΑ είχαν αναγνωρίσει κάποιου είδους συμφώνου συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια ενώ συγκεκριμένα η Ελλάδα είχε αναγνωρίσει το σύμφωνο συμβίωσης μόνο για τα ετερόφυλα ζευγάρια.⁸⁸ Το Δικαστήριο στήριξε το σκεπτικό του ανάμεσα στις διαφαινόμενες τάσεις και απόψεις μεταξύ των ΚΜ του ΣτΕ. Επιβεβαίωσε ότι «παρόλο που δεν υπήρχε συναίνεση μεταξύ των νομικών συστημάτων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αναδύοταν [επί του παρόντος] μια τάση που αφορούσε την εισαγωγή μορφών νομικής αναγνώρισης των σχέσεων μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου». Μετά από αυτή την απόφαση του Δικαστηρίου η Ελλάδα ξεκίνησε να παρέχει τη δυνατότητα στα ομόφυλα ζευγάρια να συνάπτουν σύμφωνο συμβίωσης.⁸⁹

Ακόμη, στην υπόθεση «*Oliari κατά Ιταλίας*» οι προσφεύγοντες υποστήριζαν *inter alia* ότι το Δικαστήριο θα έπρεπε να επιβάλει στα κράτη (συμπεριλαμβανομένης της Ιταλίας) θετική υποχρέωση να διασφαλίσουν ότι τα ομόφυλα ζευγάρια έχουν πρόσβαση σε έναν θεσμό, με οποιαδήποτε ονομασία, ο οποίος είναι λιγότερο ή περισσότερο ισοδύναμος με τον γάμο. Συνδέοντας την οποιαδήποτε μορφή ένωσης με το άρθρο 8 το ΕΔΔΑ έκρινε ότι αυτό παραβιάστηκε καθώς το ΚΜ πρέπει «να εξασφαλίζει τον αποτελεσματικό σεβασμό των δικαιωμάτων που προστατεύονται από το άρθρο 8» και αναγνώρισε την υποχρέωση παροχής μίας τέτοιας μορφής «ένωσης». Πέραν όμως αυτών, εγκρίθηκε από τη Γερουσία και τη Κάτω Βουλή ένα νομοσχέδιο που αφορούσε τροποποιήσεις του ιταλικού αστικού κώδικα και άλλες διατάξεις σχετικά με την ισότητα στην πρόσβαση στο γάμο και την τεκνοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια, τα σύμφωνα συμβίωσης και τη συμβίωση και την αλληλεγγύη το οποίο εν τέλει εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 2015.⁹⁰ Συνεπώς, η προοδευτική πορεία του Δικαστηρίου πάνω στο ζήτημα του γάμου και του σύμφωνο συμβίωσης είναι ολοφάνερη μέσα από αυτές τις δύο υποθέσεις καθώς τα πορίσματα του ΕΔΔΑ ελήφθησαν σοβαρά υπόψιν τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Ιταλία και μετουσιώθηκαν σε εθνικό νόμο με άμεση εφαρμογή.

Τέλος, υπάρχει και η περίπτωση σύναψης συμφώνου συμβίωσης στο εξωτερικό και η αδυναμία αναγνώρισής του στο εσωτερικό ΚΜ του ΣΤΕ. Η υπόθεση «*Orlandi κ.α κατά Ιταλίας*» αφορούσε την καταγγελία έξι ομόφυλων ζευγαριών πως δεν μπόρεσαν να καταχωρίσουν ή να αναγνωρίσουν υπό οποιαδήποτε μορφή το γάμο τους, τον οποίο είχαν συνάψει στο εξωτερικό, ως ένωση στην Ιταλία. Ισχυρίστηκαν, μεταξύ άλλων, διακρίσεις λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 διαπιστώνοντας ότι «το κράτος δεν είχε επιτύχει δίκαιη ισορροπία μεταξύ των ανταγωνιστικών συμφερόντων» και ότι «υπήρξε παραβίαση των δικαιωμάτων των ζευγαριών». Σημείωσε ειδικότερα ότι «τα κράτη είχαν ευρεία διακριτική ευχέρεια όσον αφορά το αν θα επιτρέψουν ή όχι την τέλεση γάμων μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου».

Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση των δικαιωμάτων των ζευγαριών αφού είχαν παντρευτεί στο εξωτερικό, διότι το ιταλικό δίκαιο δεν είχε παράσχει καμία νομική

---

⁸⁸ Aija Valleala, 2014, University of Helsinki, “Legal recognition of same-sex family life in the jurisprudence of the European Court of Human Rights”, σελ. 60-65

⁸⁹ Law no.3719/2008 as amended by the provisions of Law no.4356/2015 (FEK = Government Gazette A' 181/24-12-2015)

⁹⁰ Human Rights Law Centre, 2015, “*Oliari and Others v Italy* (European Court of Human Rights, Chamber, Applications Nos. 18766/11 and 36030/11, 21 July 2015)”, διαθέσιμο σε: <https://www.hrlc.org.au/human-rights-case-summaries/landmark-ruling-for-same-sex-couples-in-italy?rq=Oliari>

προστασία ή αναγνώριση.⁹¹ Έτσι, το ΕΔΔΑ υπενθύμισε για ακόμη μία φορά ότι η έλλειψη παροχής επιλογών ικανών να καλύψουν τα δικαιώματα των πολιτών των ΚΜ που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ αποτελεί παραβίαση της ΕΣΔΑ από το ΚΜ καθώς επίσης πως όταν τα ΚΜ παρέχουν ήδη αυτές τις επιλογές ή τις δημιουργούν εν αναμονή της δίκης -αν δεν συντρέχουν λόγοι παραβίασης δικαιώματος- μπορούν να διαγραφούν από τον Κατάλογο.⁹²

Συνοψίζοντας για το δικαίωμα στο γάμο οφείλουμε να πούμε πως πλέον μέσα από την προοδευτική νομολογία του ΕΔΔΑ, «γάμος» δεν θεωρείται μόνο η παραδοσιακή ένωση συντρόφων του αντίθετου φύλου αλλά και η νομική κάλυψη της σχέσης δύο ομοφυλόφιλων ατόμων. Ωστόσο, το γεγονός ότι το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει αυτό το δικαίωμα με μία πιο ευρεία ερμηνεία θέλοντας να εφαρμόσει την ΕΣΔΑ ακολουθώντας τις εξελίξεις και τις αναδυόμενες τάσεις των ευρωπαϊκών κοινωνιών δε συνεπάγεται το γεγονός ότι έχει την αρμοδιότητα να επιβάλλει στα ΚΜ να νομοθετήσουν τα σύμφωνα συμβίωσης μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών ή να τους υποδείξει πως αυτά, τα ΚΜ, θα τα εφαρμόσουν στο εσωτερικό τους λόγω του περιθωρίου εκτίμησης που διαθέτουν. Όσο πιο ευρύ είναι αυτό το περιθώριο αυτό σημαίνει τόσο πιο πιθανό είναι να υπάρξουν παραβιάσεις. Για αυτό το λόγο το ΕΔΔΑ σε ζητήματα που σχετίζονται άμεσα με πτυχές της ανθρώπινης υπόστασης στέκεται πιο κριτικά και προσπαθεί να εξετάσει αν για τις πράξεις των ΚΜ υπάρχουν επαρκείς αιτιολογήσεις και στόχοι πάντα συνδεδεμένοι με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.⁹³ (βλ. «περιθώριο εκτίμησης» παρακάτω)

B) Υιοθεσία μεταξύ ομοφυλόφιλων

Όσο αναφορά την υιοθεσία παιδιών η κατάσταση είναι πιο σύνθετη και πιο απογοητευτική καθώς σε πολλές υποθέσεις το Δικαστήριο να μην έχει τοποθετηθεί υπέρ της υιοθέτησης παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια αλλά στην πράξη το αίτημα των προσφευγόντων έχει απορριφθεί. Το ζήτημα της υιοθεσίας από ομόφυλα ζευγάρια τέθηκε για πρώτη φορά ενώπιον του Δικαστηρίου το 1989 με την υπόθεση «*Kerkhoven κ.α κατά Ολλανδίας*» η οποία προκάλεσε πολλές αντιδράσεις.⁹⁴ Το ζήτημα αυτό δεν είχε ξανά έρθει στο Δικαστήριο μέχρι το 2012 με την υπόθεση «*Gas και Dubois κατά Γαλλίας*»⁹⁵ που μας έδωσε νέα στοιχεία. Η κυρία Gas υπέβαλε αίτηση για απλή υιοθεσία προκειμένου να θεμελιώσει νομικά τη γονική της μέριμνα και τη σχέση της με το παιδί αλλά απορρίφθηκε. Στην υπόθεση «*E.B. κατά Γαλλίας*», το Δικαστήριο είχε θεωρήσει ότι η άρνηση προς την E.B για την αίτηση υιοθεσίας βασίστηκε σε λόγους διακρίσεων, δεδομένου ότι η γαλλική νομοθεσία επέτρεπε να υιοθετήσουν ένα παιδί, ανοίγοντας έτσι τη δυνατότητα υιοθεσίας από ένα μόνο άτομο ομοφυλόφιλο όπως η προσφεύγουσα. Ωστόσο, η παρούσα υπόθεση ήταν διαφορετική.

⁹¹ECHR, 2022, “Press Unit on Sexual Orientation Issues”, διαθέσιμο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf

⁹² «Hörmann και Moser κατά Αυστρίας» και «Dietz και Suttasom κατά Αυστρίας»

⁹³ECHR, 2022, Council of Europe, “Guide on Article 12 of the European Convention on Human Rights- Updated on 31 August 2022”, διαθέσιμο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_12_ENG.pdf,

⁹⁴ Θεωρήθηκε αβάσιμη διότι «όσον αφορά τη γονική εξουσία επί του παιδιού, ένα ομοφυλόφιλο ζευγάρι δεν μπορεί να εξομοιωθεί με ένα άνδρα και μία γυναίκα που ζουν μαζί» καθώς επίσης «[Η ΕΣΔΑ] δεν φτάνει τόσο μακριά ώστε να απαιτεί από μια γυναίκα [...] που ζει μαζί με τη μητέρα ενός παιδιού και το ίδιο το παιδί να δικαιούνται να αποκτήσει γονικά δικαιώματα επί του παιδιού», “*Kerkhoven and Others v. the Netherlands*”1992

⁹⁵ Πολύ συνοπτικά, η υπόθεση αφορά δύο γυναίκες που συζούσαν από το 1989 και είχαν συνάψει το 2002 σύμφωνο συμβίωσης (Pacte civil de solidarité, PACS) σύμφωνα με τους νόμους της Γαλλίας και το 2000 η κ. Dubois γέννησε ένα παιδί, το οποίο είχε συλληφθεί στο Βέλγιο μέσω της AID, και το παιδί είχε ζήσει όλη του τη ζωή στην κοινή κατοικία των προσφευγόντων και ήταν συν-γονέας και των δύο προσφευγόντων

Οι προσφεύγουσες δεν ήταν παντρεμένες, δεν ήταν σε θέση να ασκήσουν από κοινού τη γονική μέριμνα, όπως επέτρεπε ο Αστικός Κώδικας σε περίπτωση απλής υιοθεσίας από τον σύζυγο της μητέρας ή του πατέρα του παιδιού. Στο πλαίσιο της απλής υιοθεσίας, η μόνη εξαίρεση στη μεταβίβαση της γονικής μέριμνας στον θετό γονέα - που συνεπάγεται την απώλεια της γονικής μέριμνας εκ μέρους του βιολογικού γονέα - ήταν στις περιπτώσεις όπου ο θετός γονέας ήταν ο σύζυγος του βιολογικού γονέα ή σύζυγος. Τα γαλλικά δικαστήρια είχαν υιοθετήσει την άποψη ότι οι συνέπειες της μεταβίβασης της γονικής μέριμνας στην κα Gas - στερώνοντας έτσι τη γονική μέριμνα από την κα Dubois - θα ήταν αντίθετες προς το συμφέρον του παιδιού. Όσο αναφορά την κριτική των προσφευγόντων σχετικά με τις νομικές συνέπειες της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής με ανώνυμο δότη, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, στη Γαλλία, η δυνατότητα αυτή περιοριζόταν κυρίως σε υπογόνιμα ζευγάρια του αντίθετου φύλου, μια κατάσταση που δεν ήταν συγκρίσιμη με εκείνη των προσφευγουσών.⁹⁶

Ωστόσο αν διαφοροποιήσουμε λίγο το πλαίσιο της παραπάνω υπόθεσης, δηλαδή πως ο νόμος επέτρεπε την υιοθεσία από δεύτερο γονέα τόσο για έγγαμα όσο και για τα άγαμα ζευγάρια, το Δικαστήριο πώς θα τοποθετούνταν; Στην υπόθεση «*X and Others v. Austria*» το Δικαστήριο έκρινε «ότι οι διατάξεις δεν είχαν εφαρμογή στα ομόφυλα ζευγάρια, διότι η υιοθεσία από δεύτερο γονέα διέκοπτε τη σχέση γονέα-παιδιού μεταξύ του παιδιού και του γονέα που είναι του ίδιου φύλου με τον θετό γονέα», επομένως η υιοθεσία από δεύτερο γονέα από τη γυναίκα σύντροφο της μητέρας του παιδιού θα διέκοπτε τη σχέση μεταξύ του παιδιού και της μητέρας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει πως το ΕΔΔΑ επικεντρώθηκε στην ύπαρξη διακρίσεων σχετικά με την άρνηση της υιοθεσίας και επεσήμανε πως η αίτηση των προσφευγουσών θα έπρεπε να έχει ερευνηθεί διεξοδικότερα.

Τόσο στην υπόθεση «*Frette κατά Γαλλίας*» όσο και στην υπόθεση «*E.B. κατά Γαλλίας*» το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι παραβιάστηκε το άρθρο 14 και το άρθρο 8. Στην υπόθεση «*Frette κατά Γαλλίας*» το Δικαστήριο θεώρησε πως «τα δύσκολα ερωτήματα που τέθηκαν αφορούσαν τομείς στους οποίους υπήρχε πολύ λίγο κοινό έδαφος μεταξύ των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης και όπου, γενικά, το δίκαιο φαινόταν να διανύει μια μεταβατική φάση, ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης έπρεπε να αφεθεί στις αρχές κάθε κράτους, οι οποίες βρίσκονταν σε άμεση και συνεχή επαφή με τις ζωτικές δυνάμεις των χωρών τους και ήταν καταρχήν σε καλύτερη θέση από ένα διεθνές δικαστήριο για να αξιολογήσουν τις τοπικές ανάγκες και συνθήκες»⁹⁷ Το παράδοξο είναι πως παρόλο που το ΕΔΔΑ αναγνώρισε ότι οι προσφεύγουσες αποτέλεσαν θύματα διακρίσεων δεν δραστηριοποιήθηκε έμπρακτα με άλλο τρόπο αλλά προσπάθησε να διευρύνει την βεντάλια της υιοθεσίας.

Προσωπικά θεωρώ πως το Δικαστήριο προσπαθεί να αποδείξει την παραβίαση αυτών των συμπεριφορών διότι γνωρίζει πως είναι ο ύστατος τρόπος να ασκήσει πιέσεις στα ΚΜ. Μέσα από τις προοδευτικές αποφάσεις που εκδίδει αλλά και μέσα από τον τρόπο σκέψης που προάγει τόσο για την λειτουργία του ίδιου του Δικαστηρίου όσο για την λειτουργία εγχώριων δικαστηρίων των ΚΜ, δηλαδή του σεναρίου υιοθέτησης αυτής της προοδευτικότητάς και στον τρόπο που τα εγχώρια δικαστήρια δικάζουν, το Δικαστήριο προσπαθεί να διευρύνει τους ορίζοντες που για πολλά κράτη δυστυχώς είναι ακόμη προσκολλημένοι στο μήκος και το πλάτος πολλών δεκαετιών

---

⁹⁶ECHR, 2012, “The refusal to allow a woman to adopt her same-sex partner’s child was not discriminatory”, Press Release ECHR108(2012), διαθέσιμο σε: <https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/1209/official-press-release.pdf>

⁹⁷ECHR, 2002, “Judgment in the case of Frette v. France (36515/97)”, διαθέσιμο σε: <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-505543-506889%22%7D%7D>

πριν. Το Δικαστήριο γνωρίζει πως είναι καθήκον του να αναβαθμίζεται και να βελτιώνεται με ένα σύνθετο τρόπο που περιλαμβάνει νέες τάσεις και εξελίξεις που σε σύντομο χρονικό διάστημα θα διαμορφώσουν το μέλλον χωρίς όμως να ξεπερνάει τα όρια των μελών του όπως ακριβώς και αυτά δεν θα πρέπει να ξεπερνάει τα δικά του.

2.2.3. Άρθρο 14: Απαγόρευση των διακρίσεων:

Η απαγόρευση των διακρίσεων (άρθρο 14) αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο στον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες των ΚΜ απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους και συνοδεύεται από το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 12. Το άρθρο 14 απαγορεύει τη διάκριση κατά την απόλαυση κάθε δικαιώματος που προβλέπεται από νόμο, ο οποίος έχει αντίκτυπο στα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση (ειδική απαγόρευση των διακρίσεων) και το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 12 απαγορεύει τη διάκριση κατά την απόλαυση κάθε δικαιώματος που προβλέπεται από κάθε είδους νόμο, είτε έχει αντίκτυπο στα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση είτε όχι (γενική απαγόρευση των διακρίσεων).⁹⁸

Δεδομένου ότι ούτε στο άρθρο 14 ούτε στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 12 δεν υπάρχει ρητή αναφορά στο σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου γεννάται η απορία αν το άρθρο αυτό καλύπτει αυτούς τους δύο τομείς. Η απάντηση είναι «ναι» καθώς τα δύο προηγούμενα εμπίπτουν στο «άλλη κατάσταση» του άρθρου 14⁹⁹ όπως μας έχει πληροφορήσει το ΕΔΔΑ καθώς ο κατάλογος του τι συνιστά διάκριση δεν είναι εξαντλητικός.¹⁰⁰ Σε αυτό εμπεριέχονται και τα τρανς άτομα καθώς το Δικαστήριο θεωρεί πως «το να είσαι τρανς /η δυσφορία φύλου καλύπτεται αναμφίβολα από το άρθρο 14»¹⁰¹. Όταν συμβαίνει αυτό μιλάμε για τα λεγόμενα «επιπρόσθετα» δικαιώματα της Σύμβασης και όταν μιλάμε για διάκριση πάντα υπάρχει η κεντρική βάση του άρθρου 14 και ένα επιπλέον δικαίωμα -άρα άρθρο- όπου «σχετίζεται», «συνδέεται» ή «είναι σε συνάρτηση με», το οποίο το ΕΔΔΑ τα ερμηνεύει μαζί (πχ. άρθρο 14 και άρθρο 8 ή άρθρο 10).

Σύμφωνα με την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, μια διαφορετική μεταχείριση συνιστά διάκριση κατά την έννοια του άρθρου 14 εάν «δεν έχει αντικειμενική και εύλογη αιτιολόγηση», δηλαδή εάν δεν επιδιώκει «νόμιμο σκοπό» ή εάν δεν υπάρχει «εύλογη σχέση αναλογικότητας μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου σκοπού». Ωστόσο, τα συμβαλλόμενα κράτη διαθέτουν ένα ορισμένο περιθώριο εκτίμησης κατά την αξιολόγηση του κατά πόσον και σε ποιο βαθμό οι διαφορές σε κατά τα άλλα παρόμοιες καταστάσεις δικαιολογούν διαφορετική μεταχείριση.¹⁰² Στην υπόθεση «*Alekseye κατά Ρωσίας*» το Δικαστήριο διατύπωσε πως «όταν η εν λόγω διάκριση λειτουργεί σε αυτή την οικεία και ευάλωτη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής ενός ατόμου, πρέπει να προβάλλονται ενώπιον του Δικαστηρίου ιδιαίτερα σοβαροί λόγοι για να δικαιολογηθεί» το καταγγελλόμενο μέτρο.

Όταν η διαφορετική μεταχείριση βασίζεται στο φύλο ή στον γενετήσιο προσανατολισμό, «το περιθώριο εκτίμησης που παρέχεται στο κράτος είναι στενό και σε τέτοιες περιπτώσεις η αρχή της αναλογικότητας δεν απαιτεί απλώς το μέτρο που επιλέγεται να είναι γενικά κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού- πρέπει επίσης να αποδειχθεί ότι ήταν αναγκαίο υπό τις περιστάσεις». Πράγματι, εάν οι λόγοι που προβάλλονται για τη διαφορετική μεταχείριση

⁹⁸ Frédéric Edel, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, Council of Europe, 2015 σελ. 30

⁹⁹ “Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal”, 21 December 1999, no. 33290/96

¹⁰⁰ “Belgian Linguistic Case” (23 July 1968)

¹⁰¹ “Engel and Others v. Netherlands”, 8 June 1976, §72, Series A no. 22

¹⁰² “L. and V. v. Austria”, 9 January 2003, nos. 39392/98 and 39829/98

βασίζονταν αποκλειστικά στον σεξουαλικό προσανατολισμό του προσφεύγοντος, αυτό θα ισοδυναμούσε με διάκριση σύμφωνα με τη Σύμβαση.¹⁰³ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση «*E.B. κατά Γαλλίας*» όπου η προσφεύγουσα είχε αποτελέσει θύμα διάκρισης και της απορρίφθηκε η αίτηση για υιοθεσία παιδιού λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού της.¹⁰⁴

Όταν γίνεται λόγος για διάκριση λόγω ταυτότητας φύλου τα πράγματα γίνονται πιο σύνθετα καθώς θα πρέπει να είναι σαφές πως η διάκριση συνέβη για παράδειγμα επειδή ένα άτομο είναι τρανς, όπως στην υπόθεση «*P.V. κατά Ισπανίας*», όπου το Δικαστήριο θεωρεί ότι ο τρόπος με τον οποίο οι ισπανικές αρχές αντιμετώπισαν την προσφεύγουσα στο εσωτερικό αποτελούσε μία «διαφορά» βασισμένη σε ψυχολογικά κριτήρια, όχι όμως μία διάκριση βασισμένη στην ταυτότητα φύλου.¹⁰⁵ Συνεπώς, με απλά λόγια, το άρθρο 14 επιβάλλει στα ΚΜ την υποχρέωση να εγγυώνται ίση ελευθερία σε όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στη δικαιοδοσία του -άρα και τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα- και είναι σχεδόν πάντα σε συνδυασμό με κάποιο άλλο άρθρο. Το γεγονός βέβαια πως αρκετές υποθέσεις ασχολήθηκαν και ασχολούνται με παραβιάσεις βασισμένες σε διακρίσεις μας αποδεικνύει την ύπαρξη αυτών και τις συνέπειες τους. (βλ. Μέρος β')

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Παρόλο που η ορατότητα στα ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα είναι φανερά μεγαλύτερη και δραστικότερη, ακόμα οι πολιτικές που στοχεύουν ειδικά τον τρανσφοβικό εκφοβισμό και τα μέτρα για την υποστήριξη των τρανς σπουδαστών και των νέων είναι σπάνιες, η ταυτότητα φύλου σπάνια περιλαμβάνεται στη νομοθεσία για τη ρητορική μίσους, η τρανσφοβική ρητορική μίσους από δημόσιους λειτουργούς σπάνια κατακρίνεται και δεν αποτελεί θέμα συζήτησης, τα περιστατικά βίας και ρητορικής μίσους κατά ΛΟΑΤΚΙ άτομα γενικότερα είναι παρόντα (βλ. Ουγγαρία) αλλά επικροτούνται και από πρόσωπα σε ιεραρχική θέση στα ΚΜ και αδυνατούν να συνάψουν σύμφωνο συμβίωσης ή να υιοθετήσουν παιδί. Με λίγα λόγια, πολλά ΛΟΑΤΚΙ άτομα παραμένουν ακόμα θύματα διακρίσεων σχετικά με τις θεματικές της παρούσας διπλωματικής και όχι μόνο (βλ. παρακάτω)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΡΟΟΔΟΣ ΜΕΧΡΙ ΕΝΟΣ ΣΗΜΕΙΟΥ

1.1. ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΜΙΣΟΥΣ ΚΑΙ ΒΙΑΣ

Το 2021 υπήρξε σοβαρή αύξηση της ρητορικής μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ από πολιτικούς και άλλους ηγέτες, η οποία τροφοδότησε ένα κύμα βίας, με εγκλήματα μίσους κατά ΛΟΑΤΚΙ να αναφέρονται σε κάθε χώρα, ενώ από την άλλη η απάντηση σε αυτό ήταν μια συμμαχική αποφασιστικότητα σε πολλές χώρες και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για την αντιμετώπιση του μίσους και του αποκλεισμού των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε εκπληκτική αύξηση της ρητορικής μίσους (και της σχετικής βίας) από πολιτικούς που στόχευαν ΛΟΑΤΚΙ άτομα σε πολλά ΚΜ του ΣΤΕ.¹⁰⁶ Οι θρησκευτικοί ηγέτες διαδίδουν παραπληροφόρηση μίσους σχετικά με

---

¹⁰³ Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, σελ.40

¹⁰⁴ “E. B. v. France”, 22 January 2008, no 43546/02

¹⁰⁵ “P.V. v. Spain”, 30 November 2010, no. 35159/09

¹⁰⁶ Αζερμπαϊτζάν, τη Βουλγαρία, την Κροατία, την Τσεχία, την Κύπρο (επίσης στο βόρειο τμήμα), την Εσθονία, τη Φινλανδία, την Ουγγαρία, τη Γεωργία, την Ελλάδα, την Ουγγαρία, την Ιταλία, τη

τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ στη Γεωργία, την Ιταλία, τη Σλοβακία, την Τουρκία και την Ουκρανία ενώ η αστυνομία στη Δανία και τη Φινλανδία και οι συνοριοφύλακες στη Ρουμανία έκαναν το ίδιο. Δημοσιογράφοι και ΜΜΕ στόχευσαν αρνητικά ΛΟΑΤΚΙ άτομα στην Αλβανία, την Ανδόρα, τη Λευκορωσία, τη Δανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τη Μολδαβία, την Ολλανδία, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Νορβηγία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, την Ελβετία και το Ηνωμένο Βασίλειο.¹⁰⁷

Η συνεχιζόμενη πανδημία COVID-19 καθ' όλη τη διάρκεια του έτους ήταν αναμφίβολα ένας παράγοντας που επηρέασε, με ορισμένους ηγέτες εκμεταλλευόμενοι τους περιορισμούς που μετέφερε σε πληθυσμούς, ενώ ταυτόχρονα οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες των ιδιαίτερα ευάλωτων ομάδων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων των ΛΟΑΤΚΙ κοινοτήτων, αναδείχθηκαν ακόμη περισσότερο. Θα λέγαμε πως η πλειοψηφία των ΚΜ απέτυχε να αντιμετωπίσει τις ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ κοινοτήτων κατά τη διάρκεια της πανδημίας και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών ανέλαβαν δράση για να ισορροπήσουν την κατάσταση. Η βία κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων σε αυτό το πλαίσιο ήταν διαδεδομένη¹⁰⁸ με αποκορύφωμα την απόφαση στην υπόθεση «*Stoyanova v. Bulgaria*» όπου αφορούσε την ομοφοβική δολοφονία του 26χρονου γιου της προσφεύγουσας από μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης επειδή «έμοιαζε με ομοφυλόφιλο» και το ΕΔΔΑ βρήκε παραβίαση του άρθρου 14 για την απαγόρευση των διακρίσεων και του άρθρου 2 του δικαιώματος στη ζωή.¹⁰⁹

Άλλες εκδηλώσεις εγκλημάτων μίσους περιελάμβαναν επιθέσεις, σωφρονιστικούς βιασμούς και αστυνομική βία κατά των ΛΟΑΤΚΙ. Σε πολλές χώρες όπου η αστυνομική βία έλαβε χώρα, η αστυνομία δεν λογοδοτούσε. Ωστόσο, είναι αρκετά σαφές από την παρούσα έκθεση ότι η κρατικά υποστηριζόμενη ρητορική και νομοθεσία κατά των ΛΟΑΤΚΙ δεν συνοδεύεται από την κοινή γνώμη.¹¹⁰ Επί του παρόντος σε μεγαλύτερη εικόνα, 20 από τις 49 χώρες που έλαβαν μέρος στην έρευνα -ευρωπαϊκές και μη- εξακολουθούν να μην έχουν προστασία για τα εγκλήματα μίσους με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό, ενώ 28 χώρες δεν έχουν προστασία ενάντια στη βία με βάση την ταυτότητα φύλου.¹¹¹

Η ρητορική μίσους κατά του φύλου και των τρανς έχει παραμείνει ευρέως διαδεδομένη, ισχυρή και σταθερή, στοχεύοντας πολύ συχνά ιδιαίτερα τους νέους. Έχουν καταγραφεί αρκετές αυτοκτονίες και θάνατοι νέων ανθρώπων, όπως ένα δεκατετράχρονο κορίτσι στη Γαλλία που πήρε τη ζωή της μετά από χρόνια λεσβιοφοβικού και ισλαμοφοβικού εκφοβισμού. Πάνω από τους μισούς ΛΟΑΤΚΙ μαθητές στη Δανία έχουν αυτοκτονικές τάσεις/σκέψεις ή αυτοτραυματίστηκαν, ενώ το 82% των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών στη Βόρεια Ιρλανδία έχουν σκεφτεί να αυτοκτονήσουν. Το

Λιθουανία, τη Μολδαβία, το Μαυροβούνιο, τη Βόρεια Μακεδονία, την Πολωνία, τη Σλοβακία, τη Σλοβενία, την Ισπανία, την Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

¹⁰⁷ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, σελ. 8, διαθέσιμο σε: <https://ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁰⁸ Η Γερμανία, για παράδειγμα, είχε 39% αύξηση των εγκλημάτων μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων ενώ μια νέα εφαρμογή στη Γαλλία, όπου οι χρήστες μπορούν να καταγγέλλουν εγκλήματα μίσους κατά ΛΟΑΤΚΙ, συγκέντρωσε αναφορές για 3.896 περιστατικά κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της. Ακόμη, το δεύτερο έτος της πανδημίας COVID-19, η ενδοοικογενειακή βία κατά των μελών της οικογένειας ΛΟΑΤΚΙ συνέχισε να λαμβάνει χώρα ευρέως. Υπήρξαν δολοφονίες στο Βέλγιο, την Κύπρο, τη Γαλλία, τη Γεωργία, τη Ρωσία, την Ισπανία και την Τουρκία. Εκδηλώσεις ΛΟΑΤΚΙ ή/και ΛΟΑΤΚΙ γραφεία δέχθηκαν επιθέσεις στη Βουλγαρία, την Κροατία, την Τσεχία, τη Φινλανδία, τη Γεωργία και τη Σερβία.

¹⁰⁹ECHR, 2022, “Press Unit on Sexual Orientation Issues”, σελ. 1, διαθέσιμο σε: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf

¹¹⁰ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, σελ. 5-10, διαθέσιμο σε: <https://ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹¹¹LGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, διαθέσιμο σε: <https://ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

80% των ΛΟΑΤΚΙ μαθητών στην Ουκρανία αισθάνονται ανασφαλείς στο σχολείο και το 40% έχασε το σχολείο μόνο ένα μήνα εξαιτίας αυτού.

Η κατάσταση δεν αναφέρεται απλώς σε ένα υπολειπόμενο μίσος κατά των ΛΟΑΤΚΙ. Με μεγαλύτερη ορατότητα έρχεται και μεγαλύτερη ευπάθεια και φαίνεται ότι οι διακρίσεις των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Ευρώπη αυξάνονται. Τα συγκριτικά στοιχεία του FRA δείχνουν ότι, το 2019, περισσότεροι ΛΟΑΤΚΙ ερωτηθέντες (43%) αισθάνθηκαν διακρίσεις σε σχέση με το 2012 (37%). Αυτή η διαφορά είναι σαφώς πιο έντονη για τους τρανς ερωτηθέντες, 60% το 2019 σε σύγκριση με 43% το 2012. Φαίνεται ότι οι κύριοι παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτή την επιδείνωση είναι ο αρνητικός δημόσιος λόγος από πολιτικούς ή/και πολιτικά κόμματα, η έλλειψη υποστήριξης από την κοινωνία των πολιτών, η έλλειψη επιβολής του υφιστάμενου νόμου και πολιτικών και η έλλειψη υποστήριξης από δημόσια πρόσωπα και ηγέτες της κοινότητας. Τέλος, μόνο 22 από τα 46 ΚΜ¹¹² παρέχουν (ηλεκτρονική) υποστήριξη σε θύματα είτε διακρίσεων είτε ρητορικής μίσους λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου μέσω Υπηρεσιών ή Δομών.¹¹³

1.1.1 Περίπτωση Πολωνίας:

Στις 18 Φεβρουαρίου 2019, ο Δήμαρχος της Βαρσοβίας υπέγραψε τη «Δημοτική Πολιτική της Βαρσοβίας για την LGBT+ κοινότητα»¹¹⁴. Ως αντίδραση σε αυτό, πάνω από 90 πολωνικές τοπικές και περιφερειακές αρχές εξέδωσαν ψηφίσματα με τα οποία δηλώνουν ότι είναι ελεύθεροι (free) από τη λεγόμενη «ΛΟΑΤ-ιδεολογία» και υιοθέτησαν τους «Τοπικούς κυβερνητικούς Χάρτες για τα δικαιώματα της Οικογένειας»¹¹⁵, εν μέσω μιας ολοένα και πιο πολωμένης συζήτησης γύρω από θέματα που αφορούν τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα και μιας αυξανόμενης ρητορικής μίσους προς αυτούς.¹¹⁶

Πιο συγκεκριμένα πάνω στην περίπτωση της Πολωνίας και των λεγόμενων «free lgbt zones» τοποθετήθηκε η Επίτροπος του ΣΤΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δίνοντας μας πλήρη εικόνα της ρητορικής μίσους. Δυστυχώς, η γλώσσα που στιγματίζει τα LGBTi άτομα φαίνεται να είχε αναδειχθεί σε εξέχουσα θέση στο δημόσιο διάλογο στην Πολωνία. Η ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα χαρακτηρίστηκε ποικιλοτρόπως με αρνητικό και προσβλητικό ένσημο δημοσίως. Μερικοί χαρακτηρισμοί είναι οι εξής: «ο ιός LGBT (...) που απανθρωποποιεί την κοινωνία και τους νέους», «η ιδεολογία LGBT ήταν μια μηδενιστική έννοια που προοριζόταν να καταστρέψει την κοινωνία», «οι ιδεολογίες για το φύλο και τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα ήταν μεγαλύτερη απειλή από την πανδημία του κορονοϊού», «[τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα δεν είναι] ίσα με τους κανονικούς ανθρώπους», « [είναι ένας] είδος διαφθοράς, φθοράς [και] απολύτως ανήθικης συμπεριφοράς» και πώς [πρέπει να τεθεί τέλος σε «αυτή την ηλιθιότητα που σχετίζεται με κάποιου είδους ανθρώπινα δικαιώματα ή ισότητα»].¹¹⁷ Ακόμη, τα δημόσια ΜΜΕ της Πολωνίας αλλά και ορισμένα

---

¹¹² Αφού η Ρωσία δεν αποτελεί πλέον μέλος του ΣΤΕ έπειτα από την παράνομη εισβολή στην Ουκρανία και την κήρυξη πολέμου.

¹¹³ <https://www.coe.int/en/web/sogi/victim-support-organisations>

¹¹⁴ Συνήθως αναφέρεται ως «Διακήρυξη LGBT+» («Deklaracja LGBT+»). Το έγγραφο αυτό περιελάμβανε ένα σύνολο μέτρων που αποσκοπούσαν να καταστήσουν την πόλη πιο περιεκτική και ασφαλέστερη για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα.

¹¹⁵ “Local government Charters of the Rights of the Family”

¹¹⁶ Congress of Local and Regional Authorities, 2021, “The role of local and regional authorities with regard to the situation of LGBTI people in Poland”, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/0900001680a287d7>

¹¹⁷ Commissioner for Human Rights of COE, 2020, “Memorandum on the stigmatisation of LGBTI people in Poland”, παρ. 32-35, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/memorandum-on-the-stigmatisation-of-lgbti-people-in-poland/1680a08b8e>

Αυτές οι δηλώσεις και οι «χάρτες» δεν είναι απλώς λόγια σε χαρτί αλλά επηρεάζουν άμεσα τις ζωές των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στην Πολωνία, παρέχουν ενδεχομένως λάθος πρότυπα σε άλλα ΚΜ που -ίσως- έχουν κοινές αντιλήψεις και πολιτικές με την Πολωνία, αμφισβητούν τον κατάλογο δράσεων του ΣΤΕ και το ίδιο το ΣΤΕ αλλά παράλληλα θέτουν σε κίνδυνο το κράτος δικαίου και τη δημοκρατία. Δεν νοείται εν έτει 2022 να συζητάμε για τα υποτιθέμενα δεδομένα κεκτημένα, τα οποία όπως μας αποδεικνύει το παράδειγμα της Πολωνίας δεν είναι και τόσο δεδομένα.

1.2 ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΟΜΟΦΥΛΩΝ ΖΕΥΓΑΡΙΩΝ ΚΑΙ ΥΙΟΘΕΣΙΑ

Σύμφωνα με στοιχεία του 2018, τα ΚΜ -εκτός της Τουρκίας- του ΣΤΕ που δεν εμφανίζονται πρόθυμα να υιοθετήσουν μορφή συμφώνου συμβίωσης για τα ομόφυλα ζευγάρια είναι κυρίως πρώην κομμουνιστικά κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης χωρίς όμως αυτή η ιδιότητα να εμπόδιζε αντίστοιχα κράτη όπως η Σλοβενία, η Ουγγαρία, η Κροατία και η Τσέχικη Δημοκρατία να προβούν σε υιοθέτηση τέτοιων διατάξεων. Σε 15 ΚΜ του ΣΤΕ ο γάμος μεταξύ ομόφυλων ζευγαριών είναι πιθανός, όπου σε 7 από αυτά έχει αντικαταστήσει τη σύναψη συμφώνου συμβίωσης (πχ. Γερμανία και Ιρλανδία) ενώ σε άλλα 8 υπάρχει παράλληλα με την σύναψη συμφώνου συμβίωσης ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού (πχ. Βέλγιο, Γαλλία, Ισπανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστρία).

Βέβαια, το προηγούμενο δεν ισχύει πάντοτε μιας και το τελευταίο εφαρμόζεται σε συγκεκριμένες πόλεις της Ισπανίας και στην Αγγλία δεν εφαρμόζεται στη Βόρεια Ιρλανδία. Συνεπώς, υπάρχει μία εξέλιξη παράλληλα με μία οπισθοχώρηση. Τέλος, σε άλλα 11 ΚΜ υπάρχει μόνο η δυνατότητα παροχής σύναψης συμφώνου συμβίωσης μεταξύ ομοφυλοφίλων ανθρώπων (πχ. Ιταλία, Ουγγαρία, Ελλάδα).¹²⁰ Σχετικά με την υιοθεσία η κατάσταση είναι λιγότερο ενθαρρυντική καθώς μόνο 5/46 ΚΜ αναγνωρίζουν την τρανς γονεϊκότητα και 19/46 παρέχουν τη δυνατότητα υιοθεσίας από ομόφυλα άτομο αλλά και από δεύτερο γονέα.¹²¹

Συνήθως, τα ΚΜ που επιτρέπουν τη σύναψη γάμου είναι και αυτά που προηγουμένως έχουν υιοθετήσει το σύμφωνο συμβίωσης. Από τη μία πλευρά θα μπορούσαμε να πούμε πως προαπαιτούμενο για να οδηγηθούμε στο γάμο είναι η ύπαρξη συμφώνου συμβίωσης. Από την άλλη, η απουσία συμφώνου συμβίωσης σηματοδοτεί και την αδυναμία επίτευξης του δικαιώματος του γάμου; Σε αυτό δεν μπορούμε να απαντήσουμε απόλυτα. Το σύμφωνο συμβίωσης συνήθως έρχεται να προετοιμάσει το έδαφος για το γάμο. Αυτό όμως δε σημαίνει πως είναι και προαπαιτούμενο καθώς στην Ισπανία και την Πορτογαλία το στάδιο του συμφώνου

---

¹¹⁸ Τα τελευταία χρόνια, η Πολωνία έχει πέσει στην 42η θέση στον ετήσιο «Δείκτη Ουράνιου Τόξου» του 2020 της Διεθνούς Ένωσης Λεσβιών, Γκέι, Αμφιφυλόφιλων, Τρανς και Διαφυλικών (ILGA-Europe), η οποία μετρά το επίπεδο σεβασμού των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων σε 49 ευρωπαϊκές χώρες. Το 2021 βρισκόταν στη θέση 43 όπως και το 2022.

¹¹⁹ Η δήλωση συντηρητικής πολωνικής εφημερίδας τον Ιούλιο του 2019 ότι θα διανείμει αυτοκόλλητα «lgbt free zones», η μετάδοση ντοκιμαντέρ με τίτλο «Invasion» το οποίο προπαγάνδιζε επιβλαβή στερεότυπα για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα και για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που συνεργάζονταν με αυτά αλλά και γενικότερη τάση των πολωνικών ΜΜΕ να χρησιμοποιούν τακτικά εκφράσεις που στιγματίζουν τα άτομα αυτά για να συνοδεύσουν σχετικές ειδήσεις τους.

¹²⁰ Kees Waaldijk, 2017, Council of Europe-SOGI, “Extending rights, responsibilities and status to same-sex families. trends across Europe”, σελ. 8

¹²¹ ILGA, 2022, “Rainbow Europe Map and Index 2022”, διαθέσιμο σε: <https://www.rainbow-europe.org/>

συμβίωσης παρακάμφθηκε. Τέλος, οφείλουμε να αναφέρουμε πως η έλλειψη κοινού νομικού πλαισίου τόσο εντός Ε.Ε. όσο και ΣΤΕ σε αυτά τα ζητήματα επιβραδύνει την πρόοδο και δημιουργεί νομικές και διοικητικές προκλήσεις.¹²²¹²³

1.2.1 Περίπτωση Ουγγαρίας:

Το πολυνομοσχέδιο του Δεκεμβρίου του 2020 ταρακούνησε τα νερά καθώς μέσω αυτού η Ουγγρική κυβέρνηση θεωρεί πως ο γάμος αποτελείται «[μόνο] από έναν άντρα και μία γυναίκα», «οι γονείς ενός παιδιού πρέπει να είναι ο πατέρας άνδρας και η μητέρα γυναίκα» και πως «η Ουγγαρία οφείλει να προστατεύσει τα παιδιά τα οποία οφείλουν να είναι ακόλουθοι της Χριστιανικής κουλτούρας της χώρας» αποκλείοντας πλήρως τα ενδεχόμενα ομοφύλου συμφώνου συμβίωσης και υιοθεσίας από ομόφυλα ζευγάρια. Ακόμη, ο περιορισμός της ταυτότητας φύλου των παιδιών ήρθε μετά την ψήφιση νόμου το Μάιο του 2020, ο οποίος απαγόρευε τη νομική αναγνώριση φύλου για τα τρανσέξουαλ και τα ίντερσεξ άτομα. Έτσι, απαιτείται η καταγραφή του φύλου που αποδίδεται κατά τη γέννηση του ατόμου στο εθνικό μητρώο γεννήσεων, γάμων και θανάτων, το οποίο δεν μπορεί να αλλάξει αργότερα. Συνεπώς, τα τρανσέξουαλ άτομα αποκλείονται πλήρως από οποιαδήποτε νομική προσπάθεια αλλαγής των επίσημων εγγράφων τους είτε επειδή το επιθυμούν είτε επειδή έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς την εγχείρηση αλλαγής φύλου.

Η Επιτροπή της Βενετίας καταδίκασε τη συμπεριφορά της Ουγγαρίας την οποία κάλεσε να λάβει μέτρα για την αποκατάσταση της απολαβής των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων¹²⁴ ενώ αντίστοιχα η Κοινοβουλευτική Συνέλευση κάλεσε τις ουγγρικές αρχές να καταργήσουν με άμεση ισχύ όλα τα μέτρα¹²⁵ που θεσπίστηκαν από το Μάιο του 2020 και απαγορεύουν την απεικόνιση των τρανς ταυτοτήτων και της ομοφυλοφιλίας.¹²⁶ Αυτές οι διατάξεις ουσιαστικά απαγορεύουν την εκπροσώπηση ή την επικοινωνία διαφορετικών σεξουαλικών προσανατολισμών, ταυτοτήτων φύλου και σεξουαλικών χαρακτηριστικών στη δημόσια σφαίρα, συμπεριλαμβανομένων των σχολείων.¹²⁷ Μοιάζουν με το ρωσικό νόμο του 2013 κατά της «προπαγάνδας LGBT».¹²⁸

---

¹²² Π.χ. το παιδί δεν θα μπορεί να αποκτήσει την ιθαγένεια του κράτους του μη αναγνωρισμένου γονέα, το παιδί δεν θα μπορεί να ταξιδεύει μόνο του με τον μη αναγνωρισμένο γονέα, το πιστοποιητικό γέννησης του παιδιού δεν θα αναγνωρίζεται σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ, ο γονέας που δεν αναγνωρίζεται νομικά ως γονέας δεν θα μπορεί να συναινέσει σε ιατρική περίθαλψη για το παιδί και το παιδί δεν θα έχει νομικούς δεσμούς με την οικογένεια καταγωγής του μη αναγνωρισμένου γονέα.

¹²³ Alina Tryfonidou, 30/11/2021, “Rainbow families and EU law»- Notes prepared by Prof. Alina Tryfonidou (for the exchange of views with ECRI Task Force on LGBTI issues)”

¹²⁴ Venice Commission, 2021, “Opinion on the compatibility with international human rights standards of act lxxix amending certain acts for the protection of children, Opinion No.1059 / 2021”, διαθέσιμο σε: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)050-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)050-e)

¹²⁵ Εμπόδιζαν τα άτομα να λάβουν τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου τους, εμπόδιζαν τα παιδιά να λάβουν αναγνώριση της ταυτότητας φύλου τους όταν αυτή είναι διαφορετική από το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση, απαγορεύουν την υιοθεσία από οποιονδήποτε άλλον εκτός από παντρεμένα ετεροφυλόφιλα ζευγάρια, εμπόδιζαν την πρόσβαση σε ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση και απαγόρευαν την απεικόνιση των τρανς ταυτοτήτων και της ομοφυλοφιλίας.

¹²⁶ Parliamentary Assembly, 2022, “Combating rising hate against LGBTI people in Europe, Resolution 2417 (2022)”, παρ. 12.1, διαθέσιμο σε: <https://pace.coe.int/en/files/29712/html>

¹²⁷ Venice Commission, 2021, “Amendments affecting LGBTQI people incompatible with international human rights standards”, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/hungary-lgbtqi-amendments-incompatible-with-international-human-rights-standards-says-venice-commission>

¹²⁸ Αυτός ο ρωσικός νόμος καταδικάστηκε ευρέως, μεταξύ άλλων από την Επιτροπή της Βενετίας, την Κοινοβουλευτική Συνέλευση και τους εντολοδόχους Ειδικών Διαδικασιών του ΟΗΕ. Ο ουγγρικός νόμος παραβιάζει τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τις Συνθήκες της ΕΕ

1.3. ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ

Το Δικαστήριο παρέχει στα ΚΜ ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης σχετικά με το αν πρέπει ή όχι να παρέχεται στα ζευγάρια του ίδιου φύλου το δικαίωμα να παντρεύονται (πλήρη ευχέρεια)) Αφενός, η μη αναγνώριση του δικαιώματος γάμου για τα ζευγάρια του ίδιου φύλου δεν παραβιάζει το άρθρο 12, το οποίο προβλέπει το δικαίωμα γάμου, και, αφετέρου, συνεπώς, η διαφορετική μεταχείριση μεταξύ ζευγαριών του ίδιου φύλου και ζευγαριών αντίθετου φύλου από την άποψη αυτή δεν θεωρείται αντίθετη προς την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων που διατυπώνεται στο άρθρο 14, σε συνδυασμό με το άρθρο 8, το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής. Τα προηγούμενα ισχύουν δεδομένης της αναφοράς της ΕΣΔΑ μόνο σε άνδρα και γυναίκα για την σύναψη γάμου.

Το ΕΔΔΑ στην υπόθεση «*Schalk and Kopf κατά Αυστρίας*» αναγνώρισε ότι τα ζευγάρια ίδιου φύλου βρίσκονται σε σχετικά παρόμοια κατάσταση με ένα ζευγάρι διαφορετικού φύλου όσον αφορά την ανάγκη νομικής αναγνώρισεως και προστασίας της σχέσης τους. Δεδομένου ότι η Σύμβαση δεν επιβάλλει στα κράτη την υποχρέωση να ανοίξουν το γάμο σε ομοφυλόφιλα ζευγάρια η αναγνώριση ή η μη αναγνώριση των ομοφυλόφιλων ζευγαριών επαφίεται εξ ολοκλήρου στη διακριτική ευχέρεια των κρατών, τα οποία είναι ελεύθερα, ως εκ τούτου, να παρέχουν νομική αναγνώριση στα ομόφυλα ζευγάρια με τη μορφή είτε γάμου είτε συμφώνου συμβίωσης. Όταν τα κράτη αποφασίζουν να χορηγήσουν στα ζευγάρια του ίδιου φύλου μια εναλλακτική μορφή νομικής αναγνώρισης, διαθέτουν ορισμένο περιθώριο εκτίμησης βάσει του άρθρου 14 για τη θέσπιση διακρίσεων μεταξύ παντρεμένων και ανύπαντρων ζευγαριών και, ως εκ τούτου – έμμεσα – μεταξύ ζευγαριών διαφορετικού φύλου και ζευγαριών του ίδιου φύλου.¹²⁹

Ακόμη, το ΕΔΔΑ παρέχει μερική ευχέρεια στα ΚΜ για το δικαίωμα στους ίδιους κανόνες για την υιοθεσία εκτός γάμου για όλα τα πρόσωπα που επιθυμούν να υιοθετήσουν και το δικαίωμα υιοθεσίας από δεύτερο γονέα.¹³⁰ Σχετικά με το πρώτο δικαίωμα της δεύτερης κατηγορίας στην υπόθεση «*Fretté κατά Γαλλίας*» το 2002 η υιοθεσία απορρίφθηκε λόγω έλλειψης κοινού εδάφους μεταξύ των νομικών συστημάτων των ΚΜ και «λαμβάνοντας υπόψη τα αντικρουόμενα συμφέροντα της προσφεύγουσας και των τέκνων που ήταν επιλέξιμα για υιοθεσία, καθώς και την υπεροχή του υπέρτατου συμφέροντος των τελευταίων, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι η επιστημονική κοινότητα ήταν διχασμένη σχετικά με τις πιθανές συνέπειες της υιοθεσίας ενός παιδιού από έναν ή περισσότερους ομοφυλόφιλους γονείς, ότι υπήρχαν μεγάλες διαφορές στην εθνική και διεθνή γνώμη και ότι δεν υπήρχαν αρκετά παιδιά για υιοθεσία ώστε να ικανοποιηθεί η ζήτηση»¹³¹ κάτι το οποίο δικαιολόγησε τη διατήρηση ευρέους περιθωρίου εκτίμησης.

Αργότερα, το 2008 στην «*E.B. κατά Γαλλίας*» το ΕΔΔΑ όρισε ότι όταν ένα κράτος αναγνωρίζει το δικαίωμα μεμονωμένων ατόμων να υιοθετούν παιδιά, το δικαίωμα αυτό πρέπει να ισχύει εξίσου για όλους, ανεξάρτητα από το σεξουαλικό προσανατολισμό. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η υποχρέωση του κράτους για μη διάκριση εξαρτάται από προϋποθέσεις: ισχύει μόνο εάν το κράτος αναγνωρίζει το δικαίωμα των μεμονωμένων ατόμων να υιοθετούν, δηλαδή η ΕΣΔΑ αυτή καθαυτή

(ΣΛΕΕ και ΣΕΕ), την Οδηγία για τις «Υπηρεσίες Οπτικοακουστικών Μέσων» και την Οδηγία για τις «Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές».

¹²⁹ Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, σελ.93-99

¹³⁰ Το δικαίωμα ίσης μεταχείρισης των ανύπαντρων ζευγαριών που επιθυμούν να υιοθετήσουν ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού (ή ταυτότητας) φύλου.

¹³¹ “Fretté against France, 1997”, 2002, παρ. 42 διαθέσιμο σε: <https://www.unionedirittiumani.it/wp-content/uploads/2012/07/CASE-OF-FRETTE-v.-FRANCE.pdf>

δεν εγγυάται από μόνη της κανένα δικαίωμα υιοθεσίας για μεμονωμένα άτομα ανεξάρτητα από το σεξουαλικό προσανατολισμό τους. Παρόλου που η αλλαγή αυτή συνέβη και θεωρητικά για το συγκεκριμένο δικαίωμα το περιθώριο μειώθηκε, η υιοθεσία στην υπόθεση «E.B. κατά Γαλλίας» κατέστη πάλι αδύνατη.¹³²

Σχετικά με το δεύτερο δικαίωμα στην υπόθεση «X. και άλλοι κατά Αυστρίας» το 2013 το Δικαστήριο έκρινε ότι, όταν ένα κράτος επιτρέπει την υιοθεσία από δεύτερο γονέα στην περίπτωση ατόμου που ζει ως μέλος άγαμου ζευγαριού, η διαφορετική μεταχείριση με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό του ατόμου που επιθυμεί να υιοθετήσει εισάγει διακρίσεις και ότι η υιοθεσία μπορεί να γίνεται αποδεκτή αφού όπως το ίδιο αναφέρει «δεν έχει επιβλαβείς συνέπειες για το παιδί» έχοντας γνώμονα το συμφέρον του παιδιού¹³³. Μόνο αν συντρέχουν άλλοι ιδιαιτέρως πειστικοί και σοβαροί λόγοι για απόλυτη απαγόρευση του προαναφερθέντος, υπάρχει περίπτωση αυτό να αμφισβητηθεί. Πάντοτε, όμως, θα πρέπει να υπάρχει σαν γνώμονας το συμφέρον του παιδιού.¹³⁴

Τέλος, σκόπιμο θα ήταν να θιχτεί ακόμη το πως τα παραπάνω συνδέονται με τα τρανς άτομα, τα οποία με το πέρασ των χρόνων κάνουν πιο δυναμική την παρουσίας τους. Αφενός, όσο αναφορά τα μεμονωμένα τρανς άτομα, τα κράτη είναι υποχρεωμένα να αναγνωρίσουν την αλλαγή φύλου τους. Αφετέρου όσο αναφορά τα παντρεμένα τρανς άτομα, τα κράτη έχουν διατηρήσει ένα περιθώριο εκτίμησης και δεν είναι υποχρεωμένα να αναγνωρίσουν την αλλαγή φύλου τους. Για το λόγο αυτό, η νομική αναγνώριση της αλλαγής φύλου εξακολουθεί να είναι εν μέρει, ή υπολειμματικά, θέμα της διακριτικής ευχέρειας των κρατών. Ένα κράτος δηλαδή του οποίου το εθνικό δίκαιο δεν αναγνωρίζει τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου μπορεί να αρνηθεί σε άτομα που είναι ήδη παντρεμένα το δικαίωμα νομικής αναγνώρισης της αλλαγής φύλου τους, καθώς μια τέτοια αναγνώριση θα οδηγούσε σε μια κατάσταση που θα ήταν ασυμβίβαστη με την άρνηση των κρατών να επιτρέψουν τον γάμο μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου.¹³⁵

Ωστόσο, δεν πρέπει να αγνοούμε την τοποθέτηση του ΕΔΔΑ πως «η πρόσβαση στην υιοθεσία από δεύτερο γονέα πρέπει να είναι η ίδια για τα ζευγάρια του ίδιου φύλου και του διαφορετικού φύλου είτε το επιτρέπει ένα κράτος είτε όχι». Αντιθέτως, πρέπει αν την επαναφέρουμε στο παρόν μιας και παραμερίζεται συνεχώς.¹³⁶ Μπορεί να συναχθεί από την απόφαση αυτή ότι ένα κράτος πρέπει να θεσπίσει τους ίδιους κανόνες σχετικά με την υιοθεσία από δεύτερο γονέα για ζευγάρια διαφορετικού φύλου, συμπεριλαμβανομένου ενός τρανς ατόμου και ζευγαριών διαφορετικού

---

¹³² Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, σελ.

¹³³ Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, σελ. 86-93

¹³⁴ Η ύπαρξη de facto οικογενειακής ζωής μεταξύ των προσφευγόντων, η σημασία της δυνατότητας νομικής αναγνώρισής της, η έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων που προσκόμισε η Αυστριακή Κυβέρνηση προκειμένου να αποδείξει ότι θα ήταν επίσημο για το παιδί να ανατρέφεται από ζεύγος του ίδιου φύλου ή να έχει δύο μητέρες και δύο πατέρες και ιδίως η παραδοχή του ότι τα ομόφυλα ζευγάρια μπορεί να είναι εξίσου κατάλληλα για υιοθεσία από δεύτερο γονέα με τα ζευγάρια διαφορετικού φύλου δημιούργησαν σοβαρές αμφιβολίες για την αναλογικότητα της απόλυτης απαγόρευσης της υιοθεσίας από δεύτερο γονέα.

¹³⁵ “Wena and Anita Parry v. United Kingdom” και “R. and F. v. United Kingdom”

¹³⁶ “X, Y AND Z v. United Kingdom” (Application no. 21830/93)

φύλου, μη συμπεριλαμβανομένου ενός τρανς ατόμου; Ελλείπει λεπτομερούς νομολογίας, το ζήτημα αυτό παραμένει σε εκκρεμότητα.¹³⁷

Συνεπώς, το πεδίο εφαρμογής του περιθωρίου εκτιμήσεως ποικίλλει ανάλογα με τις περιστάσεις, το αντικείμενο και το ιστορικό του. Η έλλειψη ή η παρουσία κοινού παρανομαστή στα νομικά συστήματα των ΚΜ του ΣΤΕ πάνω σε ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα είναι καθοριστικός παράγοντας για τη συνέχεια της δράσης του ΣΤΕ και της εφαρμογής των αποφάσεων του ΕΔΔΑ στο εσωτερικό των ΚΜ. Από την μία πλευρά, ο εν λόγω τομέας πρέπει να εξακολουθήσει να θεωρείται τομέας εξελισσόμενων δικαιωμάτων χωρίς καθιερωμένο consensus καθώς οι εξελίξεις τρέχουν και μαζί με αυτές θα έπρεπε να έτρεχαν και νομοθετικές αλλαγές αντίστοιχα. Από την άλλη, ακριβώς λόγω αυτής της συνεχούς εξέλιξης τα ΚΜ πρέπει να διαθέτουν περιθώριο εκτίμησης κατά το χρονοδιάγραμμα της εισαγωγής νομοθετικών αλλαγών καθώς αυτές αφορούν το πυρήνα τους, δηλαδή τον τρόπο λειτουργίας του κράτους¹³⁸. Το ΕΔΔΑ έχει αναγνωρίσει πως υπάρχει μια αναδυόμενη ευρωπαϊκή συναίνεση προς τη νομική αναγνώριση των ζευγαριών του ίδιου φύλου αλλά και την υιοθεσία παιδιών από τέτοιου είδους ζευγάρια και τρανς άτομα ή ζευγάρια αλλά παράλληλα παρατηρείται πως το διευρυμένο περιθώριο εκτιμήσεως δημιουργεί χώρο για περαιτέρω διακρίσεις. Στο τελευταίο πρέπει να αποδειχθεί ότι, για την επίτευξη του σκοπού αυτού, έπρεπε να αποκλειστούν ορισμένες κατηγορίες προσώπων, εν προκειμένω τα πρόσωπα που ζουν σε ομοφυλοφιλικές σχέσεις, από το πεδίο εφαρμογής των επίμαχων διατάξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΙΣΟΝ ΠΗΓΗ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ

Όπως αντιλαμβανόμαστε από όλα τα παραπάνω η κύρια πηγή οπισθοχώρησης αλλά και αδυναμίας της μέχρι τώρα προόδου είναι η ύπαρξη διακρίσεων, δηλαδή πως όποιος ανήκει στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα χρήζει διαφορετικής αντιμετώπισης από αυτούς που δεν ανήκουν σε αυτή. Συνεπώς, η διακριτική αυτή αντιμετώπιση αποτελεί τροχοπέδη στην απολαβή και άλλων κοινωνικών δικαιωμάτων. Με την έννοια κοινωνικών εννοούμε τα ατομικά δικαιώματα.

2.2.1 Υγειονομική Περίθαλψη:

Όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη, εξακολουθούν να υφίστανται διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού στην Ευρώπη γεγονός που κάνει τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα επιρρεπή σε κατάθλιψη, μοναξιά και αυτοκτονικές τάσεις.¹³⁹ Στο ίδιο πλαίσιο, πολλά ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν απαγορεύουν τη θεραπεία μεταστροφής, η οποία αναφέρεται σε πρακτικές που στοχεύουν στην αλλαγή του σεξουαλικού προσανατολισμού του ατόμου. Συγκεκριμένα, σε Κροατία, Ρωσία, Σερβία και Τουρκία ορισμένοι ψυχοθεραπευτές εξακολουθούν να θεωρούν την ομοφυλοφιλία ως ιατρικό ή ψυχιατρικό πρόβλημα ανατροφοδοτώντας το στίγμα και την παραπληροφόρηση. Ωστόσο, τέτοιες πρακτικές συνιστούν ρητά μεροληπτικές και εξευτελιστικές πρακτικές. Παρά το γεγονός ότι είναι μια μειονοτική ομάδα που έχει ιδιαίτερη ανάγκη για ποιοτική υγειονομική περίθαλψη, τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα αντιμετωπίζουν συχνά εμπόδια στην πρόσβαση

¹³⁷ Frédéric Edel, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”, Council of Europe, 2015, σελ. 119-124

¹³⁸ «Schalk and Kopf against Austria», 2010, διαθέσιμο σε <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-912%22%5D%7D>

¹³⁹ Αν και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας έχει αποσύρει την ομοφυλοφιλία από την ταξινόμηση ασθενειών το 1990, αυτό εξακολουθεί να έχει επίδραση στην ιατρική πρακτική και στο περιεχόμενο των διδακτικών βοηθημάτων που χρησιμοποιούνται στα εκπαιδευτικά ιδρύματα ορισμένων κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης.

ακόμη και βασικές ιατρικές υπηρεσίες. Κυρίως τα τρανς και τα ίντερσεξ άτομα αντιμετωπίζουν τεράστιες δυσκολίες.¹⁴⁰

Τα τρανς άτομα συνήθως έρχονται αντιμέτωπα με το ίδιο το κράτος τους όταν το τελευταίο δεν τους επιτρέπει να προβούν σε αλλαγή φύλου ή όταν δεν τους αναγνωρίζει την επιτυχημένη αλλαγή φύλου επειδή δεν επιθυμεί ή επειδή δεν υπάρχουν τα απαραίτητα δικαιολογητικά και βρίσκονται νομικά ακάλυπτα και «κολλημένα» στην προηγούμενη ταυτότητά τους. Πέραν τούτου όμως οφείλουμε να αναφέρουμε την έλλειψη προνόησης των ΚΜ σχετικά με την κάλυψη των ιατρικών εξόδων τα οποία είναι αρκετά υψηλά¹⁴¹ τη στιγμή που 2/5 τρανς άτομα αποφεύγουν να αναζητήσουν υγειονομική περίθαλψη φοβούμενοι τις διακρίσεις και ότι 1/4 ΛΟΑΤΚΙ άτομα έχει αντιμετωπίσει διακρίσεις σε χώρους υγειονομικής περίθαλψης.¹⁴²

Η κατάσταση για τα ίντερσεξ άτομα είναι ακόμη χειρότερη γιατί αποτελούν μικρότερη μειονότητα και τα για τα ΚΜ είναι κάτι σχετικά καινούριου πάνω στο οποίο δεν έχουν δουλέψει επαρκώς. Τυπικά υπάρχουν σε ένα κράτος όπου δεν τα αναγνωρίζει σαν πολίτες και δεν τους παρέχει τις υπηρεσίες ιατρικής περίθαλψης που τους αναλογούν. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αυθαίρετη επιλογή του ιατρικού προσωπικού σχετικά με τον ακρωτηριασμό ενός από τα 2 αναπαραγωγικά όργανα ενός ίντερσεξ νεογέννητου, ζήτημα στο οποίο δουλεύει ήδη η ECRI¹⁴³, στερώντας έτσι την συνειδητή επιλογή με βάση τη συναίνεση και καθιστώντας το νεογέννητο «παραδοσιακά» αρσενικό ή θηλυκό.

Σε ολόκληρη την Ευρώπη, τα ποσοστά μετάδοσης του HIV μεταξύ των ανδρών που κάνουν σεξ με άνδρες και των τρανς ατόμων (ιδίως των τρανς γυναικών) παραμένουν υψηλά. Οι συνεχιζόμενες διακρίσεις και το στίγμα κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, που μπορεί να οδηγήσουν σε χαμηλή αυτοεκτίμηση και καθυστερημένες διαγνώσεις, ή η έλλειψη σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των νέων που προάγει την ιδεολογία του στίγματος. Στην Αλβανία οι υποθέσεις HIV διπλασιάστηκαν σε σχέση με την προηγούμενη έκθεση, οι θεραπείες PrEP και PEP αλλά και τα τεστ σε ιδιωτικές και δημόσιες κλινικές φαντάζουν ιδανικά καθώς επίσης η εθνική στρατηγική για τα άτομα που πάσχουν από HIV έληξε το 2020 και δεν ανανεώθηκε.^{144 145} Τέλος, ΚΜ ενδέχεται να παραβιάζουν τα προσωπικά δεδομένα των αιτούντων αιμοδοσίας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου κάτι το οποίο απαγορεύεται σύμφωνα με το ΕΔΔΑ και αποτελεί παραβίαση του άρθρο 8.¹⁴⁶

Σε κάθε περίπτωση η κατάσταση επιδέχεται μεγάλης βελτίωσης και υπεύθυνα για αυτή είναι τα ΚΜ και ειδικά τα ΚΜ που είναι προσκολλημένα στο παρελθόν τα οποία πρέπει να αντιμετωπίζουν τους ανθρώπους αυτούς σαν πολίτες ετεροφυλόφιλους, δηλαδή σύμφωνα με αυτά πολίτες

---

¹⁴⁰ <https://www.ilga-europe.org/topics/health/>

¹⁴¹ Στην Τσεχική Δημοκρατία και το Βέλγιο η μαστεκτομή καλύπτεται από δημόσια ασφάλιση αλλά η αύξηση στήθους όχι ενώ στη Γερμανία και την Γαλλία η αύξηση στήθους μπορεί να καλυφθεί μόνο αν έχει ξεκινήσει η διαδικασία φυλομετάβασης, <https://www.thenewfederalist.eu/access-to-trans-healthcare-the-situation-in-europe?lang=fr>

¹⁴² Stonewall Scotland, 2018-2019, “LGBT in Scotland: Health Report”

¹⁴³ Χρήσιμο θα ήταν η ECRI να εξετάσει το ζήτημα ανακαλώντας το Ψήφισμα 2191(2017) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης για τη σωματική ακεραιότητα των ίντερσεξ.

¹⁴⁴ Συγκεκριμένα, υποβλήθηκαν σε τεστ 1130 άτομα και παράχθηκε ιατρική υποστήριξη μόνο σε 30 από αυτά.

¹⁴⁵ “ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, “Healthcare”, διαθέσιμο σε: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁴⁶ “Drelon v. France (2022)” και «Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών για την Καταπολέμηση Διακρίσεων (CM/Rec (2010)5)»

«κανονικούς». Προφανώς τα παραπάνω δεν παρατηρούνται σε όλα τα ΚΜ του ΣΤΕ. Υπάρχουν και ΚΜ που έχουν πιο προοδευτική αντιμετώπιση των ζητημάτων που ανακύπτουν όπως η Ισλανδία, η Ιρλανδία, η Νορβηγία, η Δανία, η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Γαλλία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και η Μάλτα όπου δεν απαιτείται αλλαγή φύλου για να επαναπροσδιορίσει νομικά το φύλο σου, στην περίπτωση πάντα που δεν θες να μεταβείς σε εγχείρηση αλλαγής φύλου ή θες να μεταβείς σε αυτή αργότερα ¹⁴⁷ αλλά και ΚΜ όπου δεν υπάρχει ούτε πρόβλεψη για απαγόρευση των διακρίσεων βάση σεξουαλικό προσανατολισμό ή ταυτότητας φύλου στον τομέα της υγείας (πχ. Πολωνία Λιθουανία, Ιταλία, Κύπρος, Εσθονία κ.α.)¹⁴⁸

2.2.2 Στέγαση:

Ένα άλλο σημαντικό δικαίωμα στο οποίο δεν έχουν όλα τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα πρόσβαση είναι αυτό της στέγασης από την πιο απλή μορφή του, ενοικίαση ενός σπιτιού, μέχρι και την πιο σύνθετη, αγορά ενός σπιτιού.

Τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου στιγματίζονται και περιθωριοποιούνται. Οι ομοφυλόφιλοι άντρες, οι ομοφυλόφιλες γυναίκες αλλά και τα τρανς άτομα έρχονται αντιμέτωποι με την άρνηση της ενοικίασης σπιτιού λόγω του σεξουαλικού προσανατολισμού τους αν γνωστοποιήσουν το τελευταίο ή ότι βρίσκονται σε ομόφυλη σχέση ή ότι είναι τρανς, ιδιαίτερα όταν τα απαραίτητα έγγραφα δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. (πχ. Μία τρανς γυναίκα θέλει να νοικιάσει ένα σπίτι αλλά η ταυτότητα της την ορίζει ακόμη με το παλιό της φύλο). Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της ILGA EUROPE για το 2021 (Annual Report 2022) σχετικά με τη στέγαση παρατηρούνται ακόμη ανεπίτρεπτα περιστατικά τα οποία χρήζουν δραστηρότερης κινητοποίησης. Συγκεκριμένα, στην Αλβανία σε ένα μεγάλο αριθμό τρανς ανθρώπων δεν είναι επιτρεπτό το δικαίωμα ενοικίασης, στο Αζερμπαϊτζάν τρεις τρανς γυναίκες εκδιώχθηκαν από το σπίτι τους από την αστυνομία ενώ στην Τουρκία συνέβη κάτι παρόμοιο.

Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο το οποίο οφείλουμε να αναφέρουμε είναι η κατάσταση της στέγης σχετικά με τα νέα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Μία παράπλευρη απώλεια της μη παροχής στέγασης στα άτομα αυτής της μειονότητας είναι ότι νέα ΛΟΑΤΚΙ άτομα τα οποία δε γίνονται αποδεκτά από τους γονείς τους ή τα διώχνουν από το σπίτι είτε αναγκάζονται να μείνουν στο δρόμο είτε αναγκάζονται να μείνουν σε ένα τοξικό και ομοφοβικό περιβάλλον στο οποίο βιώνουν συνεχώς την οικογενειακή απόρριψη και την ενδοοικογενειακή βία, κάτι το οποίο παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας στην Κροατία όπου όλα είχαν παγώσει λόγω κρατικών μεταρρυθμίσεων για την πρόληψη της πανδημίας, στη Δανία αλλά και στη Β. Μακεδονία όπου στα δύο τελευταία ΚΜ δράση ανέλαβαν οι ΜΚΟ. Τέλος, το δικαίωμα σε στέγαση είναι προφανώς συνδεδεμένο με το δικαίωμα στην εργασία. Δηλαδή όταν κάποιος δεν μπορεί να εργαστεί άρα και να πληρωθεί δεν μπορεί να πληρώσει το νοίκι του, πέραν των υπολοίπων αναγκών. Το τελευταίο συνέβη στην Γεωργία όπου μία σχετική έρευνα απέδειξε ότι το 1/3 είχε πρόβλημα σχετικά με την αποπληρωμή του μηνιαίου ενοικίου ενώ στην Πολωνία το 1/5 έχει τουλάχιστον μία φορά εγκαταλείψει το σπίτι του.

---

¹⁴⁷ Commissioner for Human Rights of COE, 2018, “Open minds are needed to improve the protection of LGBTI asylum seekers in Europe”, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/open-minds-are-needed-to-improve-the-protection-of-lgbti-asylum-seekers-in-europe>

¹⁴⁸ Peter Dunne, 2020, Publications Office of the European Union, “Sexual orientation discrimination law outside the labour market”

Οι διακρίσεις δεν χρειάζεται καν να συμβούν για να έχουν αποτέλεσμα. Η προσδοκία των διακρίσεων per se μπορεί να αποτρέψει τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα από το να βρουν στέγαση είτε ακόμη και να προσπαθήσουν για την εύρεση εργασίας. Η προβληματική τάση που επικρατεί τα τελευταία χρόνια φαίνεται να επικεντρώνεται κυρίως στα τρανς (και στα ίντερσεξ άτομα) χωρίς αυτό να σημαίνει πως η εργασία για τις ομοφυλόφιλες γυναίκες, τους ομοφυλόφιλους άντρες αλλά και τα διεμφυλικά άτομα είναι ιδανική χωρίς να αντιμετωπίζουν κανένα πρόβλημα. Ωστόσο σε άλλα ΚΜ, η αυξανόμενη κοινωνική αποδοχή των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων έχει ανοίξει νέες δυνατότητες για μέρη που θα ήθελαν να ζήσουν και μπορούν να ζήσουν με ασφάλεια (πχ. Μάλτα)¹⁴⁹ ενώ σε άλλα ΚΜ δεν υπάρχει καν πρόβλεψη για απαγόρευση των διακρίσεων στον τομέα αυτό.

2.2.3 Εργασία- Απασχόληση:

Η απασχόληση είναι επίσης ένα αυξανόμενο ζήτημα, ιδιαίτερα για τα τρανς άτομα και όσον αφορά τα αφηγήματα κατά των τρανς. Στο Βέλγιο, δύο μελέτες διαπίστωσαν ότι οι άνθρωποι είτε δεν καλούνται για συνέντευξη είτε εγκαταλείπουν τη δουλειά τους επειδή είναι τρανς, ενώ οι διακρίσεις κατά των τρανς ατόμων στον χώρο εργασίας αυξάνονται σε ΚΜ όπως η Βόρεια Μακεδονία, η Πολωνία, η Ρουμανία και η Ισπανία. Στο Ηνωμένο Βασίλειο ψευδείς πληροφορίες σχετικά με τις πολιτικές ένταξης των τρανς του Stonewall ώθησαν αρκετές κυβερνητικές υπηρεσίες και εταιρείες, συμπεριλαμβανομένου του BBC, να αποσυρθούν από το πρόγραμμα ισότητας στο χώρο εργασίας του Οργανισμού.¹⁵⁰

Συγκεκριμένα, στο Αζερμπαϊτζάν είχαμε 130 υποθέσεις οι οποίες αναφέρονταν σε διάκριση λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και στα πλαίσια της πανδημίας η κατάσταση της εργασίας έγινε ακόμη πιο δύσκολη. Στη Ρουμανία μία έρευνα στην οποία συμμετείχαν τρανς, ίντερσεξ και non-binary άτομα έφερε στο φως πως 50% των ερωτηθέντων έψαχναν εργασία γιατί έπρεπε να καλύψουν βασικές ανάγκες (πχ. φαγητό), 70% ένιωθαν άγχος ότι δεν θα καταφέρουν να βρουν μία δουλειά λόγω της κατάστασής τους και 48% είχαν αρνητική εμπειρία στο εργασιακό περιβάλλον τους λόγω ταυτότητας φύλου. Ακόμη, στην Τουρκία ένας τρανς άνδρας απορρίφθηκε από ενδεχόμενη εργασία ως ψυχίατρος λόγω της τρανς κατάστασής του επειδή η αγγελία ζητούσε «άνδρα υπάλληλο». Τέλος, στη Τσεχική Δημοκρατία μέσω έρευνας που πραγματοποιήθηκε φανερώνεται πως τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα που εργάζονται στο τομέα της δικαιοσύνης και της εκπαίδευσης είναι πολύ δύσκολο να αποκαλύψουν το σεξουαλικό προσανατολισμό τους γιατί φοβούνται τις συνέπειες.^{151 152}

Βέβαια, σχετικά με τα παραπάνω είναι και η παροχή αγαθών και υπηρεσιών τα οποία αρνούνται στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα (πχ. διωγμός τρανς ατόμων στα Τίρανα, ένα γκρουπ από ΛΟΑΤΚΙ άτομα διώχθηκε από φεστιβάλ στην Κροατία και στη Δανία οι απειλές είναι παρούσες.

---

¹⁴⁹“ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, “Housing”, διαθέσιμο σε: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁵⁰“ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, “Employment” διαθέσιμο σε: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁵¹“ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, “Employment”, διαθέσιμο σε: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁵² Παρόλα αυτά, το θετικό είναι ότι ο νέος Ελληνικός Εργατικός Κώδικας περιλαμβάνει την έκφραση φύλου, ενώ στην Ουγγαρία ο Συνήγορος του Πολίτη ανέφερε ότι οι εργοδότες πρέπει να παρέχουν έμφυλες διευκολύνσεις σύμφωνα με την ταυτότητα φύλου. Σίγουρα η κατάσταση είναι πολύ καλύτερη από ότι ήταν τα προηγούμενα χρόνια χωρίς όμως αυτό να σηματοδοτεί ότι υπάρχει πλήρη και ίση απολαβή δικαιωμάτων για όλη τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα στον εργασιακό χώρο, ότι δεν απορρίπτονται από μία θέση εργασίας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου και άρα ότι δεν πέφτουν θύμα διακρίσεων.

Βέβαια, αυτό emπίπτει και στο κομμάτι της ελευθερίας της έκφρασης. Η πανδημία COVID-19 έκανε ακόμη πιο δύσκολη την πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες καθώς το χρονικό διάστημα που απαιτούνταν πιστοποιητικό νόσησης ή εμβολιασμού για είσοδο στα καταστήματα, τα τρανς άτομα αντιμετώπισαν θέματα ταυτοποίησης. Αυτό συνέβη -σύμφωνα με σχετική έρευνα του FAROS – στη χώρα μας όπου αρκετά τρανς άτομα παρενοχλήθηκαν και δεν έγιναν δεκτά σε καταστήματα, καφέ κι άλλους χώρους επειδή η εμφάνισή τους δεν ταίριαζε τα έγγραφά τους αλλά και μία λεσβία υπέστη την ίδια συμπεριφορά επειδή οι φύλακες πίστευαν ότι είναι άντρας.

2.2.4 Άσυλο:

i. Νομοθετικό Πλαίσιο σχετικά με το άσυλο:

Ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύονται και εφαρμόζονται τα διεθνή πρότυπα σε διάφορα ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης μπορεί να εμποδίσει τους ΛΟΑΤΚΙ αιτούντες άσυλο να τους παρασχεθεί η προστασία που χρειάζονται. Η Σύμβαση του 1951 για τους Πρόσφυγες, στην οποία όλα τα ΚΜ του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι συμβαλλόμενα μέρη, ορίζει ως πρόσφυγα ένα άτομο που δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί να επιστρέψει στη χώρα καταγωγής του επειδή θα διωχθεί, δηλαδή θα υποστεί σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του. Επιπλέον, για να αναγνωριστεί κανείς ως πρόσφυγας, αυτή η δίωξη πρέπει να λαμβάνει χώρα με βάση έναν από τους πέντε λόγους: φυλή, εθνικότητα, θρησκεία, πολιτικές πεποιθήσεις ή συμμετοχή σε μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα. Οι «Οδηγίες για τη Διεθνή Προστασία Αρ. 9» της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες (UNHCR) καθιστούν σαφές ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου emπίπτουν στους λόγους της Σύμβασης, ιδίως στην έννοια της ιδιότητας μέλους μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Ομοίως, η Επιτροπή Υπουργών στη Σύσταση¹⁵³ έχει σημειώσει ότι τα ΚΜ «πρέπει να αναγνωρίσουν ότι ένας βάσιμος φόβος δίωξης με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου μπορεί να είναι έγκυρος λόγος για την χορήγηση καθεστώτος πρόσφυγα και ασύλου βάσει της εθνικής νομοθεσίας» ενώ η αναδιατυπωμένη Οδηγία της Ευρωπαϊκής Ένωσης «(EU) Qualification Directive (2011/95)» απαιτεί επίσης από τα κράτη μέλη της Ε.Ε. να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου.

Η ρητή αναγνώριση στην εθνική νομοθεσία των κρατών ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός και η ταυτότητα φύλου emπίπτουν στους λόγους που ορίζονται στη Σύμβαση για τους Πρόσφυγες προσθέτει ένα σημαντικό επίπεδο νομικής προστασίας για τους αιτούντες άσυλο ΛΟΑΤΚΙ. Παρόλα αυτά, δεν έχουν αναγνωρίσει ρητά όλα τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου ή/και τα χαρακτηριστικά φύλου στη νομοθεσία τους για το άσυλο. Η αναγνώριση συγκεκριμένων μορφών μεταχείρισης ή διακρίσεων ως δίωξης κατά την έννοια της Σύμβασης για τους Πρόσφυγες θα έδινε στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα και όχι μόνο περισσότερες ευκαιρίες να λάβουν το καθεστώς του πρόσφυγα ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

Τέλος, ιδιαίτερη ανησυχία έχει εκδηλωθεί με την αντίληψη ότι τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα θα μπορούσαν να αναμένεται να αποκρύψουν τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου τους για να αποφύγουν τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων εάν επιστρέψουν στις χώρες καταγωγής τους. Αυτή η προσέγγιση απορρίφθηκε κατηγορηματικά από το

---

¹⁵³ Committee of Ministers of COE, 2010, “Measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity” Recommendation CM/Rec(2010)5, “X. Right to seek asylum”, παρ. 42-44, διαθέσιμο σε: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a

Δικαστήριο της ΕΕ (ΔΕΕ) το 2013. Νωρίτερα φέτος, το ΕΔΔΑ, στην απόφασή του στην υπόθεση «ΙΚ κατά Ελβετίας», τόνισε επίσης ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός είναι θεμελιώδης πτυχή της ταυτότητας και της συνείδησης ενός ατόμου και ότι, κατά συνέπεια, τα άτομα που υποβάλλουν αίτημα για διεθνή προστασία βάσει του σεξουαλικού τους προσανατολισμού δεν θα μπορούσαν να υποχρεωθούν να το κρύψουν».¹⁵⁴

ii. Παραβίαση του δικαιώματος παροχής ασύλου:

Ένας άλλος τομέας διακρίσεων και παραβίασης δικαιωμάτων όπου τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα υπόκεινται είναι αυτός του ασύλου και πιο συγκεκριμένα της διαδικασίας παροχής ασύλου, σημείο όπου εντοπίζονται και τα μεγαλύτερα προβλήματα. Λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, τρανς και ίντερσεξ άτομα μπορεί να έχουν ειδικές ανάγκες υποδοχής ή/και λόγους για διεθνή προστασία που σχετίζονται με διακριτές ευπάθειες. Οι αρχές των κρατών μελών πρέπει να καθορίσουν εάν αυτό συμβαίνει ή όχι χρησιμοποιώντας επαρκείς, αποτελεσματικούς και συμβατούς με τα θεμελιώδη δικαιώματα τρόπους για να διασφαλίσουν κατάλληλες συνθήκες υποδοχής και προστασίας για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Οι κατευθυντήριες γραμμές υπογραμμίζουν μια σειρά παραγόντων που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την αξιολόγηση του κατά πόσον ένα άτομο ΛΟΑΤΚΙ θα υποστεί δίωξη εάν επιστρέψει στη χώρα καταγωγής. Αυτές περιλαμβάνουν προσπάθειες αλλαγής του σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου του αιτούντος με εξαναγκασμό, την ύπαρξη νόμων που ποινικοποιούν τις σχέσεις μεταξύ ατόμων του ίδιου φύλου και συγκεκριμένες ενέργειες από τους λεγόμενους μη κρατικούς φορείς, όπως μέλη της οικογένειας ή ομάδες εξτρεμιστών.

Οι πιο σημαντικές προκλήσεις είναι οι εξής: α) μόνο μερικά ΚΜ της Ε.Ε. έχουν συγκεκριμένες εθνικές κατευθυντήριες γραμμές για τη λήψη συνεντεύξεων με ΛΟΑΤΚΙ άτομα β) οι υπάλληλοι ασύλου τείνουν να έχουν στερεότυπες απόψεις για το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, γ) παρατηρήθηκε στα περισσότερα ΚΜ της Ε.Ε. ότι δεν υπήρχαν ειδικές εγκαταστάσεις φιλοξενίας για ΛΟΑΤΚΙ άτομα αλλά ούτε ειδικά μέτρα –όπως μεταφορές σε μονόκλινα δωμάτια– τα οποία γίνονταν προσβάσιμα σε περίπτωση κακοποίησης ή παρενόχλησης δ) ελλιπής ενημέρωση στο αντίστοιχο προσωπικό των υπηρεσιών ασύλου ε) τα περισσότερα περιστατικά βίας ή παρενόχλησης με κίνητρο μεροληψίας κατά των αιτούντων άσυλο LGBTI δεν αναφέρονται και δεν καταγράφονται ως τέτοια και ζ) έλλειψη κατευθυντήριων γραμμών για την παροχή ειδικής υγειονομικής περίθαλψης (π.χ. ορμονική θεραπεία) σε διεμφυλικά άτομα που έχουν ήδη ξεκινήσει θεραπεία στις χώρες καταγωγής τους. Η διακοπή της θεραπείας σε τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες.¹⁵⁵

Ακόμη, ένα βασικό πρόβλημα που εμφανίστηκε στα αποτελέσματα της έρευνας ήταν η αδυναμία συλλογής επίσημων στατιστικών στοιχείων για την αριθμό των αιτήσεων ασύλου με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου. γεγονός που προφανώς δυσκολεύει τόσο το έργο της Ε.Ε. όσο και του ΣΤΕ καθώς δεν παρουσιάζεται ρεαλιστική εικόνα του ζητήματος. Τέλος, οι ανάγκες των τρανς αιτούντων άσυλο αντιμετωπίζονται ελάχιστα. Ορισμένες χώρες δεν έχουν συμπεριλάβει την ταυτότητα φύλου ως λόγο δίωξης στους κανονισμούς τους για το άσυλο κηρύσσοντας με αυτόν τον τρόπο πολλές αιτήσεις απαράδεκτες.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Věra Dvořáková, 2022, “Access to trans healthcare: the situation in Europe”, διαθέσιμο σε: <https://www.thenewfederalist.eu/access-to-trans-healthcare-the-situation-in-europe?lang=fr>

¹⁵⁵ FRA, 2017, “Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers”, διαθέσιμο στο: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-march-2017-monthly-migration-report-focus-lgbti_en.pdf

¹⁵⁶ <https://tgeu.org/tgeu-welcomes-coe-report-on-lgbt-rights-in-europe/>

Μεταξύ άλλων, εν έτει 2021 οι δυσκολίες των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων να λάβουν άσυλο σε ένα ΚΜ παρέμειναν αυξημένες και σε μερικές περιπτώσεις το προηγούμενο σενάριο φαντάζει ακατόρθωτο. Ντουζίνες ΛΟΑΤΚΙ ατόμων εγκατέλειψαν την Αλβανία ζητώντας άσυλο σε άλλο ΚΜ όπως και στην Πολωνία όπου σημειώθηκε μαζική έξοδος ΛΟΑΤΚΙ λόγω της πολιτικής κατάστασης που εξακολουθούσε να χειροτερεύει ενώ στη Γαλλία το ΥΠΕΞ έκρινε ότι αντίθετα με τον μέχρι τότε ισχύοντα νόμο οι ΛΟΑΤΚΙ+ αιτούντες άσυλο που προέρχονται από χώρα που ποινικοποιεί ή διώκει τέτοια άτομα δεν θα πρέπει να τους δέχονται αυτόματα καθεστώς πρόσφυγα και άρα δικαίωμα παροχής ασύλου. Ακόμη, η Ιρλανδία σε ένα αμφιφυλόφιλο άνδρα από τη Νιγηρία αρνήθηκε καθεστώς πρόσφυγα και αντιμετώπισε απέλαση ενώ στη Λιθουανία δήλωσε ότι τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα που αναζητούν άσυλο στη χώρα του θα παραμείνουν στα σπίτια τους όσο κρύβουν την ταυτότητα τους καθώς επίσης οι πολιτικοί της χώρας ονόμασαν την κατάσταση αυτή «παράνομη προσφυγική κρίση» και «υβριδικό πόλεμο».¹⁵⁷

Παράλληλα, όπως μας ενημερώνουν εισαγωγικά στοιχεία των στρατηγικών του «Action Plan 2020-2025», 40 % των συμμετεχόντων σε σχετική έρευνα της Ε.Ε. αποκαλύπτει ότι το γεγονός της απολαβής διάκρισης ισχυροποιείται όταν επιπρόσθετα τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα αποκαλύπτουν την καταγωγή τους (ethnic origin) ή το προσφυγικό υπόβαθρό τους, γεγονός που μας υποδεικνύει πως η συγκέντρωση πολλαπλών «status» δυσκολεύει την ίση απολαβή δικαιωμάτων και εδώ συγκεκριμένα την απολαβή ασύλου.¹⁵⁸ Τέλος, όταν ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή η ταυτότητα φύλου γίνονται αντιληπτά υπό το πρίσμα αυτού που υποτίθεται ότι είναι «κοινή γνώση», οι εθνικές διασφαλίσεις κατά των διακρίσεων μπορούν να παρέχουν μόνο περιορισμένες εγγυήσεις, αποκλείοντας εκείνους με λιγότερο κοινωνικά κατανοητές εμπειρίες του αντίστοιχου σεξουαλικού προσανατολισμού ή της ταυτότητας φύλου. Τα στοιχεία της νομοθεσίας της Ε.Ε. για το άσυλο καταδεικνύουν τους δυνητικούς κινδύνους που ενέχει η επίκληση υποθέσεων και στερεοτύπων σχετικά με την ομοφυλοφιλία για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων με βάση το σεξουαλικό προσανατολισμό.¹⁵⁹

2.2.5 Ελευθερία έκφρασης:

Το δικαίωμα στη ελευθερία έκφρασης δεν αναφέρεται απλώς στο ότι κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να εκφράζεται ελεύθερα. Αναφέρεται, επίσης, και στην διάδοση πληροφοριών η οποία πλέον συνδέεται με τα ΜΜΕ και το ίντερνετ. Τα παραπάνω φαίνονται στην πράξη μέσα από καταγραφή δεδομένων από την ILGA EUROPE. Στην Κύπρο σκηνή ελληνικής σειράς κόπηκε καθώς παρουσίαζε ένα φιλί μεταξύ δυο ανδρών, στην Ουγγαρία θεωρήθηκε απαραίτητο για να μην παραβιαστούν τα δικαιώματα των πελατών να αναφέρεται στο βιβλίο «Wonderland is for Everyone» σχετική προειδοποίηση ότι το βιβλίο αυτό περιέχει «μοτίβα συμπεριφοράς που απομακρύνονται από τις παραδοσιακές νόρμες για το φύλο» τη στιγμή που το υπάρχον κόμμα αρνούσαν καταφατικά τον αντι-λοάτκι χαρακτήρα των νομοσχεδίων που προσπαθούσε να περάσει ενώ στην Πολωνία σε ψήφισμα που εγκρίθηκε στις 16 Σεπτεμβρίου 2021, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο καταδίκασε τη συνεχιζόμενη επιδείνωση της ελευθερίας των ΜΜΕ και του κράτους δικαίου στην Πολωνία, καθώς και τον αντίκτυπό της στα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ.

¹⁵⁷ “ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, “Asylum”, διαθέσιμο σε: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁵⁸ European Commission, 2020, “Union of Equality: LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025”, 12.11.2020 COM(2020) 698 final, σελ. 6, διαθέσιμο σε: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0698&rid=7>

¹⁵⁹ Peter Dunne, 2020, Publications Office of the European Union, “Sexual orientation discrimination law outside the labour market”

Ακόμη, στη Ρωσία υπήρξαν αρκετές προσπάθειες να μπλοκαριστούν ιστότοποι με θέμα τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, κόπηκε μια τρίλεπτη σεξουαλική σκηνή μεταξύ ενός παντρεμένου ομοφυλόφιλου ζευγαριού ενώ το κατάστημα τροφίμων «VkusVill» παρουσίασε μια οικογένεια ουράνιου τόξου στη διαφήμισή τους για τις «Οικογενειακές συνταγές ευτυχίας». Οι αντιδράσεις στο τελευταίο οδήγησαν σε απειλές και εγκατάλειψη της χώρας. Τέλος, στην Τουρκία επιβλήθηκε πρόστιμο στο Τουρκικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (RTÜK) για την προβολή μίας τρανς γυναίκας, καταργήθηκαν εφαρμογές γνωριμιών απευθυνόμενες μόνο σε γκέι άτομα και το βιβλίο «Heartstopper» πωλούνταν σε φάκελο -δηλαδή το εξώφυλλό του δεν ήταν εμφανές- με ετικέτα «επιβλαβές για τα παιδιά».¹⁶⁰

ΜΕΡΟΣ Γ'

Γ. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΜΕΤΡΑ/ΛΥΣΕΙΣ:

Έχοντας αναφερθεί σε όλα τα παραπάνω γίνεται εύκολα αντιληπτό πως η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων αντιμετωπίζει ακόμη πολλά εμπόδια, τα οποία είναι αποτέλεσμα διακρίσεων και πρέπει να αντιμετωπισθούν. Ωστόσο, πριν περάσουμε στις προτεινόμενες λύσεις οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι οι παρακάτω προτεινόμενες λύσεις αποτελούν ενδεχόμενες προτάσεις και συστάσεις στα ΚΜ γύρω από τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων που παραβιάζονται ή έστω δεν παρέχεται το κατάλληλο νομικό πλαίσιο για αυτά. Ακόμη, το κάθε ΚΜ αποτελεί μία ξεχωριστή οντότητα μέσα σε αυτό που ονομάζουμε Συμβούλιο της Ευρώπης με μία ξεχωριστή «τάξη πραγμάτων» και ταυτότητα από αυτή των υπολοίπων ΚΜ. Συνεπώς, οι παρακάτω προτάσεις ενδέχεται να μην μπορούν να εφαρμοστούν πλήρως είτε καθόλου είτε με τον ίδιο τρόπο είτε με τον ίδιο βαθμό επιτυχίας σε όλα τα ΚΜ του ΣΤΕ καθώς αγγίζουν τον τρόπο λειτουργίας του κράτους και άρα την κρατική κυριαρχία. Το πιο υγιές και λειτουργικό είναι τα ίδια τα ΚΜ να κατανοήσουν την αναγκαιότητα των παρακάτω μέτρων και να εισαχθούν σε μία διαδικασία αναθεώρησης της «τάξης πραγμάτων» τους η οποία αποκλείει μία μερίδα του πληθυσμού τους, ΛΟΑΤΚΙ άτομα, ενώ παράλληλα δίνει προνόμια σε ό,τι emπίπτει στο ετεροκανονικό παραδείγμα.

3.1 ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΡΟΛΗΠΤΙΚΟ: ¹⁶¹

3.1.1 Εκπαίδευση:

Τα προγράμματα σπουδών της σχολικής, πανεπιστημιακής και επαγγελματικής εκπαίδευσης θα πρέπει να αναθεωρηθούν- στο κάθε ΚΜ όσο είναι εφικτό- προκειμένου να περιέχουν μια ενότητα για τα ζητήματα των ΛΟΑΤΚΙ. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι σε κάθε επίπεδο η μισαλλοδοξία και οι διακρίσεις δεν έχουν θέση τόσο εντός σχολικού, πανεπιστημιακού ή επαγγελματικού περιβάλλοντος όσο και εκτός από αυτά καθώς τα τελευταία οδηγούν σε ρητορική μίσους και βίας οι συνέπειες των οποίων είναι εξαιρετικά επιβλαβείς για τα άτομα που πλήττονται.

Τα μέτρα αυτά θα πρέπει να αντιμετωπίζουν τον εκφοβισμό των μαθητών και των σπουδαστών ΛΟΑΤΚΙ στην εκπαίδευση, με ιδιαίτερη προσοχή στις αναθεωρήσεις των σχολικών βιβλίων για

---

¹⁶⁰ ILGA, 2022, "ILGA Europe Annual Review 2022", "Freedom of expression", διαθέσιμο σε: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁶¹ ECRI, 2021, "Factsheet on LGBTI issues", σελ. 7-8, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/ecri-factsheet-lgbti-issues/1680a1960a>

την αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με αυτά τα ζητήματα και την αποτελεσματική καταπολέμηση των φοβικών στερεοτύπων αλλά και προκαταλήψεων των ΛΟΑΤΚΙ. Όλοι οι μαθητές και οι φοιτητές οφείλουν να έχουν τις απαραίτητες πληροφορίες, την προστασία και την υποστήριξη που θα τους επιτρέψουν να ζουν χωρίς φόβο ή ανησυχία, ανεξάρτητα από το σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου ή τα χαρακτηριστικά φύλου τους ενώ παράλληλα η κατάργηση κάθε νομικής απαγόρευσης παροχής πληροφοριών σχετικά με την ομοφυλοφιλία στα παιδιά καθίσταται επιτακτική.

Τέλος, οι αρχές θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι όλα τα σχολεία ενθαρρύνονται να εφαρμόζουν πολιτική για την πρόληψη, την παρακολούθηση και την αντιμετώπιση φοβικών περιστατικών ΛΟΑΤΚΙ, συμπεριλαμβανομένου του εκφοβισμού, με κατευθυντήριες γραμμές για τους μαθητές, τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς. Πηγή έμπνευσης για το τελευταίο πλαίσιο αποτελεί η «Σύσταση Γενικής Πολιτικής 10» της ECRI σχετικά με την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς.¹⁶²

3.1.2 Επιμόρφωση:

Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να εκπαιδεύονται σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της μισαλλοδοξίας και των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ, την προώθηση της κατανόησης και του σεβασμού των μαθητών ΛΟΑΤΚΙ στα σχολεία και την πρόληψη του εκφοβισμού ο οποίος μπορεί να λάβει τη μορφή της ρητορικής βίας και μίσους. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να παρέχεται κατάλληλο διδακτικό υλικό. Οι αξιωματούχοι επιβολής του νόμου, οι εισαγγελείς και οι δικαστές θα πρέπει να λαμβάνουν κατάλληλη κατάρτιση σχετικά με τα ζητήματα που άπτονται της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας προκειμένου να γνωρίζουν περί τίνος πρόκειται και να επιτελούν τα καθήκοντα τους όντες κοντά στον πολίτη και μακριά από διακριτικές συμπεριφορές ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

Οι συνεργαζόμενοι εταίροι στην εν λόγω κατάρτιση θα πρέπει να περιλαμβάνουν φορείς ισότητας και την κοινότητα του ουράνιου τόξου per se ούτως ώστε η επιμόρφωση αυτή να είναι όσο το δυνατόν πιο ενημερωτική και κατά συνέπεια πιο αποτελεσματική. Ακόμη, χρήσιμο θα ήταν να διενεργούνται εκτιμήσεις επιπτώσεων για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των δραστηριοτήτων κατάρτισης και, εάν είναι απαραίτητο, για την προσαρμογή τους.

Τέλος, οι επαγγελματίες των ΜΜΕ οφείλουν να συμμετάσχουν σε κατάλληλες συνεδρίες κατάρτισης σχετικά με τα νομικά και άλλα πρότυπα για την καταπολέμηση της φοβικής ρητορικής μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ προσώπων, των στερεοτύπων, της ημιμάθειας και της παραπληροφόρησης που συχνά λαμβάνει τη μορφή διάδοσης ψεύτικων ειδήσεων. Όλα τα προηγούμενα αποτελούν εμπόδιο στην πορεία προς την πρόοδο καθώς εμμένουν στη στασιμότητα και στις διακρίσεις. Θα πρέπει να αναπτυχθούν προγράμματα ενδοϋπηρεσιακής κατάρτισης σε θέματα ΛΟΑΤΚΙ για όλους τους άλλους σχετικούς επαγγελματίες (πχ. ιατρικός τομέας) σε όλα τα ΚΜ ούτως ώστε όταν προκύπτει ένα ζήτημα το σχετικό μέλος αυτής της υπηρεσίας να είναι σε θέση να γνωρίζει πως πρέπει να επιλύσει το ζήτημα άμεσα χωρίς να λάβει μεγαλύτερες και πιο επικίνδυνες διαστάσεις.

Δεδομένου ότι το τελευταίο είναι αρκετά δύσκολο ωφέλιμο θα ήταν να πραγματοποιείται τακτική επιμόρφωση στους τομείς όπου το κάθε ΚΜ αντιμετωπίζει τα μεγαλύτερα προβλήματα. Η επιμόρφωση πρέπει να γίνεται σχετικά με (about) τα ανθρώπινα δικαιώματα (πχ. γνώση και

---

¹⁶² ECRI, 2021, “Factsheet on LGBTI issues”, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/ecri-factsheet-lgbti-issues/1680a1960a>

κατανόηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του τι είναι και του τρόπου με τον οποίο προστατεύονται), μέσω (through) των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (πχ. ότι η μάθηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να συνάδει με τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμμετοχή, ελευθερία σκέψης και έκφρασης, κ.λπ.) και τέλος με σκοπό (for) τα ανθρώπινα δικαιώματα (πχ. ανάπτυξη δεξιοτήτων, στάσεων και αξιών για να μπορούν τα ΚΜ να εφαρμόζουν τις αξίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να αναλαμβάνουν δράση).¹⁶³

3.1.3 Δικαιώματα κατάλληλης υγειονομικής περίθαλψης, σωματικής ακεραιότητας και σωματικής αυτονομίας:¹⁶⁴

Ορισμένα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας ενδέχεται να έχουν ειδικές ιατρικές ανάγκες, όπως η πρόσβαση σε ορμονική θεραπεία και χειρουργικές επεμβάσεις αλλαγής φύλου, καθώς και συγκεκριμένα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη νομική αναγνώριση φύλου και το δικαίωμα στη σωματική και σωματική αυτονομία, η άρνηση ή η στέρηση των οποίων μπορεί να συνιστά διάκριση. Τα ΚΜ θα πρέπει να διασφαλίζουν για αρχή ότι η θεραπεία αλλαγής φύλου διατίθεται στα διεμφυλικά άτομα. Ιδανικά θα πρέπει να διασφαλίζουν και ότι το κόστος της αλλαγής φύλου επιστρέφεται από τα δημόσια συστήματα ασφάλισης υγείας ή έστω να παρέχουν μία οικονομική υποστήριξη στα άτομα αυτά καθώς οι εν λόγω εγχειρήσεις είναι πολυδάπανες και χρονοβόρες καθώς περιλαμβάνουν μία πληθώρα εξετάσεων και «αλλαγών».

Ακόμη, το δικαίωμα των ίντερσεξ παιδιών στη σωματική ακεραιότητα και τη σωματική αυτονομία θα πρέπει να προστατεύεται αποτελεσματικά. Οι ιατρικώς περιττές χειρουργικές επεμβάσεις «κανονικοποίησης» του φύλου και άλλες θεραπείες αυτού του είδους θα πρέπει να απαγορεύονται έως ότου το παιδί είναι σε θέση να συμμετάσχει στην απόφαση, με βάση το δικαίωμα αυτοδιάθεσης και την αρχή της ελεύθερης και εν επί γνώσει συναίνεσης. Όπου δεν υπάρχει ήδη, τα ΚΜ θα πρέπει να θεσπίσουν γρήγορα νομοθεσία που να απαγορεύει τις περιττές χειρουργικές επεμβάσεις και θεραπείες σε ίντερσεξ άτομα καθώς επίσης τις λεγόμενες «θεραπίες μεταστροφής» οι οποίες -όπως αναφέρθηκε παραπάνω- έχουν σημαντικά αρνητικό αντίκτυπο στις ζωές όσων τις έχουν υποστεί ενώ οι πρακτικές υποχρεωτικής ή καταναγκαστικής στείρωσης για τρανς άτομα που αναζητούν νόμιμη αναγνώριση φύλου άλλος τομέας όπου η ευαισθητοποίηση αλλά και η εκπαίδευση είναι ζωτικής σημασίας.

Τέλος, χρήσιμο θα ήταν να δημιουργηθούν υπηρεσίες άμεσης πρόσβασης που παρέχουν συμβουλές και βοήθεια σχετικά με τα ζητήματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, σωματικής ακεραιότητας και σωματικής αυτονομίας τόσο για τα ενήλικα ΛΟΑΤΚΙ άτομα όσο και για τα ανήλικα αλλά και τους γονείς του. Οι συμβουλές αυτές θα πρέπει να δίνονται από καταρτισμένο κυρίως ιατρικό προσωπικό που βασίζεται σε αντικειμενική και αμερόληπτη επιστημονική γνώση.

3.2 ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΤΑΣΤΑΛΤΙΚΟ

Στο κατασταλατικό επίπεδο, δηλαδή στο πεδίο του πως πρέπει να ενεργήσουμε στο παρόν-μέλλον για να σταματήσουμε τις παραβατικές συμπεριφορές των ΚΜ και κατά συνέπεια την παραβίαση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων στοχεύοντας προφανώς στην όσο δυνατότερο

---

¹⁶³Council of Europe, Educational approaches and guidance, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/gender-matters/human-rights-education-more-than-an-educational-approach>

¹⁶⁴ ECRI, 2021, “Factsheet on LGBTI issues”, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/ecri-factsheet-lgbti-issues/1680a1960a>

καλύτερη απολαβή τους αξιοσημείωτη πηγή γνώσης και έμπνευσης μπορεί να αποτελέσει η δράση της Ε.Ε. σχετικά με τη «στρατηγική ισότητας για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα», οι συστάσεις της ECRI, οι συστάσεις του Συμβουλίου Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών, της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, της Επιτροπής Υπουργών, οι τοποθετήσεις ειδικών επιστημόνων πάνω σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι τοποθετήσεις αντίστοιχων οργανώσεων που απεικονίζουν την τρέχουσα κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων κ.α.

3.2.1 Ρητορική Μίσους και Βίας:¹⁶⁵

Σχετικά με τη ρητορική μίσους μπορούμε να επιστήσουμε την προσοχή μας σε ένα βασικό παράγοντα που ονομάζεται «απονομιμοποίηση πολιτικών ισότητας ΛΟΑΤΚΙ στο δημόσιο λόγο» ο οποίος -σύμφωνα με το Συμβούλιο Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών του ΣΤΕ- συνδέεται επίσης με: α) την αποσυναρμολόγηση και την αναπλαισίωση πολιτικής, β) την υπονόμευση της εφαρμογής νόμων και πολιτικών και γ) τη διάβρωση των μηχανισμών ένταξης και λογοδοσίας ως εκφάνσεις της ρητορικής μίσους. Προσωπικά θεωρώ πως οι εκφάνσεις αυτές έχουν λειτουργικότητα σε όλο το κομμάτι των διακρίσεων (βλ. συμπεράσματα Μέρους Γ') και για αυτό το λόγο εδώ θα κάνουμε μνεία μόνο στην απονομιμοποίηση πολιτικών.

Όσο αναφορά το πρώτο με τον όρο «λεκτική απονομιμοποίηση» ή «απονομιμοποίηση» («Discursive delegitimization») αναφερόμαστε στον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα και ο λόγος χρησιμοποιούνται ως όπλα για τη δημιουργία μιας ατμόσφαιρας εχθρικής τόσο προς τους στόχους της ΛΟΑΤΚΙ πολιτικής όσο και προς τα ίδια τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Περιλαμβάνει αντι-ΛΟΑΤΚΙ λόγο και ρητορική μίσους, καθώς και επιτυχημένες και ανεπιτυχείς προσπάθειες λογοκρισίας των φωνών και οργανώσεων που υποστηρίζουν την ισότητα αυτών των ατόμων. Υπήρξαν όλο και περισσότερα παραδείγματα τέτοιων απονομιμοποιητικών λόγων που προέρχονται από δημόσιες αρχές και πολιτικά πρόσωπα σε όλα τα επίπεδα σε πολλά ΚΜ (πχ. Τσεχική Δημοκρατία, Σερβία, Ουγγαρία, Πολωνία). Όπως αντιλαμβανόμαστε, το τελευταίο λαμβάνει πολύ μεγαλύτερες διαστάσεις μέσω του διαδικτύου, των ΜΜΕ και των social media πόσο μάλλον τα τελευταία χρόνια όπου η πανδημία και το επιβεβλημένο lockdown εξέθεσε -κυρίως- τα νεαρά ΛΟΑΤΚΙ άτομα πολύ περισσότερο από όσο συνήθως μπροστά στις θόνες. Αυτό καθιστά επιτακτικό τον τερματισμό του. Η πληροφορία κινείται με μεγάλη ταχύτητα συνεπώς το ίδιο κάνει και ο εκφοβισμός ο οποίος παρόλο που δεν είναι δια ζώσης δεν σημαίνει πως δεν έχει επιβλαβείς συνέπειες στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα που πλήττονται από αυτόν μιας και μέσω του διαδικτύου η ανωνυμία κυριαρχεί και ο θύτης μπορεί να κυνηγεί το θύμα παντού.

Για αυτό το λόγο, όλα τα ΚΜ έχουν πρέπει να κληθούν να ευαισθητοποιήσουν το κοινό σχετικά με τους κινδύνους της ρητορικής μίσους, αποδεικνύοντας τόσο την πλαστότητα των θεμελίων στα οποία βασίζεται όσο και το απαράδεκτό της, να παρέχουν υποστήριξη στα θύματα τόσο ατομικά όσο και συλλογικά με συμβουλές και καθοδήγηση, να ενθαρρύνουν και να διευκολύνουν την αναφορά ρητορικής μίσους και να παρέχουν υποστήριξη για αυτορρύθμιση από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς για την καταπολέμηση της ρητορικής μίσους. Η ποινικοποίηση ρητορικής μίσους λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου είναι εξέχουσας σημασίας και

---

¹⁶⁵Congress of Local and Regional Authorities, 2021, “Protecting LGBTI people in the context of rising anti-LGBTI hate speech and discrimination: The role of local and regional authorities”, 40th SESSION, Report, CG(2021)40-1817, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/protecting-lgbti-people-in-the-context-of-rising-anti-lgbti-hate-speech/1680a28860>

μπορεί να επιτευχθεί με τροποποιήσεις στον ποινικό κώδικα, ευαίσθητο σημείο των ΚΜ.¹⁶⁶ Ορισμένα ΚΜ τα έχουν καταφέρει περίφημα σε αυτό το κομμάτι όμως κάποια άλλα υστερούν. Σε ΚΜ όπου σχετική νομοθεσία έχει υιοθετηθεί και δεν εφαρμόζεται (πχ. Σερβία) θα πρέπει να υπάρξει συμπερίληψη των πολιτικών και θρησκευτικών οντοτήτων στον τομέα της λογοδοσίας, επανεξέταση της εφαρμογής της Σύστασης και άσκηση περαιτέρω πιέσεων από την ECRI ούτως ώστε τα ΚΜ αυτά να προβούν έστω στη χάραξη κατευθυντήριων γραμμών που απέχουν.

Προκειμένου να καταπολεμηθεί η ρητορική μίσους, και έχοντας κατά νου ότι ούτε οι πολιτιστικές, ούτε παραδοσιακές ούτε οι θρησκευτικές αξίες, ούτε οι κανόνες μιας «κυρίαρχης κουλτούρας» μπορούν να επικαλεστούν για να δικαιολογήσουν τη ρητορική μίσους ή οποιαδήποτε άλλη μορφή διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ κοινοτήτων, οι τοπικές και περιφερειακές αρχές των ΚΜ μπορούν: α) να εφαρμόσουν σαφείς κώδικες δεοντολογίας που να απαγορεύουν τη ρητορική μίσους, β) να καταστήσουν την αναφορά της ρητορικής μίσους όσο το δυνατόν πιο εύκολη (πχ. για παράδειγμα με την ανάπτυξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και γ) να ενθαρρύνουν το διάλογο ανάμεσα ΛΟΑΤΚΙ άτομα και φορείς ή/και φορείς μεταξύ τους προκειμένου να έχουμε ενημέρωση του πληθυσμού αλλά και ανάπτυξη δραστηριοτήτων ευαισθητοποίησης σχετικά με τις διακρίσεις κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Είναι σημαντικό στη διάπλαση πολιτικών εντάσσονται άτομα τα οποία είναι το «target-group» αυτών των πολιτικών.

Για την καταπολέμηση των εγκλημάτων μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων χρήσιμα θα ήταν: α) η θέσπιση τοπικής νομοθεσίας που απαγορεύει τα εγκλήματα μίσους λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας φύλου, β) η συνεργασία πολλαπλών φορέων (πχ. αστυνομικές αρχές, διοικητικές αρχές) στο πεδίο αυτό και γ) η δημιουργία ολοκληρωμένου συστήματος συλλογής στοιχείων με δυνατότητα διενέργειας μελετών για τον εντοπισμό των βασικών αιτιών, των συνεπειών και των μορφών αυτών των διακρίσεων και του μίσους στο σημερινό πλαίσιο.

Τέλος, με όλα τα παραπάνω πρέπει να έχουμε κάτι νου ότι η ρητορική μίσους όταν εμφανίζεται να εκφράζεται από τον απλό πολίτη θεωρείται πρόβλημα ενώ όταν εμφανίζεται να εκφράζεται από οντότητες που αντιπροσωπεύουν σημαντική μερίδα πληθυσμού (πχ. πολιτική ηγεσία, θρησκευτικές αρχές του κράτους) τότε εκεί θα πρέπει να κάνουμε λόγο για «επικίνδυνο έδαφος». Ένα απλό παράδειγμα που αποδεικνύει το τελευταίο είναι ότι η ρητορική μίσους που χρησιμοποιείται από πολιτικούς είναι μεγαλύτερο πρόβλημα όταν διαπράττεται από πολιτικούς από κυβερνώντα κόμματα, καθώς αυτοί οι πολιτικοί είναι σε θέση να χρησιμοποιήσουν την πολιτική τους δύναμη για να περάσουν από το λόγο στη δράση.¹⁶⁷

3.2.2 Γάμος- Υιοθεσία και άλλα κοινωνικά δικαιώματα:

Το κομμάτι του γάμου-συμφώνου συμβίωσης και της υιοθεσίας είναι άμεσο και έμμεσα συνδεδεμένο. Συνεπώς, οι απαραίτητες δράσεις που πρέπει να παρθούν θα πρέπει να είναι τέτοιες που να καλύπτουν τη μεταξύ τους σύνδεση και ό,τι απορρέει από αυτή. Ως εκ τούτου, σε γενικά

---

¹⁶⁶ECRI, 2015, “General Policy Recommendation N°15” διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15>

¹⁶⁷ Congress of Local and Regional Authorities, 2021, “Protecting LGBTI people in the context of rising anti-LGBTI hate speech and discrimination: The role of local and regional authorities”, 40th SESSION, Report, CG(2021)40-1817, παρ. 51, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/protecting-lgbti-people-in-the-context-of-rising-anti-lgbti-hate-speech/1680a28860>

πλαίσια το Συμβούλιο της Ευρώπης θα πρέπει να ενθαρρύνει τα πολιτικά, τα διοικητικά και τα δικαστικά όργανα των κρατών μελών:

- να μεταρρυθμίσουν τυχόν νόμους που (χωρίς πειστική αιτιολόγηση) εξακολουθούν να αποκλείουν τους συντρόφους του ίδιου φύλου (ή τους ανύπαντρους) συντρόφους ή τα παιδιά τους από οποιοδήποτε δικαίωμα, ευθύνη ή καθεστώς
- να συμπεριλάβουν ρητά μια ευρύτερη ποικιλία οικογενειών κατά τη θέσπιση νέων νόμων
- να συμπεριλάβουν τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα στο κομμάτι της αναδόμησης της παλιάς και στην πλαισίωση νέας πολιτικής ενώ παράλληλα υπάρχει απόδειξη αυτής της συμπερίληψης ως δείγμα καταπολέμησης των διακρίσεων
- να αναγνωρίσουν πληρέστερα κάθε αλλοδαπό οικογενειακό καθεστώς των ομόφυλων ζευγαριών και των παιδιών τους
- να δημιουργήσουν προγράμματα συνεργασίας και συντονισμού με διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη, όπως εταιρείες, ΜΚΟ και συνδικαλιστικές οργανώσεις, σχετικά με τον τρόπο υιοθέτησης ειδικών πολιτικών για τα άτομα ΛΟΑΤΚΙ και να προωθήσουν τη διαχείριση της πολυμορφίας
- να προωθήσουν και να παρέχουν βοήθεια για τη δημιουργία ασφαλών χώρων, όπως κέντρα υποστήριξης στους τομείς της υποστήριξης της ψυχικής υγείας, της παροχής συμβουλών, της καθοδήγησης, της ομαδικής και ατομικής συμβουλευτικής, της κατάρτισης και της εκπαίδευσης
- να επιβλέπουν την υλοποίηση και την εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων στους τομείς της απασχόλησης, της στέγασης, της κοινωνικής προστασίας, της υγείας και του ασύλου όπου εντοπίζονται τα περισσότερα προβλήματα, όπως το έργο της ECRI. Να κινητοποιηθούν ,δηλαδή, και αντίστοιχες υπηρεσίες και δομές στο εσωτερικό.
- να αναπτύξουν και εφαρμόσουν προγράμματα κατάρτισης για εργοδότες σχετικά με την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ στο εργασιακό περιβάλλον¹⁶⁸
- να αναθεωρήσουν την εφαρμογή της Σύστασης CM/Rec(2010)5 ώστε να τη διανθίσουν περαιτέρω για να έχει καλύτερη εφαρμογή. Έχουν περάσει 12 χρόνια από τότε συνεπώς είμαστε σε θέση να έχουμε μία πιο ξεκάθαρη εικόνα των εμποδίων.

Επίσης, τα ΚΜ μπορούν παραδειγματιστούν από το «Action Plan 2020-2025» της Ε.Ε. σχετικά με τη «στρατηγική ισότητας για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα» με τους πυλώνες του που είναι α) η αντιμετώπιση των διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, β) η διασφάλιση της ασφάλειας των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων και γ) η οικοδόμηση κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς για τα ΛΟΑΤΚΙ στο οποίο γίνεται μνεία και για ζητήματα τα οποία δεν θίγει το ΣΤΕ όπως για παράδειγμα το πρόβλημα ταυτοποίησης των τρανς ατόμων από εφαρμογές τεχνητής νοημοσύνης στις οποίες παρουσιάζεται ασυμβατότητα των προσώπων και των εγγράφων τους. Η διεξαγωγή θεματικών ανταλλαγών σχετικά με τάσεις, αναδυόμενα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αξιολόγηση και η προώθηση καλών πρακτικών στα κράτη μέλη αλλά και η ευαισθητοποίηση σχετικά με τα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης σε σχέση με το SOGIESC θα ήταν πολύ σημαντικά βήματα.¹⁶⁹

---

¹⁶⁸ Congress of Local and Regional Authorities, 2021, “Protecting LGBTI people in the context of rising anti-LGBTI hate speech and discrimination: The role of local and regional authorities”, 40th SESSION, Report, CG(2021)40-1817, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/protecting-lgbti-people-in-the-context-of-rising-anti-lgbti-hate-speech/1680a28860>

¹⁶⁹ SOGI, “European Governmental LGBTI Focal Points Network”, διαθέσιμο σε: <https://www.coe.int/en/web/sogi/european-governmental-lgbti-focal-points-network>

Τα υψηλά επίπεδα συναίνεσης -όπου επιτυγχάνονται- θα πρέπει να αποτελέσουν κινητήρια δύναμη για το ΕΔΔΑ να περιορίσει την ευχέρια, μερική ή ολική, που είχαν οι χώρες να αποφασίσουν ποια δικαιώματα και υποχρεώσεις θα διαθέσουν στα ζευγάρια του ίδιου φύλου. Κατά συνέπεια, μπορεί να αναθεωρήσει: α) το φάσμα των μέτρων προστασίας και των οφελών που θα πρέπει να διατίθενται στα ζευγάρια του ίδιου φύλου σε τις ευρωπαϊκές χώρες ¹⁷⁰, β) το αντίστοιχο φάσμα που θα πρέπει να συνδέεται με οποιαδήποτε μορφή καταχωρημένης συμβίωσης που έχει εισαχθεί ή πρόκειται να θεσπιστεί σε ευρωπαϊκές χώρες που δεν επιτρέπουν στα ζευγάρια του ίδιου φύλου να παντρευτούν και γ) το (πιθανώς ευρύτερο) φάσμα μέτρων προστασίας και παροχών για τα οποία το αλλοδαπό οικογενειακό καθεστώς των ομόφυλων ζευγαριών θα πρέπει πάντα να αναγνωρίζεται σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες ¹⁷¹

Δεδομένου ότι η τροποποίηση της ορολογίας της ΕΣΔΑ φαντάζει ένα απίθανο σενάριο, το ΕΔΔΑ θα πρέπει για αρχή να δίνει σημαντική βαρύτητα στους λόγους που προσφέρονται ως αιτιολόγηση σε μία ενδεχόμενη παραβίαση σχετικά με την ΛΟΑΤΚΙ οικογενειακή ζωή και να στέκεται ακόμη πιο επικριτικά απέναντί τους διερευνώντας τους βαθύτερα καθώς ο περαιτέρω στιγματισμός και ο διαχωρισμός μέσω του νόμου δεν είναι νόμιμοι στόχοι των ΚΜ σύμφωνα με τη ΕΣΔΑ. Σχετικά με το γάμο-σύμφωνο συμβίωσης τόσο το ΕΔΔΑ όσο και μη δικαστικά όργανα του ΣΤΕ θα πρέπει να πιέσουν παραπάνω τα ΚΜ να παρέχουν μία μορφή αναγνώρισης των ομόφυλων ζευγαριών η οποία θα γίνεται αποδεκτή από το ένα ΚΜ στο άλλο ΚΜ και ιδανικά θα βρίσκεται κοντά στα αντίστοιχα οφέλη που παρέχει ο γάμος ως ένδειξης ενσωμάτωσης και εξάλειψης των διακρίσεων. Στο κομμάτι της υιοθέτησης θα πρέπει να αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο το «καλύτερο συμφέρον» του παιδιού τόσο όταν αυτό εμφανίζεται εντός ενός ετερόφυλου ζευγαριού όσο και όταν εμφανίζεται και εντός ενός ομόφυλου ζευγαριού.

Μέσα από όλα τα παραπάνω γίνεται αντιληπτή η ανάγκη ύπαρξης «κατευθυντήριων γραμμών» που λειτουργούν ως ομπρέλα και βοηθητικά στα μέτρα αυτά. Η «αποσυναρμολόγηση και η αναπλαισίωση πολιτικής»¹⁷² αναφέρεται σε μία μορφή οπισθοδρόμησης που μπορεί να λάβει χώρα στο επίπεδο του θεσμικού σχεδιασμού ενός καθεστώτος πολιτικής, δηλαδή υιοθετούνται πολιτικές ή τροποποιούνται ήδη υπάρχουσες όπως είχε συμβεί στη Λιθουανία και τη Ρωσία τα προηγούμενα χρόνια. Για παράδειγμα μέσω της «νομοθεσίας κατά της ΛΟΑΤΚΙ προπαγάνδας» απαγορευόταν η συζήτηση για το σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου με αντικειμενικούς ή θετικούς όρους, είτε δημόσια είτε παρουσία ανηλίκων. Ωστόσο, τα ΚΜ πρέπει να εργαστούν στο κλίμα της αποσυναρμολόγησης και της αναπλαισίωσης πολιτικής υπό το πρίσμα της εξέλιξης και της προόδου. Πρέπει δηλαδή οι «παραδοσιακές» πολιτικές να αναθεωρηθούν. Αυτό σημαίνει ότι το είδος των πολιτικών (policies) αλλά και των πολιτικών (προσώπων) που τις ασκούν οφείλουν να έρθουν σε άμεση επαφή και διαβούλευση με τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα.

Εκτός από το τελευταίο, υπάρχουν και άλλοι 2 παράγοντες οι οποίοι φαίνονται να αποτελούν εμπόδιο στο κομμάτι της προόδου γενικότερα στα ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα. Είναι εξαιρετικά χρήσιμο

---

¹⁷⁰ Ακόμη και σε χώρες όπου τα ζευγάρια του ίδιου φύλου δεν επιτρέπεται να επισημοποιήσουν τη σχέση τους ως γάμο ή καταχωρισμένη συμβίωση· ακόμη και σε χώρες όπου αυτές οι προστασίες και τα οφέλη είναι διαθέσιμα μόνο σε παντρεμένους συντρόφους διαφορετικού φύλου.

¹⁷¹ Kees Waaldijk, 2017, Council of Europe-SOGI, “Extending rights, responsibilities and status to same-sex families. trends across Europe” ,σελ. 18

¹⁷² Congress of Local and Regional Authorities, 2021, “Protecting LGBTI people in the context of rising anti-LGBTI hate speech and discrimination: The role of local and regional authorities”, 40th SESSION, Report, CG(2021)40-1817, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/protecting-lgbti-people-in-the-context-of-rising-anti-lgbti-hate-speech/1680a28860>

να τους εντοπίσουμε για να μπορέσουμε στο μέλλον να τους αντιμετωπίσουμε. «Η υπονόμηση της εφαρμογής πολιτικών που διευκολύνουν την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων»¹⁷³ μπορεί να συμβεί σε πολλαπλά κυβερνητικά επίπεδα. Οι κυβερνητικοί παράγοντες εμφανίζονται να εφαρμόζουν ανεπαρκώς την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, τους τοπικούς νόμους και διατάξεις, καθώς και τις διεθνείς συμφωνίες και τις δικαστικές αποφάσεις. Οι τακτικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για το προηγούμενο περιλαμβάνουν την καθυστέρηση και την καθυστέρηση της εφαρμογής, την παρακράτηση των απαραίτητων πόρων για να καταστεί δυνατή η εφαρμογή και την αποτυχία παροχής της απαραίτητης εκπαίδευσης αλλά και πληροφοριών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τόσο η Λιθουανία όσο και η Βόρεια Μακεδονία.

Αυτή η τελευταία πτυχή της οπισθοδρόμησης αφορά τη «διάβρωση των μηχανισμών ένταξης και λογοδοσίας»¹⁷⁴, δηλαδή τη σχέση μεταξύ κυβέρνησης και κοινωνίας των πολιτών. Η ικανότητα λογοδοσίας των κυβερνητικών φορέων έχει ήδη αποδυναμωθεί σε καταστάσεις στις οποίες οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών δεν περιλαμβάνονται πλέον στις διαδικασίες πολιτικής. Αυτή η διάβρωση μέσω ρητών και λεπτών επιθέσεων σε ΛΟΑΤΚΙ ΜΚΟ αλλά και οργανώσεις κοινωνικών κινημάτων αποτελεί κοινή πρακτική σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες. Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών έχουν πρακτικές γνώσεις. Ως αποτέλεσμα, εμπλέκουν και προτείνουν εναλλακτικές πολιτικές στις κυβερνήσεις, τον ιδιωτικό τομέα και άλλους θεσμούς προκειμένου να υπερασπιστούν τα δικαιώματα των πολιτών και να αλλάξουν ή να επιβάλουν κοινωνικούς κανόνες και συμπεριφορές.¹⁷⁵

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Η κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων διαφέρει από περιοχή σε περιοχή και από χώρα σε χώρα. Σε γενικά πλαίσια η ανοχή παραμένει χαμηλή τόσο σε επίπεδο πολιτικών οντοτήτων όσο και κοινής γνώμης σε κάποια ΚΜ του ΣΤΕ. Παρατηρείται έντονη ρητορική μίσους κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων με την «ΛΟΑΤΚΙ ιδεολογία» και την «ιδεολογία φύλου» ενώ παράλληλα πολλά ΛΟΑΤΚΙ άτομα δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν τη σχέση τους νομικά και να υιοθετήσουν παιδί. Η προηγούμενη κατάσταση από πολλούς «δικαιολογείται» με το πρόσχημα πως αυτές οι συμπεριφορές έχουν ως στόχο την αποδόμηση του παραδοσιακού βιολογικού παραδείγματος αρσενικού-θηλυκού φύλου σύμφωνα με τα ήδη εγκαθιδρυμένα κοινωνικά πρότυπα. Η εναντίωση στο προηγούμενο συμβαίνει μέσω κρατικών οντοτήτων οι οποίες συχνά παρουσιάζονται ως υπερασπιστές την εθνικής παραδοσιακής ταυτότητας του κράτους σε ΚΜ όπου «όπου υπάρχει γενική ανασφάλεια και άγχος στον πληθυσμό, όπου ο συνολικός πολιτικός λόγος, όχι μόνο για τα ανθρώπινα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, είναι λίγο περισσότερο τοξικός, όπου τα λαϊκιστικά κόμματα είναι πολύ ενεργά». Συνδέεται επίσης με ένα αυξανόμενο κίνημα που αντιτίθεται στην

---

¹⁷³ “Congress of Local and Regional Authorities, 2021, “Protecting LGBTI people in the context of rising anti-LGBTI hate speech and discrimination: The role of local and regional authorities”, 40th SESSION, Report, CG(2021)40-1817, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/protecting-lgbti-people-in-the-context-of-rising-anti-lgbti-hate-speech/1680a28860>

¹⁷⁴ “Congress of Local and Regional Authorities, 2021, “Protecting LGBTI people in the context of rising anti-LGBTI hate speech and discrimination: The role of local and regional authorities”, 40th SESSION, Report, CG(2021)40-1817, διαθέσιμο σε: <https://rm.coe.int/protecting-lgbti-people-in-the-context-of-rising-anti-lgbti-hate-speech/1680a28860>

¹⁷⁵ Η συρρίκνωση του χώρου της κοινωνίας των πολιτών παρατηρείται ολοένα και περισσότερο στην Ευρώπη τα τελευταία δέκα χρόνια, με κυβερνήσεις όπως η Αρμενία, το Αζερμπαϊτζάν, η Κροατία, η Γεωργία, η Ουγγαρία, η Β. Μακεδονία, η Μολδαβία, η Πολωνία, η Ρωσία, η Σλοβακία και η Ουκρανία να περιορίζουν το έργο της κοινωνίας των πολιτών και των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπου ο χώρος της κοινωνίας των πολιτών συρρικνώνεται, μέσω μέτρων που συχνά στοχεύουν ειδικά τις οργανώσεις ΛΟΑΤΚΙ.

πρόοδο όσον αφορά τα δικαιώματα των γυναικών, παλεύοντας ενάντια σε αυτό που αποκαλούν «ιδεολογία του φύλου».¹⁷⁶

Από τη μία, πλευρά, η διαδικτυακή ρητορική μίσους είναι η πιο πρόσφατη μορφή αυτού του φαινομένου τα τελευταία χρόνια και ο συνδυασμός της με την πανδημία και την ανάγκη που δημιουργήθηκε για λόγους ασφαλείας να παραμένουμε σπίτι και να χρησιμοποιούμε περαιτέρω το διαδίκτυο άφησε χώρο σε πολιτικές -και όχι μόνο ομάδες- να δράσουν εναντι των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων και να παραμελήσουν μερικώς ή ολικώς τα δικαιώματα της κοινότητας αυτής στο όνομα της αντιμετώπισης της πανδημίας. Αυτή λοιπόν η έντονη διακριτική κινητικότητα που υπήρξε σε συνδυασμό με την έλλειψη αποτελεσματικού ελέγχου αυτών των εκτελεστικών κινήσεων υποβάθμισαν την κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων και δημιούργησαν χώρο επανάληψης αυτών των συμπεριφορών που αναφέρονται παραπάνω (βλ. παραβιάσεις, ρητορική μίσους). Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών έχει και τα οφέλη της για τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Τα social media έχουν συμβάλει στην ενίσχυση των φωνών των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων. Έχουν δώσει μεγαλύτερη προβολή στα ζητήματα των ΛΟΑΤΚΙ και έχουν συμβάλει στην αύξηση αποδοχής στην κοινωνία. Τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν, επομένως, να αποτελέσουν ένα χρήσιμο εργαλείο για την προώθηση των δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων, τη διεξαγωγή εκστρατειών ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης προκειμένου να ενθαρρύνουν τον πληθυσμό να αναλάβει δράση κατά των διακρίσεων αλλά και τη μείωση αρνητικών συναισθημάτων (πχ. εγκατάλειψη, απομόνωση).

Οι 21 από 27 χώρες της Ε.Ε. εν έτει 2022 παρέχουν νομική υποστήριξη και κάλυψη που αναφέρεται στα εγκλήματα μίσους και βίας λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού ενώ μικρότερη νομική υποστήριξη και κάλυψη λόγω ταυτότητας φύλου και ειδικά για τα τρανς και ίντερσεξ άτομα καθώς οι δύο αυτές υποομάδες της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας πολύ πρόσφατα έχουν κάνει την εμφάνισή τους στο διεθνές γίγνεσθαι. Τα 35 από τα 46 ΚΜ έχουν θεσπίσει νομοθεσία σχετικά με τη ρητορική μίσους και βίας μόνο που το πεδίο εδώ είναι κάπως διαφορετικό. Από την μία πλευρά, βλέπουμε έναν ικανοποιητικό αριθμό ΚΜ να δραστηριοποιούνται στο συγκεκριμένο κομμάτι, γεγονός που είναι εξαιρετικά ενθαρρυντικό, μας δίνει κίνητρο για το μέλλον και παράλληλα αποδεικνύει ότι υπάρχει σταδιακή πρόοδος.

Ωστόσο, τα στατιστικά της ILGA EUROPE φανερώνουν πως: α) υπάρχει μία «επιλεκτική» θέσπιση νομοθετικών αλλαγών και μέτρων τα οποία είτε αναφέρονται στο σεξουαλικό προσανατολισμό είτε στην ταυτότητα φύλου ανάλογα το πόσο θίγεται ο «πυρήνας» του κάθε ΚΜ, β) πως ο συγκερασμός των δύο τελευταίων δεν είναι τόσο συχνός όσο είναι εντός Ε.Ε, γ) πως τα τρανς και τα ίντερσεξ άτομα παραμελούνται ακόμη και στο κομμάτι θέσπισης απλών πολιτικών (policies),¹⁷⁷ ε) πως οι αστυνομικές υπηρεσίες αντί να δρουν κατασταλτικά του φαινομένου μπορεί να εμπλέκονται σε αυτό για να το ενισχύσουν ή να μην εμπλέκονται καθόλου, γεγονός που οδηγεί πάλι στην ενίσχυσή του¹⁷⁸ και δ) η καταγραφή των περιστατικών, η συλλογή και η μελέτη τους αποδεικνύουν πως υπάρχει ακόμη μεγάλος δρόμος να διανύσουμε.

---

¹⁷⁶ “ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, διαθέσιμο σε: <https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

¹⁷⁷ ILGA, 2022, “ILGA Europe Annual Review 2022”, διαθέσιμο σε: <https://www.rainbow-europe.org/#0/8693/0>

¹⁷⁸ Η αστυνομία είναι η πρώτη γραμμή του ποινικού δικαϊκού συστήματος και το πρώτο σημείο επαφής με τα θύματα ρητορικής μίσους και βίας. Χωρίς τα απαραίτητα προσόντα για να ταυτοποιήσουν και να ερευνήσουν τα εγκλήματα κατά των ΛΟΑΤΚΙ ατόμων η αστυνομία δεν μπορεί να διασφαλίσει δικαιοσύνη και προστασία για τα θύματα, να κερδίσει την εμπιστοσύνη της κοινότητας και να συνεισφέρει στην δίκαιη και διάφανη εφαρμογή των εθνικών νόμων για τα εγκλήματα αυτά.

Συνεπώς, σχετικά με το πρώτο υποερώτημα μπορούμε να τοποθετούμε λέγοντας πως αδιαμφισβήτητα το πλαίσιο προστασίας είναι πολύ καλύτερο απ' όσο στο παρελθόν καθώς στα νομικά συστήματα των περισσότερων ΚΜ έχουν γίνει αλλαγές οι οποίες είναι εξέχουσας βαρύτητας κατά της ρητορικής μίσους. Ωστόσο, η αδυναμία επαρκούς εφαρμογής τους και η αναποτελεσματική ποινική καταστολή αυτών των συμπεριφορών, οι οποίες αναπαραγάγουν λανθασμένα στερεότυπα είτε άμεσα είτε έμμεσα, και για κάποιους πολιτικούς αποτελούν γραμμή άσκησης πολιτικής ή άσκησης πολιτικής πίεσης, καθιστά το πλαίσιο αυτό ανεπαρκές ειδικά για τα τρανς και ίντερσεξ άτομα.

Σχετικά με το δεύτερο υποερώτημα της παρούσας διπλωματικής, οι απαντήσεις είναι πιο σύνθετες. Η ιδέα του γάμου δεν είναι τόσο αποδεκτή όσο θα περιμέναμε. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο υπάρχει μεγαλύτερη αποδοχή και κινητοποίηση.¹⁷⁹ Αυτό είναι ενθαρρυντικό διότι ένα μεγάλο ποσοστό των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης -όπου παράλληλα ανήκουν και στην Ε.Ε. αλλά και όχι μόνο αυτά- εμφανίζουν ουσιαστική πρόθεση για αλλαγή. Ο γάμος per se εξακολουθεί ακόμη να γίνεται αντιληπτός υπό το παραδοσιακό ετεροφυλικό παράδειγμα γι' αυτό οι άλλες μορφές νομικής αναγνώρισης μίας ομόφυλης σχέσης πλέον θεωρούνται πιο διαδεδομένες και αποδεκτές, το σύμφωνο συμβίωσης ή οι εγγεγραμμένες συμβάσεις.

Ύστερα από τη συνεχή πίεση του ΕΔΔΑ και τη δυναμική νομολογία που υποστηρίζει ότι η απουσία παροχή νομικής αναγνώρισης μίας σχέσης μεταξύ δύο αντρών ή δύο γυναικών ή/και εντός ενός τρανς ατόμου αποτελεί παραβίαση της ΕΣΔΑ, τα σύμφωνα συμβίωσης μεγαλύτερο χώρο αλλά όχι σε όλα τα ΚΜ. Αυτό οδηγεί σε προβλήματα που σχετίζονται με την υιοθεσία τέκνου. Παρατηρείται ότι υπάρχει τεράστια δυσκολία στα περισσότερα ΚΜ να υιοθετήσουν παιδί. Ένας από τους λόγους που συμβαίνει αυτό είναι ότι δεν υπάρχει μία ενιαία πολιτική είτε στα πλαίσια της Ε.Ε. είτε στα πλαίσια του ΣΤΕ σχετικά με την υιοθεσία παιδιού από ομόφυλο ζευγάρι.¹⁸⁰ Μία ενιαία πολιτική θα ενθάρρυνε την ευρεία και χωρίς αποκλεισμούς κατανόηση του σεξουαλικού προσανατολισμού και της ταυτότητας φύλου, μεγιστοποιώντας το πεδίο εφαρμογής και την εμβέλεια της προστασίας του δικαίου της Ένωσης αλλά και του ΣΤΕ για την ισότητα. (πχ. δυσκολία τρανς γονεϊκότητας λόγω έλλειψης ή άρνησης παροχής αντίστοιχων δικαιολογητικών)

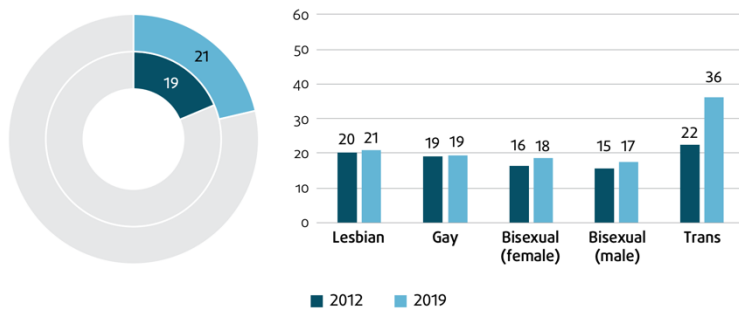
Παρατηρείται πως υπάρχει ακόμη μεγάλη διστακτικότητα κυρίως στα κράτη του πρώην Ανατολικού Μπλοκ χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως όλα τα κράτη του Ευρωπαϊκού Μπλοκ παρουσιάζονται το ίδιο δυναμικά (πχ. η Ιταλία παρουσιάζεται πολύ συντηρητική). Από τη μία πλευρά, βλέπουμε πολύ υψηλά ποσοστά επιτυχίας σε ΛΟΑΤΚΙ ζητήματα στις σκανδιναβικές χώρες, μεσαία αλλά ενθαρρυντικά ποσοστά επιτυχίας στις ευρωπαϊκές χώρες και απογοητευτικά ποσοστά επιτυχίας σε χώρες όπως η Ουκρανία, η Πολωνία, η Λιθουανία, η Σλοβακία, η Τουρκία κλπ. Ακόμη, θα πρέπει να επιστήσουμε την προσοχή μας στο γεγονός πως πολλά κράτη προσπαθούν φαινομενικά να ακολουθήσουν τις κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης παρέχοντας νομική υποστήριξη ή τροποποιώντας υπάρχουσες διατάξεις στο εσωτερικό τους χωρίς όμως εν τελεί να τις εφαρμόζουν ή προχωρούν σε τροποποιήσεις τις οποίες επειδή δεν εφαρμόζουν κανείς δεν μπορεί να τα κατηγορήσει για αυτές (πχ. Ουγγαρία).

---

¹⁷⁹ Ακράδαντο παράδειγμα για το προηγούμενο αποτελεί το Σχέδιο δράσης 2020-2025 της Ε.Ε. όπου μεταξύ των υπολοίπων προσπαθεί να επιλύσει και το πρόβλημα νομικής αναγνώρισης από το ένα κράτος μέλος της Ένωσης στο άλλο αλλά και των προβλημάτων που πλήττουν τα γονικά δικαιώματα εξαιτίας αυτής της έλλειψης.

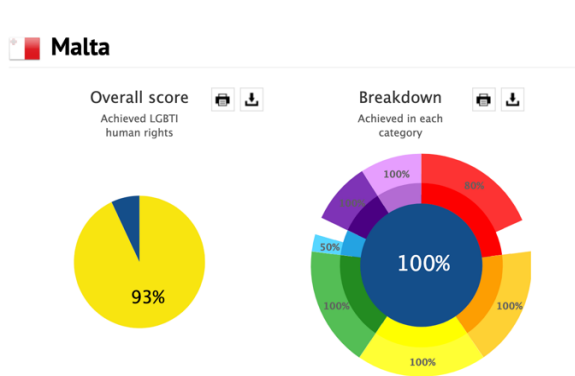
Figure 2: Respondents who felt discriminated against at work due to being LGBT in the last 12 months before the survey (2012 and 2019), EU-28 and by group (%)^{a,b}

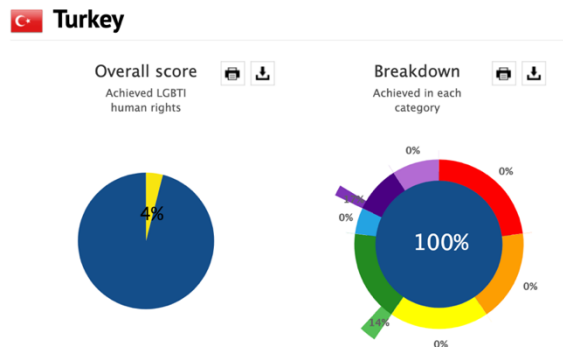
European Union Agency for Fundamental Rights, "A long way to go for LGBTI equality", Publications Office of the European Union, 2020

Το ότι γίνεται προσπάθεια για να παραχθεί το ελάχιστο πεδίο προστασίας σε ΛΟΑΤΚΙ άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα με τη στέγαση, την εργασία, την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη κ.α δεν μπορεί να εξισορροπηθεί ούτε στη θεωρία αλλά ούτε και στην πράξη με υιοθέτηση νέων πολιτικών που δεν εφαρμόζονται ποτέ η που δεν έχουν ουσιαστικό αντίκτυπο στην ζωές αυτών των ανθρώπων. Τα άτομα της κοινότητας αυτής δέχονται διακρίσεις οι οποίες αν δεν αντιμετωπιστούν άμεσα και αποτελεσματικά θα συνεχίσουν να διαιωνίζονται και να τους στερούν την ίση μεταχείριση της οποίας είναι δικαιούχοι. (βλ. παραπάνω σχεδιάγραμμα για την εργασία)

Βλέποντας την μεγάλη εικόνα μπορούμε να πούμε πως μέσα στο Συμβούλιο της Ευρώπης υπάρχουν δύο ταχύτητες. Στην πρώτη ταχύτητα υπάρχουν τα ΚΜ που προσπαθούν να ακολουθήσουν και να εφαρμόσουν τις κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης και να παρέχουν προστασία και ασφάλεια στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα ενώ στη δεύτερη ταχύτητα ανήκουν τα ΚΜ τα οποία δυστυχώς ακόμα είναι πολύ διστακτικά στην αλλαγή, δυσανασχετούν, δημιουργούν συνεχώς εμπόδια, μένουν στάσιμα και επιβραδύνουν τη μέχρι στιγμή αξιοσημείωτη δράση του Οργανισμού. Οι αποκλίσεις από κράτος σε κράτος είναι πολύ μεγάλες όπως μας ενημερώνει η ILGA EUROPE. Συνεπώς, οι προτεινόμενες λύσεις οφείλουν να εφαρμοστούν κυρίως σε αυτά τα κράτη για να μπορέσουν να τα κινητοποιήσουν ούτως ώστε να μιλάμε για έναν οργανισμό μίας ταχύτητας..

"ILGA EUROPE ANNUAL REVIEW 2022", Malta

"ILGA EUROPE ANNUAL REVIEW 2022", Turkey

Με αυτό τον τρόπο δίνεται και η απάντηση στο κύριο ερευνητικό ερώτημα της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Το παρόν διεθνές νομικό πλαίσιο στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης δεν είναι επαρκές για την προστασία των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων. Η παρουσία διακριτικών συμπεριφορών είναι ακόμη παρούσα με έντονο τρόπο καθιστώντας την ίση απολαβή των δικαιωμάτων αυτής της μερίδας ανθρώπων σε σχέση με τα cis-άτομα (cis-men και cis women) ελλειμματική και ανεπαρκή.

Ουσιαστικά η τρέχουσα κατάσταση παραβίασης των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων σχετίζεται με τις λεγόμενες διατομεακές διακρίσεις¹⁸¹ στο πλαίσιο του ΣΤΕ -και όχι μόνο- που απαντώνται είτε στο άρθρο 14 είτε στο Πρωτόκολλο αριθ. 12 της Σύμβασης για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Θεμελιωδών Ελευθεριών που το ΕΔΔΑ δεν τις ονομάζει έτσι αλλά έχει τοποθετηθεί επί αυτών.¹⁸² Κάνουμε λόγο για ταυτότητες (πχ. σεξουαλικότητα, φύλο, θρησκεία)¹⁸³ που διαπλέκονται σε πολλαπλά και ταυτόχρονα επίπεδα και δημιουργούν τις αλληλοενισχυόμενες ταυτότητες που οδηγούν σε συστημική αδικία και κοινωνική ανισότητα με τη μορφή διακριτικών συμπεριφορών -είτε είναι εμφανείς είτε όχι- που ενισχύονται ανάλογα τον αριθμό ταυτοτήτων που «κατέχει» ένα άτομο.¹⁸⁴ Αυτός είναι και ένας λόγος που δεν μπορούμε να εξάγουμε συμπεράσματα λαμβάνοντας μόνο ένα παράγοντα υπόψιν όπως για παράδειγμα ότι οι καθολικές χώρες έχουν χαμηλό ποσοστό επιτυχίας ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων τη στιγμή που πρώτη στη κατάταξη είναι η Μάλτα με καθολικό καθεστώς.

Εν έτει 2022 η διατομεακότητα -μέσω των υπευθύνων χάραξης πολιτικής- στοχεύει να προσεγγίσει τις διακρίσεις και τις κοινωνικές ανισότητες όχι μόνο από συστημική και διαρθρωτική προοπτική αλλά και να συλλάβει πρότυπα διακρίσεων που τείνουν να αορατοποιούνται ή να παραβλέπονται στα τρέχοντα νομικά και πολιτικά πλαίσια για την καταπολέμηση των διακρίσεων. Θα πρέπει να αντιμετωπίζονται κυρίως με μέτρα που αντιμετωπίζουν τις διαρθρωτικές και θεσμικές ρίζες του προβλήματος, δηλαδή μέσω την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου, τις πολιτικές ισότητας των φύλων και άλλα είδη μέτρων που υπερβαίνουν το πλαίσιο θύμα/θύτης.¹⁸⁵ Η αμφισβήτηση των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων αποτελεί παράλληλα και δευτερευόντως αμφισβήτηση δικαιωμάτων κι άλλων μειονοτικών ομάδων (πχ. γυναικών, Ρωμά) όταν δεν αντιμετωπίζεται στην πράξη καθώς δημιουργεί χώρο για οπισθοχώρηση. Σε αυτό σαφώς τεράστιο ρόλο βέβαια διαδραματίζουν και οι ίδιοι οι πολίτες που καλούνται να αποφασίσουν μέσω εκλογών ποιοι θα τους αντιπροσωπεύσουν και άρα ποιοι θα δράσουν εκ μέρους τους με «all-inclusive» πολιτικές.

Σύμφωνα με τον K. Waaldijk , σημαντικό στοιχείο στην πρόοδο για την απολαβή δικαιωμάτων στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα είναι και η «πεποίθηση» των ΚΜ, δηλαδή αν ένα κράτος είναι φιλικό προσκείμενο στα ΛΟΑΤΚΙ άτομα, κατά πάσα πιθανότητα στο μέλλον θα αναπτύξει νομοθεσία ή θα τροποποιήσει την ήδη υφιστάμενη -επηρεαζόμενο και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ- για να συμβαδίσει με το εν εξελίξει διεθνές γίγνεσθαι. Ο ίδιος αυτό το ονομάζει «attitudes before rights» και τονίζει την τεράστια επιρροή του ΕΔΔΑ αλλά και του Δικαστηρίου της ΕΕ στη δημιουργία πολιτικής στο εσωτερικό των ΚΜ καθώς τα τελευταία μέσα από τις αποφάσεις τους δημιουργούν τάσεις.¹⁸⁶ Ακόμη, η τάση που φαίνεται να δημιουργείται για τα επόμενα χρόνια είναι αυτή που αφορά τα ίντερσεξ και τα τρανς άτομα. Η ατζέντα θα αρχίσει να καλύπτει πολύ περισσότερο τα

¹⁸¹Center for Intersectional Justice (CIJ) commissioned by the European Network Against Racism (ENAR),2009,“Intersectional discrimination in Europe: relevance, challenges and ways forward”, διαθέσιμο στο: https://www.intersectionaljustice.org/img/intersectionality-report-FINAL_yizq4j.pdf

¹⁸² Βλ. “N.B. v Slovakia” και “B.S. v Spain”

¹⁸³ Αν και η Σύμβαση δεν κάνει ρητή αναφορά στις πολλαπλές ή διατομεακές διακρίσεις, το ΕΔΔΑ μπορεί να προβεί σε διαπιστώσεις διακρίσεων με βάση τους λόγους αυτούς.

¹⁸⁴ Η διατομεακότητα εξετάζει τις διασταυρώσεις των τριών σημαντικότερων παγκόσμιων συστημάτων κυριαρχίας: ρατσισμός/αποικιοκρατία, καπιταλισμός και πατριαρχία- και τα υποπροϊόντα τους: ταξικότητα, ομοφυλοφοβία και τρανσφοβία, ομοφυλοφιλικός και ετεροφυλοφιλικός και όλες οι άλλες μορφές ρατσισμού.

¹⁸⁵ Center for Intersectional Justice (CIJ) commissioned by the European Network Against Racism (ENAR),2009,“Intersectional discrimination in Europe: relevance, challenges and ways forward”, σελ. 34, διαθέσιμο στο: https://www.intersectionaljustice.org/img/intersectionality-report-FINAL_yizq4j.pdf

¹⁸⁶ Aija Valleala, University of Helsinki,2014, “Legal recognition of same-sex family life in the jurisprudence of the European Court of Human Rights”, σελ. 64

δικαιώματα αυτών των ατόμων στο μέλλον καθώς δεν είναι τόσο πολύ επεξεργασμένα όσο αυτά των γκέι και των λεσβίων.

Πρέπει να έχουμε κατά νου πως η περίοδος που διανύουμε μπορεί να χαρακτηριστεί μεταβατική καθώς βλέπουμε τα αποτελέσματα των δράσεων των τελευταίων δεκαετιών ενώ παράλληλα προετοιμάζουμε τις αλλαγές που θέλουμε να επιτύχουμε στο μέλλον για τα άτομα αυτά. Ακόμη, η εμφάνιση της πανδημίας ήταν σίγουρα ένας παράγοντας που αναμφίβολα διατάραξε τις ισορροπίες που μέχρι πρότινος είχαν δημιουργηθεί δεδομένου πως τα κράτη μέλη πρόβησαν σε ενέργειες που είτε αμέλησαν τα δικαιώματα των ανθρώπων είτε τα έθεσαν σε δεύτερη μοίρα. Δυστυχώς, τα στατιστικά δείχνουν πως ακόμη πολλοί πολίτες των ΚΜ -και κατά συνέπεια τα ΚΜ- είναι προσκολλημένα σε μία πιο στενή προσέγγιση των ΛΟΑΤΚΙ δικαιωμάτων αλλά παράλληλα βλέπουμε πως στην πλειοψηφία τους τα ΚΜ δραστηριοποιούνται- όχι όλα με την ίδια ταχύτητα και το ίδιο βαθμό επιτυχίας- και προσπαθούν να ανεβάσουν το «μέσο όρο» ή το «ευρωπαϊκό κονσένσους» υψηλότερα -και άρα να επιτύχουν μεγαλύτερη πρόοδο- πάντοτε υπό την υγιή πίεση του ΣΤΕ.

ΥΛΙΚΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ:

ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ: **ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ - ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ:**

European Convention on Human Rights (1951)

ΑΛΛΕΣ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ:

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΥΠΟΥΡΓΩΝ

- Recommendation CM 97(20) on hate speech
- Recommendation CM 97(21) on the media and the promotion of a culture of tolerance
- Recommendation CM/Rec (2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity)

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ

- Recommendation 1117/1989
- Recommendation 1474 /2000
- Report/Doc/12087/ 2009
- Resolution 1728/2010
- Resolution 1948 (2013)
- Report of 20210921 on “Combating rising hate against LGBTI people in Europe”
- Resolution 2417 (2022)

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΒΕΝΕΤΙΑΣ:

- Media Release 246(2021) on “Amendments affecting LGBTQI people incompatible with international human rights standards”

ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ ΤΩΝ ΑΝΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΤΕ

- Memorandum on the stigmatisation of LGBTI people in Poland 3/12/2020

ECRI:

- ECRI General Policy Recommendation No.15
- ECRI 5th cycle recommendations on LGBTi issues
- Factsheet on LGBTI issues, 2021

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- Nikoletta Pikramenou, 2019, Springer, “Intersex Rights, Living between sexes”
- Στέλιος Περράκης, 2020, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Β’ αναθεωρημένη έκδοση, «Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, Προς ένα jus universalis?»,
- Aija Valleala, 2014, University of Helsinki, “Legal recognition of same-sex family life in the jurisprudence of the European Court of Human Rights”
- Marie Digoix, 2020, Springer Open, Volume 24, “Same Sex Families and Legal Recognition in Europe”
- Kees Waaldijk, 2017, Council of Europe-SOGI, “Extending rights, responsibilities and status to same-sex families. trends across Europe”
- Peter Dunne, 2020, Publications Office of the European Union, “Sexual orientation discrimination law outside the labour market”,
- Frédéric Edel, 2015, Council of Europe, “Case law of the European Court of Human Rights relating to discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity”

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ:

- FRA, 2017, “Current migration situation in the EU: Lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex asylum seekers”, διαθέσιμο σε: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-march-2017-monthly-migration-report-focus-lgbti_en.pdf
- The Orange Files, 2018, “Amendments to the Fundamental Law”
- European Commission, 2020, “EU AND LGBTI EQUALITY”, διαθέσιμο σε: <https://op.europa.eu/webpub/com/factsheets/lgbti/en/>
- Adam P. Romero, Shoshana K. Goldberg, Luis A. Vasquez, 2020, “LGBT people and housing affordability, discrimination, and homelessness”
- Greame Reid, 2021, Politica Exterior, “Global Trends in LGBTi Rights During the Covid-19 Pandemic”, διαθέσιμο σε: <https://www.hrw.org/news/2021/02/24/global-trends-lgbt-rights-during-covid-19-pandemic>
- “Orlando LGBT+, 2021, “Τι είναι οι θεραπείες μεταστροφής και γιατί πρέπει να απαγορευτούν;”, διαθέσιμο σε: <https://www.bovary.gr/faces/oramatistes/therapeies-metastrofis-apagoreysi-orlando>
- Renáta Uitz, 2021, “All Eyes on LGBTQI Rights- From positive obligations to non-retrogression”, διαθέσιμο σε: <https://verfassungsblog.de/all-eyes-on-lgbtqi-rights/>
- Alina Tryfonidou, 30/11/2021, “Rainbow families and EU law»- Notes prepared by Prof. Alina Tryfonidou (for the exchange of views with ECRI Task Force on LGBTI issues)”
- Fact Sheet OF ECHR on Sexual orientation issues, 11/2022
- Fact Sheet OF ECHR on gender identity issues, 11/2022
- ILGA , “ILGA EUROPE ANNUAL REVIEW”, 2022, διαθέσιμο σε: <https://ilga-europe.org/files/uploads/2022/04/annual-review-2022.pdf>

- Center for Intersectional Justice (CIJ) commissioned by the European Network Against Racism (ENAR), 2019, “Intersectional discrimination in Europe: relevance, challenges and ways forward”, διαθέσιμο σε: https://www.intersectionaljustice.org/img/intersectionality-report-FINAL_yizq4j.pdf

ΠΗΓΕΣ INTERNET:

- <https://pace.coe.int/en/files/16829/html>
- https://pace.coe.int/en/files/12351/html#_TOC_N05548080N1EF13EB4
- <https://pace.coe.int/en/files/15151/html>
- https://pace.coe.int/en/files/12351/html#_TOC_N05548080N1EEDAE84
- <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-9224%22%7D>
- <https://www.refworld.org/pdfid/4bc32b292.pdf>
- <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17853>
- <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680481ed7>
- https://echr.coe.int/Documents/FS_Sexual_orientation_ENG.pdf?fbclid=IwAR3ARCnvI7JFepk5ydVIVPI6V1DxqaDmk29V4vnM4-kEP8wcu-yx3VAiU
- file:///Users/giannhspng/Downloads/Glossary%20on%20SOGIESC%20-%20because%20words%20matter_EN.pdf
- <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-7-revised-on-national-legislatio/16808b5ab1>
- <https://www.coe.int/en/web/commissioner/thematic-work/lgbti>
- <https://rm.coe.int/ecri-factsheet-lgbti-issues/1680a1960a>
- https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805cf40a
- <https://hudoc.esc.coe.int/eng#%7B%22sort%22:%5B%22ESCPublicationDate%20Descending%22%5D%22ESCDcIdentifier%22:%5B%22cc-117-2015-dmerits-en%22%7D>
- <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680481ed7>
- <https://lgbti-ep.eu/2018/03/01/european-parliament-takes-a-stance-against-lgbti-conversion-therapies-for-the-first-time/>
- https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2016/01/Law-3718-Law-4356_-Articles-1-14_.pdf

ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΕΛΛΑ:

- Oliari v. Italy
- Vallianatos v. Greece
- E.B. v. France
- Handyside v. United Kingdom
- Bayev and other against Russian Federation
- Beizaras and Levickas against Lithuania
- Oganezova v. Armenia
- Identoba v. Georgia
- Sabalic v Croatia
- X v. Iceland
- Niemietz v. Germany
- Dudgeon v. the United Kingdom
- X. and Y. v. the Netherlands
- Johnston and Others v. Ireland

- Kroon and Others v. Netherlands
- Schalk and Kopf v. Austria
- Mata Estevez v. Spain
- Christine Goodwin v. the United Kingdom
- Orlandi and others against Italy
- Hörmann and Moser v. Austria
- Dietz and Suttasom v. Austria
- Gas and Dubois v. France
- X and Others v. Austria
- Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal
- Engel and Others v. Netherlands
- P.V. v. Spain
- Stoyanova v. Bulgaria

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ:

- https://vimeo.com/641535251?fbclid=IwAR0Lxbb451zw60MIJZGbS9_QOLj0ajdE_SUSrDZ15wSLC318XK77TLX7mzPI